
This is the **published version** of the bachelor thesis:

López i Bas, Narcís; Vall, Xavier. Titayna, d'Àngel Guimerà. 2010.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/67595>

under the terms of the license

NARCÍS LÓPEZ i BAS

Titayna, d'Àngel Guimerà

Director: Francesc Xavier Vall i Solaz

Departament de Filologia Catalana

Universitat Autònoma de Barcelona

Setembre 2010

AGRAÏMENTS

Durant l'elaboració d'aquest treball de recerca he comptat amb l'ajut i col·laboració d'algunes persones. Vagi per endavant el meu agraïment per a totes elles:

Al director d'aquest treball, el Dr. Xavier Vall i Solaz, per les seves indicacions, consells i ajut, per haver-me proposat l'estudi d'aquesta obra de Guimerà, i especialment pel seu encoratjament a realitzar-lo malgrat la meva actual llunyania de l'àmbit universitari..

Als bibliotecaris i bibliotecàries de la Biblioteca de Catalunya i a la seva direcció, que m'han facilitat molt amablement la recerca al fons personal de Guimerà i de Morera.

A tots els professors i professores del Departament de Filologia Catalana que al llarg dels meus anys de jove estudiant a Bellaterra van ajudar-me a estimar, encara més, la meva llengua.

1.	INTRODUCCIÓ.....	1
2.	EL TEATRE LÍRIC CATALÀ.....	3
2.1.	El Tívoli.....	3
2.2.	Espectacles i Audicions Graner.....	6
2.3.	El Liceu a començaments del segle xx.....	7
3.	LA COL·LABORACIÓ GUIMERÀ – MORERA.....	10
4.	ELS GITANOS EN LA POESIA I EL TEATRE DE GUIMERÀ.....	13
5.	DATACIÓ DE TITAYNA.....	17
6.	LA TERCERA ETAPA (1901-1911).....	21
7.	TITAYNA, ENTRE EL VERISME I EL SIMBOLISME.....	24
8.	ESTRUCTURA I PERSONATGES.....	28
9.	LA TEMÀTICA.....	34
10.	L'ESTRENA.....	39
11.	LA RECEPCIÓ.....	43
11.1.	<i>El Correo Catalán</i>	44
11.2.	<i>El Cu-cut</i>	45
11.3.	<i>De Tots Colors</i>	46
11.4.	<i>Diario de Barcelona</i>	47
11.5.	<i>La Escena Catalana</i>	48
11.6.	<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	50
11.7.	<i>Il·lustració Catalana</i>	51
11.8.	<i>Joventut Teatral</i>	51
11.9.	<i>El Noticiero Universal</i>	53
11.10.	<i>El Poble Català</i>	53
11.11.	<i>El Progreso</i>	55
11.12.	<i>La Publicidad</i>	56
11.13.	<i>Renaixament</i>	56
11.14.	<i>La Revista Musical Catalana</i>	57
11.15.	<i>La Tribuna</i>	59
11.16.	<i>La Vanguardia</i>	60
11.17.	<i>La Veu de Catalunya</i>	62
11.18.	<i>Bulletin de la Société Française des Amis de la Musique</i>	63

11.19.	<i>Revista Musical</i>	63
11.20.	<i>La Correspondencia de España</i>	64
11.21.	<i>La Época</i>	64
11.22.	<i>El Globo</i>	65
11.23.	<i>La Ilustración Artística</i>	65
11.24.	<i>El Imparcial</i>	66
11.25.	<i>El Liberal</i>	66
11.26.	<i>Mundo Gráfico</i>	66
11.27.	<i>Las Noticias</i>	67
11.28.	<i>El País</i>	68
11.29.	<i>Siglo Futuro</i>	68
12.	LES TRADUCCIONS	69
13.	CONCLUSIONS	72
14.	BIBLIOGRAFIA CITADA	76
14.1.	Fonts arxivístiques.....	76
14.2.	Publicacions periòdiques.....	76
14.3.	Obres de Guimerà	77
14.4.	Estudis	77
15.	APÈNDIX	81

1. INTRODUCCIÓ

L'atracció pel tema de recerca triat sorgí, pel que fa a l'autor, a ran d'una assignatura de postgrau sobre ell i, quant a l'obra, de l'integrés previ pel tractament del món gitanesc per Juli Vallmitjana, i ha primat l'intent de resoldre o, més ben dit, fer llum sobre alguns dubtes, curiositats i, fins i tot, paradoxes.¹

De ben segur que, si la nostra història recent hagués estat una altra, moltes de les nostres celebritats i, en particular, dels nostres intel·lectuals, haurien tingut un tractament més digne pel que fa al coneixement de les seves obres, i la nostra societat tindria un coneixement més profund del que han representat i encara representen per a la nostra cultura i, en definitiva, per a la nostra història com a poble.

La meva recerca m'ha conduit a demanar-me per què una obra, encara que menor, fruit de la col·laboració de Guimerà i Morera, dues figures claus de la nostra cultura recent, ha restat tan oblidada. Cal tenir present que la relació de respecte i admiració entre ambdós fou exemplar, cosa que queda ben palesa amb l'escassa correspondència existent, i que llur col·laboració els conduí a obtenir grans èxits.

A l'inici de l'estudi de *Titayna*, em plantejava diverses preguntes entre les quals destaco les següents:

- Quines havien estat les causes que l'havien relegat gairebé a l'oblit?

¹ El director del treball m'ha aportat informacions i suggeriments diversos.

- Com és que dos personatges tan diferents van arribar a col·laborar tant i es van entendre tan bé?
- Fins a quin punt és rellevant l'ambientació gitanesca?
- *Titayna* és una de les obres que tenia una "existència" anterior en forma de poema?
- Conté els ingredients principals de les produccions guimeranianes més destacades?
- Com d'altres obres de Guimerà, transcendí considerablement la nostra llengua i les nostres fronteres?

Algunes d'aquestes preguntes s'han contestat fàcilment, d'altres, però, només s'han pogut respondre en part. És evident que *Titayna* ha estat una obra força desatesa, fins al punt que part de la informació que ens ha arribat mitjançant diverses monografies, cronologies, pàgines web... conté alguns errors o -omissions, potser en algun cas voluntaris. Ens situen en la bona línia sobretot les notícies de l'època i la informació de la documentació professional que es troba a la Biblioteca de Catalunya (BC),

2. EL TEATRE LÍRIC CATALÀ

2.1. *El Tívoli*

Com refereixen diversos estudis, l'antic Teatre dels Camps Elisis, després de ser adquirit i reedificat el 1881 pel banquer Arnús, esdevingué el Teatre Líric Sala Beethoven. Aquest local va acollir una societat, constituïda el 1897, que, sota la influència de la teoria wagneriana de l'art total (*Gesamtkunstwerk*), potencià la col·laboració entre literatura, escenografia i creació. Els millors escriptors (Guimerà, Oller, Massó, Rusiñol, Maragall, entre d'altres) es posaren a escriure obres, amb la col·laboració de músics també ben destacats (com Morera) musicals. Abans, però, que pogués desenvolupar-se, l'especulació urbanística a l'Eixample barceloní empenyí Arnús a desfer-se'n, juntament amb milers de pams que l'envoltaven.²

Si al juliol de 1900 l'edifici del Teatre Líric havia desaparegut, el 2 d'agost del mateix any, a les pàgines de la revista *Joventut*, es podia llegir que s'havia constituït una societat, amb el nom de Teatre Líric Català, que havia signat un contracte amb el propietari del teatre Tívoli per posar en escena durant la temporada d'hivern diverses obres de coneguts compositors i escriptors catalans i que es confiava la direcció de l'empresa al mestre Enric Morera, que n'era el promotor.

² *Pèl & Ploma*, núm. 10 (5-8-1899), p. 2.

Els artistes modernistes, que representaven la societat avançada de l'època, veien en el teatre líric la possibilitat de construcció d'un imaginari propi del país, però no posseïen un potencial econòmic suficient per tirar endavant l'activitat lírica que la talla de les produccions wagnerianes exigia, la qual cosa els obligà a crear obres menors (de llibrets en un acte, del tipus rondalla lírica, quadre líric...) A més, s'havien d'enfrontar a una tradició lírica de procedència italiana no gaire disposada a promoure noves experiències.

Aquest cúmul de circumstàncies precipità Morera a encapçalar el projecte del Teatre Líric Català. Arribat de l'Argentina, exposa al seu pare els seus plans: creia que amb models literaris i plàstics propis s'arribaria a crear una nova sensibilitat que pogués combatre des de l'escena la perniciosa influència del "género chico" en els nostres costums, tan estesa per tots els teatres. Francesc Cortès remarca que, com que "en xifres de públic i nombre de representacions era la sarsuela on acudia més públic, i el gènere més estès com a activitat de lleure en les classes més populars de Catalunya", "les profundes conviccions catalanistes de Morera l'animaren a crear un estil de sarsueles de temàtica més catalana i de música escrita per compositors del país, inspirats en la cançó popular".³ Al mateix temps, a causa de la seva formació (recordem que venia de Brussel·les) també creia que s'havia de defugir la influència del lirisme italià.

³ Francesc CORTÈS, *La música d'Enric Morera per a l'Alegria que passa*. Barcelona, Ed. Proa, 2001.

El pare de Morera arrendà els mesos de gener i febrer el Tívoli per fer-hi la primera temporada, que arrencà amb Morera, Ignasi Iglésias i Miquel Utrillo

al capdavant. Com pondera Ràfols:

El Teatre Líric Català volgué oposar als cessants, a les manolas i els chulos madrilenys, els carreters i les mosses d'hostal de Catalunya, amb els quals volgué barrejar rabadans, mariners i pagesos que, si hem de dir la veritat, sovint romangueren molt per sota, moralment i artísticament, de la bona gent de mar i muntanya que veiem en els quadres de Dionís Baixeres.⁴

En una breu temporada, que només durà dos mesos, es representaren obres de Rusiñol, Iglésias, Vilanova, Apel·les Mestres, Verdaguer, Marquina, entre d'altres, les quals dugueren en la majoria dels casos les il·lustracions musicals de Morera, però també d'altres músics, com Lapeyra, Gay, Bartolí i Granados. Per motius diversos (sobretot, la desigualtat en la qualitat de les obres i una dura crítica des de les publicacions més marcadament catalanistes i modernistes), la curta, però intensa, temporada del Teatre Líric Català tingué un final força descoratjador.

No serà fins la temporada 1905-06, quan apareixen els Espectacles i Audicions Graner, que tornarem a tenir representacions líriques. El darrer intent seriós de Teatre Líric Català no arribà fins a l'any 1922, també al Tívoli, amb el teatre vestit de nova planta i amb la direcció artística en mans de Francesc Pujols i de Morera. Una altra vegada la dissort acompanyà la voluntat de crear un teatre líric català.

⁴ J.F. RAFOLS, *Modernisme i modernistes*. Barcelona 1949 Ed. Destino pàg 86.

2.2. *Espectacles i Audicions Graner.*

L'any 1905 el pintor Lluís Graner fundà els Espectacles-Audicions que duien el seu nom i que es representaren a la Sala Mercè i després al Teatre Principal. La direcció escènica fou assumida pel mateix Graner, que comptà amb la col·laboració dels prestigiosos escenògrafs Urgellès, Vilomara, Junyent i Alarma. De la direcció dramàtica, se n'encarregà Adrià Gual, que aconseguí que les celebritats de les lletres catalanes del moment (Carner, Rusiñol, Viura, Aulés, Guimerà o Brossa, entre d'altres) hi aportessin el seu talent en forma de llibrets. Cal dir que a finals de 1906 Adrià Gual va cessar en el càrrec i fou substituït pel pintor Modest Urgell. Finalment quedà en mans d'un Morera que en tot moment fou en aquesta empresa el puntal imprescindible per tal d'aconseguir la col·laboració dels millors músics del moment: Pedrell, Granados Pahissa, Lamote de Grignon, Montserrat Ayarbe, entre d'altres.

La vida dels Espectacles i Audicions Graner s'allargà durant tres temporades. La primera 1905-06, amb més de 15 representacions diferents; la segona 1906-07, també amb una quinzena de representacions d'obres de diversos autors i compositors, i la tercera i darrera, 1907-08, amb 16 espectacles.

Malgrat els continuats èxits, l'economia de l'empresa anava a mal borràs, fins al punt que s'acabaren els diners que hi havia exposat Lluís Graner. El fracàs econòmic només s'explica pels grans costos que implicava la

fastuositat d'algunes presentacions escèniques i les nòmines del personal que hi treballava. El 1908 el pintor Lluís Graner emigrà a Amèrica per dedicar-se a la pintura i intentar refer la seva fortuna.

2.3. El Liceu a començaments del segle xx

Pel que fa a la programació operística barcelonina, el Liceu destaca de molt respecte a altres teatres, com el Novetats, el Tívoli o el Principal. L'òpera ha estat un espectacle que ha tendit a les classes més poderoses, atès que ha estat força més cara que els altres gèneres artístics. Com ara, les temporades operístiques giraven a l'entorn del cartell dels primers artistes, i rarament a casa nostra sorgia un artista de categoria mundial. D'altra banda, les condicions de representació no eren les més òptimes:

De cuando en cuando, aisladamente, con largos intervalos de tiempo i con escaso éxito, el Gran Teatro del Liceo, ha estrenado, como caso insólito alguna que otra producción lírica catalana que podríamos contar con los dedos: "Els Pirineus", de Pedrell; "Acté", de Manén; "Emporium", "Brniselda" y "Titayna", de Morera; "Gala Placidia", de Pahissa... pero casi todas ellas interpretadas rutinariamente en lengua italiana y deplorablemente representadas, desapareciendo del cartel a las pocas audiciones.⁵

Un altre motiu d'aquest fracàs foren els gustos socials i culturals:

L'òpera italiana era patrimoni de la burgesia castellanista, l'òpera wagneriana ho fou de les noves generacions, més sensibles als problemes nacionalistes, i l'òpera catalana fou sempre una aventura entranyable però sense futur, animada pels mateixos autors i els seus cercles.⁶

⁵ Francisco CURET, *El arte dramático en el resurgir de Cataluña*, Barcelona. Minerva, p.337.

⁶ Xosé AVIÑOÀ, *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona, Ed. 62, 2.003, VOL.IV, P. 104.

Vegem quina va ser la tònica del Liceu al llarg de les cinc temporades que transcorregueren entre el 1907 i l'estrena de *Titayna* el 1912, segons la taula extreta de *Catalana: revista setmanal*.⁷

	italianes		alemanyes		franceses		catalanes		Total represe
1907-08	7	40	5	30	5	26	1	2	98
1908-09	6	32	4	25	4	17			74
1909-10	8	39	9	42	1	5			86
1910-11	9	41	9	39	2	7			87
1911-12	12	50	3	16	5	18	1	6	90
Total represen.	202		152		73		8		455

Malgrat aquestes xifres, hem de tenir en compte que el primer terç del segle XX representà per al Liceu un moment de l'obertura a nous horitzons

⁷ E. VALLÈS, "A propósito de la próxima apertura del Liceo. Balance de un quinquenio operístico" *Catalana : revista semanal*, època II, tom V, any VI, núm. 265 (2-11-1912) , p. 684. La primera representació catalana correspon a *Empòrium* i la que obre la temporada 1911-12 a *Titayna*. Abunda la bibliografia sobre aquest teatre.

estètics, deixant enrere el monolitisme de l'òpera italiana que hi havia dominat al llarg de molt anys.⁸

⁸ Veg. Manuel JORBA, "La receptivitat de l'òpera italiana durant el primer romanticisme. Una aproximació a l'àmbit barceloní", dins *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiæ patriæque impendere vitam*, Vic: Eumo, 2007, p. 282-300.

3. LA COL·LABORACIÓ GUIMERÀ – MORERA

Guimerà va cooperar, tant com a dramaturg com en qualitat de poeta, amb diversos compositors.⁹ Morera fou, però, un dels músics més importants del nostre teatre líric i de la col·laboració d'ambdós sorgiren tot un seguit de produccions encara avui en dia vigents, sobretot per la seva vivesa.¹⁰

De personalitats diferents i amb un reconeixement social oposat (Guimerà és admirat i respectat com a persona, per la seva integritat moral i com artista malgrat els nous corrents de l'època, mentre que, Morera està enfrontat amb la crítica i els responsables de la vida musical catalana), tenen quelcom que els uneix, l'amor a la pàtria, un profund respecte mutu i una ferma voluntat de col·laboració. Guimerà, vint anys més gran, representa encara, en bona part, el romanticisme, amb elements realistes, mentre que Morera fou un

⁹ Comptem amb abundants treballs sobre el vessant musical de l'obra de Guimerà, com, a més de referències en obres de caràcter més general, Vicente M. de GIBERT, "Vida musical. El poeta inspirador del músic", *La Vanguardia* (6/13-8-1924); J. M. CADENA, "Terra baixa, de Guimerà, como ópera", *Diario de Barcelona* (8-11-1972), p. 34; Oriol MARTORELL, "De la 'Santa Espina' a 'Tiefland'", *Diario de Barcelona. Dominical* (14-7-1974), 7 (384); Roger ALIER, "Guimerà i l'òpera 'Terra Baixa'", Montserrat, *Serra d'Or*, XVI, 180 (setembre 1974), 35(579)-36(580); Jordi LLOVET, "Quién nos lo iba a decir...", *La Vanguardia* (17-4-1988), p. 67; Maria-Lourdes MÖLLER-SOLER, "Caciquisme i color local a Terra baixa d'A. Guimerà i Tiefland de Rudolf Lothar i d'Eugen d'Albert", *Zeitschrift für Katalanistik*, 1 (1988), 132-149; Jaume TRIBÓ, "Eugen d'Albert i Tiefland: el verisme fora d'itàlia", *Revista Musical Catalana*, any IV, núm. 42 (abril 1988), p. 5(161)-8(164); "Treballs discogràfics basats en l'obra d'Àngel Guimerà", *150 aniversari. Àngel Guimerà. (1845-1995)*, Barcelona. Generalitat de Catalunya. 1995, p. 63-65; Petra NEUMANN, *Untersuchungen zu Werk und Rezeption des katalanischen Dramatikers Àngel Guimerà*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1999; Jaume CARBONELL I GUBERNA, "Guimerà i Jorge, Àngel", dins Emilio Casares Rodicio (dir.) *Diccionario de la música española e hispanoamericana*, Madrid: SAGE. 2000, p. 66; Id., "Guimerà i Jorge, Àngel", dins *Història de la música catalana, valenciana i balear*, vol. IX, Barcelona: Edicions 62, 2003, p. 257-258; Maridès SOLER (Trier), "La dinàmica dramàtica de "La filla del mar" d'Àngel Guimerà i de *Liebesketten* de Rudolph Lothar i Eugen d'Albert: Una comparació", *Zeitschrift für Katalanistik*, 18 (2005), p. 197-214.

¹⁰ La bibliografia sobre Morera comença a ser abundant, encara que convindria un estudi més a fons. Veg. també les seves memòries *Moments viscuts (auto-biografia)* Barcelona. Gráficas Barcelona, 1936.

innovador, un jove modernista que, a més, arribà a Catalunya, procedent de Brussel·les, amb la maleta plena de les novetats europees, en particular el *Gesamtkunstwerk*.

A més, Morera tingué la sort, o la traça, de conèixer Verdaguer i Guimerà, dos personatges venerats pel poble de Catalunya, però que ja representen el passat, i la colla modernista de l'Avenç, que representa el futur. Això no li impedí de treballar estretament amb Guimerà, després que aquest apostés per canviar el seu estil i introduís en la seva tercera etapa, com ja comentaré, alguns elements realistes o naturalistes i simbolistes. Quan Morera es féu càrrec de les il·lustracions musicals dels Espectacles i Audicions Graner, confià més en les produccions de Guimerà que en les dels seus companys modernistes.

Només cal fer un repàs a la cinquantena de produccions líriques de Morera per adonar-nos que Guimerà és qui encapçala la llista dels autors de llibrets, amb els títols *La santa espina*, *La reina vella*, *Titayna*, *Jesús de Natzaret*, *La Boja*, *La Baldirona*, *La sala d'espera*, *La resurrecció de Llätzer* i *Les monges de Sant Aiman*. A la producció lírica, cal afegir tot un gruix de sardanes corals, com "*Les fulles seques*", "*La santa espina*", "*La sardana de les monges*", entre d'altres que, foren, sense cap mena de dubte, uns dels altres grans èxits d'aquesta col·laboració.

Un senyal que ens demostra que entre els dos personatges existia una profunda admiració i respecte és produí el 23 de maig de 1909, quan amb

motiu del seixantè aniversari de Guimerà la societat catalana li reté un homenatge a la plaça de Catalunya, on fou nomenat fill adoptiu de Barcelona.

Aquells dies no eren gens fàcils per Morera, atès que el seu horitzó i el de la seva família apuntaven altre cop cap a l'Argentina, aquesta vegada a causa dels maldecaps econòmics. Malgrat la situació que patia, Morera va compondre per a l'homenatge, amb profunda emoció patriòtica, el Cant al poeta. Un cop a Buenos Aires mantingueren una efusiva correspondència, que manifesta una viva amistat per damunt de les diferències generacionals.¹¹

¹¹ Àngel GUIMERÀ, *Epistolari*, Barcelona: Barcino, 1930, recollit dins les OC, vol. II, i fons Guimerà de la BC, 33.

4. ELS GITANOS EN LA POESIA I EL TEATRE DE GUIMERÀ

El tipus del gitano ha fet molta fortuna literària, amb diverses possibilitats de tractament.¹² En tant que marginat, respon a una figura recurrent en l'obra de Guimerà, com ha remarcat reiteradament la crítica, vinculant-la a les circumstàncies del seu naixement.¹³

En un quadern autògraf amb poemes juvenils de Guimerà de la BC (6/8, p. 146-147; es reproduïx a l'apèndix), es troba una poesia titulada "La gitana de Sevilla", que respon al tòpic de la fetilleria gitana, però, en aquest cas, producte d'haver après "desengaños" "en el libro de los años / y en el corazón del hombre".

Apareixen també personatges d'ètnia gitana en la trama picaresca de la "comedia" en un acte *La sala d'espera* (1890), musicada també per Morera.¹⁴

Al quadern autògraf de Guimerà amb diverses sinopsis d'obres en projecte (BC 5/1; veg. apèndix), se'n localitzen dues relatives a un "drama" amb personatges d'ètnia gitana. En una, que es troba a la primera cara, però en

¹² En altres literatures, es compta amb diversos estudis.

¹³ Veg. l'estudi monogràfic de Carme BERNAL, "El motiu de l'origen en l'obra dramàtica d'Àngel Guimerà i la relació amb la construcció del propi mite", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, Tarragona: Diputació, 2000, p. 67-75.

¹⁴ Se'n conserva un manuscrit en el fons Guimerà de la BC (5/3). Veg. Enric GALLÉN. "Guimerà i Vilanova, sainetistes. Notícia d'una recepció". *Escalante i el teatre del segle XIX. (Precedents i pervivència)*. Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Abadia de Montserrat. 1997. p. 97-115. Tant fragments d'aquesta obra com "Gitanesca" es recullen al CD Àngel Guimerà i els seu contemporanis, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995. La partitura de la cançó s'ha reeditat juntament amb *La Infanta Maria; Gitanesca. Por no decir nada*, Barcelona: Boileau, 1997.

tinta negra, a diferència de la del cos (de color blau), aprofitant el marge esquerra, si bé expandint-se en trobar una línia en blanc, s'indica que l'obra "Se pot titular *Despulses. La escoria. Los petits. Los pequeños*". Es tractaria d'un drama de gent de la ínfima classe de Barcelona. Potser gent abandonada que viuen en un forn de rajolas abandonat. Xicotas y xicots molt joves. Una venedora de periodichs, un que carrega a la estació; un aprenent de carboner que l'han despatxat y anyora'l seu poble. Un gitanet y una gitaneta germans". Guimerà remarca també la voluntat "que dominin los sentiments bons, ordinaris, vulgars pero ab ánima d'angels y formas rudas y apariencias perversas". "Los recull una persona ó millor una societat benefica" ("al primer acte son al forn jugant per que saben que'ls volen recullir"), però "no s'hi troban be y fugen tots. Volen la llibertat com aucells". Aquesta evasió final, coincideix amb "*Gitanesca*" i contrasta amb *Titayna*. L'altra sinopsi, que es troba a la segona pàgina, però aprofitant també l'espai en blanc, en aquest cas començant a la dreta, i amb tinta també negra té diversos punts de contacte amb aquesta i fins coincideix en dos dels possibles títols: *Los petits. Los pequeños. Ó Alas*. Es remarca que es tracta d'un "drama" "contrastantse l'amor a la terra nativa y l'amor a la llibertat", "tot per lley d'herencias". Ell un fill de pages, un tros de pa, que l'han enviat d'aprenen a Barcelona y l'han despatxat d'allà' ahont treballa y's troba sensa un cuarto per tornar al seu poble qu'es a Tarn".¹⁵ "Ella una gitaneta que ven puntas per la Boqueria. Te un germa que va ab ella. Parlan dihentse mil floreigs. Un altre personatge es venedor de

¹⁵ La lectura del topònim no és dubtosa. Apareix un personatge amb el nom de Tarn en *Jesús que torna*.

periodichs també, molt jove, molt bon xicot, molt lleuger. Potser que de nit se quedin á dormir en un forn de rajolas abandonat". La figura de la gitana, doncs, té més protagonisme que no semblava en la primera sinopsi i l'argument diversos punts de contacte amb *Titayna*.

Convé tenir present també que, en la paròdia de *Mar i Cel, Ni mar ni cielo* (1892), de Enrique González Bedmar, se substitueix l'ambientació morisca per la gitanesca.¹⁶

En relació amb l'obra, interessa particularment el poema "Gitanesca" (reproduït a l'apèndix), que es recull dins el *Segon llibre de poemes* (1920), juntament amb obres de diverses èpoques, algunes, a diferència seva, datables a partir d'altres versions.¹⁷ En el fons guimeranià de la BC (6/8), se'n guarda un manuscrit, que pel tipus de paper i de lletra sembla tardà (el reproduïxo també a l'apèndix).¹⁸ Encara que el conreu de la poesia el precedeix, en aquest cas no s'ha pogut datar el poema amb anterioritat a l'obra teatral, que va ser musicada també per Morera.¹⁹ S'hi explica que la gitana protagonista, innominada, la "perderen" els pares i fou acollida per una "donota", que l'explotà. Però un jove se n'enamora, mata un borratxo, "pèl-roig com un Judas", que n'abusava i fugen "buscant la ditxa allà on sia millor".

¹⁶ Joan MARTORI, "Les paròdies del teatre de Guimerà", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, p. 241-251.

¹⁷ Àngel GUIMERÀ, *Segon llibre de poesias, Estampa La Renaixença, 1920*, p. 176-178 Recollit també en les OC, vol. II, Barcelona. Selecta. 1978, p. 1446 – 1447. El títol coincideix amb el d'una narració d'Emili Vilanova, datada l'abril de 1875, però és tòpic i l'argument distint.

¹⁸ Guimerà comentà en una entrevista que escrivia "en unas tiras largas de papel muy estrecho, que me son favorables por la miopía" (Vicente A. SALAVERRI. "En la casa de don Àngel Guimerà", *La Razón*, 30-5-1913, conservat en el fons Guimerà de la BC, 12/1-15).

¹⁹ Se'n guarda una partitura manuscrita en el seu fons de la BC (A19 – MOR 101) i una altra a la biblioteca del Palau de la Música Catalana.

En l'obra de teatre, la protagonista, Titayna, també ha perdut els pares i se n'aprofita un gitano, en Nyerris.²⁰ Més endavant, trobarà, igualment, el seu home ideal, l'Eudald. El que més diferencia el poema del drama líric és que, en aquest, serà justament Titayna i no l'Eudald, el seu salvador, qui matarà l'explotador. Un altre aspecte en el qual divergeixen les dues versions és el final: en la teatral, Titayna i l'Eudald troben la felicitat junts sense necessitat d'escapar-se.²¹

²⁰ Titaina, a més de ser un plat de cuina, és un nom propi, usat també com a nom (usat com a pseudònim posteriorment per la cèlebre Elisabeth Sauvy-Tisseyre, 1897-1966), encara que no figura en els diccionaris onomàstics que he consultat. Curiosament, recorda Titaina, la regna de les fades, de *A Midsummer Night's Dream* de Shakespeare, pel qual Guimerà va reiterar la seva admiració.

²¹ Veg. també Ramon BACARDIT, "Els finals d'obra en Guimerà", *Pausa*, núm. 24 (juliol 2006), 85-92.

5. DATAció DE TITAYNA

Caravaca data l'obra el 1908, però sense documentar-ho.²² En canvi, no n'he trobat referències en entrevistes a Guimerà d'aleshores, en què anuncia altres projectes. En la base de dades Operone. Bühnenwerke mit Musik (<http://www.operone.de>), se situa l'obra l'any següent, si bé també sense argumentar-ho:

Titaina (A. Guimerà), Oper 1 Akt (1909 Barcelona)
Enric Morera i Viura

El 25-2-1909 Guillermo Augusto Da Rosa a redactar a Barcelona una proposició contractual, basada en un acord previ, sobre els drets de Titayna – obra que devia conèixer mínimament– per a l'Argentina, Brasil, Uruguai, l'Imperi Alemany, Austrohungria i Rússia (es conserva en el fons Guimerà de la BC, 31).²³ A canvi de 400 fr. per representació i de 800 per l'estrena a l'Argentina, al teatre Colón o en un altre de primera categoria, amb artistes qualificats i una bona posada en escena, obtindria l'exclusiva per dos anys en aquest paísos i preferència en la resta, també de les traduccions al castellà, alemany o italià, que encarregaria. Morera rebria 1.500 pessetes més les despeses i supervisaria els assaig de l'obra i dirigiria les tres primeres representacions

²² Francisco CARAVACA. *Ángel Guimerà, poeta de Catalunya*. Barcelona. Maucci, s.a. [1932], p. 181.

²³ S'hi conserva una altra carta seva a Guimerà, del 17 d'abril de 1898, en què li manifesta la seva admiració per *Terra baixa*, que comparteix amb el seu germà, Faustino, empresari dels teatres Colón i Odeón de Buenos Aires, que es va cartejar també amb Guimerà (BC, 31) i es va relacionar amb altres personatges del teatre català, com Enric Borràs o Margarida Xirgu (veg., p. ex., Francesc FOGUET; Isabel GRAÑA, *El gran Enric Borràs. Retrat d'un actor.*, Badalona: Museu de Badalona, 2007; Francesc FOGUET, *Margarida Xirgu. Una vocació indomable*, Barcelona: Pòrtic, 2002), a més de representar Maria Guerrero, com es remarca en aquesta carta de Guillermo Augusto.

argentines. Hauria d'embarcar con el material el dia 28 del próximo mayo.". Si 15 dies després de l'arribada, Da Rosa no pogués confirmar-ne l'estrena aquell any, l'hauria de negociar per al següent. No consta, però, que es representés l'obra a l'Argentina.²⁴

Com veurem, l'*Escena Catalana* dona per enllestida l'obra ja el març de 1909.²⁵ De tota manera, en el fons Morera de la BC (A17 MOR - 35/3), es troba una partitura de tota l'òpera datada "Sitges 23 abril 1909" –casualment o complaent-se en la coincidència en el dia de sant Jordi–, escrita en llapis en català i amb el text també en italià en tinta a partir del f. 161. Aquest mes i any figura també en les partitures manuscrites A17 MOR - 35/1 (en què va afegir una dedicatòria al la memòria del seu fill Jordi, datada el 20 de novembre de 1914), en italià, i A17 MOR - 35/3 (amb la mateixa dedicatòria), reducció per a cant i piano.

En una semblança anònima de Guimerà de *La Voz de Menorca*, a ran de l'homenatge al Teatre Principal, s'esmenta *Titayna* entre les obres que "tiene ahora escritas, para estrenar en breve", juntament amb "Seynet trist, Al mon blau, Don Jaume el Conqueridor", i es qualifica d'"opereta en un acto" i s'indica que la música és de Morera".²⁶

²⁴ Sobre la recepció argentina de Guimerà, veg. DUBATTI, Jorge A.. "Problemas de teatro comparado. La adaptación argentina (1909) de "Tierra baja" de Angel Guimerá", dins Jorge A. DUBATTI (ed.), *Comparatística. Estudios de literatura y teatro*,. Buenos Aires. Biblos, 1992, p. 45-62.

²⁵ *La Escena Catalana*, núm. 127, 6-3-1909, p. 7.

²⁶ "Datos biográficos", *La Voz de Menorca : Diario Republicano*, núm. 787 (24-5-1909), p. [2].

El pintor Manuel Urgellès, l'endemà de l'estrena de *Titayna* al Gran Teatre del Liceu, evoca:

Quan en Morera marxa a l'America portava aquesta obra si no acabada, molt avançada. Y allí la treballà deixant-la del tot llesta. Era la seva intenció haverla donada pera la serie o temporada d'opera que organisà el teatre de l'Avenida de Buenos Aires, y no sabem amb quins fins la reservà²⁷.

També Francesc Curet apunta la possibilitat que l'obra fos del tot enllestida abans que Morera emprengués el seu tercer viatge a l'Argentina l'any 1909:

Titayna fou composta, segurament, abans de la darrera anada de Morera a l'Argentina i és molt possible que aquesta obreta anés destinada als Espectacles i Audicions Graner. Sembla confirmar-ho el fet que en publicar Àngel Guimerà, l'any 1910, aquest drama líric fes constar que el mestre Enric Morera hi havia posat la música però sense indicació, com és natural, de la seva estrena, puix que aquesta, no va tenir lloc fins a la data abans indicada, o sigui després del retorn a Barcelona del compositor.²⁸

El 9 d'agost de 1909, aquest escriu a Guimerà (mateix fons, 33) des de Buenos Aires, informant que l'endemà li presentaran *Da Rosa*. El 20 de gener de 1910, però, remarca que "després" ha "parlat ab gent d'upa perque parlin al president de la república perquè mani se'm fassi la *Titayna* al Colon". Confia almenys que no "passaran un parell d'anys sense que [*Titayna*] s'hagi fet sobre tot a l'estranger", amb gran èxit. Tot fa pensar que Morera parla de l'obra com a ja acabada (fins i tot pensa a fer-ne una altra junts).

En tot cas, a finals d'any se'n va publicar ja un fragment en la revista de Buenos Aires *Caras y caretas*.²⁹ Segons el títol d'inscripció al Registre General

²⁷ *La Veu de Catalunya*, 18-1-1912, p....

²⁸ Francesc CURET, *Història del Teatre Català*, Barcelona. Aedos, 1967, p. 434.

²⁹ [Caras y caretas, núm. 574 \(2/10/1909\)](#). Correspon a *OC*, II, p. 1100. El número següent de la mateixa revista (9-10-1909), s'ocupa de Morera en la secció "Retratos de actualidad".

de la Propietat Intel·lectual (fons Guimerà de la BC, 8/1; veg. apèndix), l'obra fou publicada com a llibre per la Impremta de La Renaixensa el 12-9-1910 i d'aquesta primera edició, que constava de 48 pàgines, se'n féu un tiratge de 500 exemplars.³⁰

El mateix document, fa constar que fou presentada al Registre Provincial de Barcelona el 27 de març de 1911 a les tretze hores i fou inscrita provisionalment amb el número 7.156 com a: *Titayna – Drama líric* en dos quadres. Música de Morera. Sí bé hi apareix la data de "Madrid 16 de Marzo de 1911", podria obeir a una errada en el mes, ja que es repeteix substituint-lo pel maig en donar el núm. (33.301) i la localització (llibre 84, foli 53) de la inscripció al Registre General. Hi fa pensar també que tot un seguit d'obres de Guimerà (*Sol solet, Sainet trist, Mossèn Janot, Lo camí del sol, La sala d'espera, La pecadora, La Miralta, La filla del mar, La farsa, La Baldirona, L'Aranya, L'Eloi, Andrònica, Arran de terra i Aigua que corre.*) foren presentades provisionalment a Barcelona el 27 de març i inscrites a Madrid ja al maig.

³⁰ Àngel GUIMERÀ, *Titayna*, Imp. La Renaixensa, 1910. Encara que tinc present l'edició original, la citaré per les OC.

6. LA TERCERA ETAPA (1901-1911)

Guimerà comença a trobar-se políticament un xic desplaçat; cal recordar que el 1903 cedeix la direcció de la revista *La Renaixença* i abandona la política. A més, es troba amb una generació de joves modernistes que volien distanciar-se de l'estètica en bona mesura romàntica que ell conreava. Malgrat tot, encara tenim un Guimerà respectat com a persona i com a artista.

Amb la voluntat de trobar el seu espai en la nova estètica i l'afany de continuar amb l'èxit que havia tingut fins al moment, emprèn un seguit de canvis en la seva producció dramàtica, amb resultats més aviat qüestionables. La transformació més important consisteix en la creació de drames burgesos o el que Xavier Fàbregas anomena "realisme cosmopolita i convencional", que situa entre els anys 1900-1906.³¹ Guimerà produeix cinc peces d'aquest estil enmig de les quals alterna dues tragèdies romàntiques. A partir de 1906 s'acosta al naturalisme i del 1907 fins al 1911 s'endinsa en un tipus d'obres dramàtiques més properes als postulats del Modernisme.

Sota l'allau dels joves creadors, Casellas, Bertrana, Maragall, Gual, Ors, Carner... opta per canviar el seu estil; malgrat el seu esforç queda força diluït a l'ombra de la nova generació. Curiosament, però, la seva nova embranzida arribarà de la mà dels modernistes, concretament de la proposta dels Espectacles i Audicions Graner, que en portar als escenaris espectacles lírics,

³¹ Xavier FÀBREGAS, Àngel Guimerà, les dimensions d'un mite, Barcelona, Ed. 62, 1971.p. 93

van confiar els llibrets més a Guimerà, que produí tot un seguit d'obres amb pretensions simbolistes, que als joves modernistes.³²

Durant aquesta tercera etapa Guimerà va publicar 16 obres, cap de les quals no ha assolit el ressò excepcional de les més destacades del període de plenitud immediatament anterior:

A – Drames predominantment d'alta societat

Arran de terra (1901 - prosa), La pecadora (1902 - prosa), Aigua que corre (1902 - prosa), La Miralta (1905 - prosa).

B – Retorn als antics models

1 – La tragedia històrica

Lo camí del sol (1904 - vers), Andrònica (1905 - vers)

2 – El drama contemporani

Sol, solet (1905 - prosa)

C – Les obres ambientades en les classes populars

1 – El drama

L'Eloi (1906 - prosa), L'Aranya (1908 prosa)

2 – El monòleg

³² Sobre la relació de Guimerà amb el Modernisme, veg., en especial, Joan-Lluís MARFANY, "Guimerà i el modernisme", *Serra d'Or*, 180 (setembre 1974), 29-30; Jordi CASTELLANOS. "La Renaixença vista pels modernistes". *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, II, Barcelona. Curial, 1994, p. 101-109; Carles BATLLE I JORDÀ,. "La influència de Guimerà en l'obra primerenca d'Adrià Gual". *Llengua & Literatura*, núm. 10 (1999), p. 21-45.

En Pep botella (1906 - prosa)

D – El simbolisme

La santa espina (1907 – vers i prosa), La resurrecció de Llàtzer (1907 – vers i prosa, quadres de Jesús de Natzaret, 1894), La reina vella (1908 – vers i prosa), Titayna (1910 – vers i prosa), Sainet trist (1910 - prosa), La reina jove (1911 - prosa)

No sé fins a quin punt és massa agosarat arribar a considerar com una possible etapa independent aquest període que, amb el precedent d'altres provatures, s'enceta amb *La santa espina* (1907) i que arriba fins a *La reina jove* (1911), atès que la seva producció és molt específicament simbolista, sobretot les tres primeres peces.

Justament tres d'aquestes obres, *La santa espina*, *Titayna* i *La reina vella* foren qualificades per Joan Ors com a “Jardinets tranquils al peu del bloc granític de les obres mestres”.³³

³³ Joan Ors. *El geni dramàtic de Guimerà*. Barcelona. Editorial Catalana 1924 p.88

7. TITAYNA, ENTRE EL VERISME I EL SIMBOLISME

En el marc de l'evolució de la tercera etapa, s'ha relacionat l'obra amb tendències simbolistes, però també amb el verisme. Com matisa X. Fàbregas:

Les tres primeres obres d'aquesta temptativa, *La santa espina*, *La resurrecció de Llätzer* i *La reina vella*, presenten uns trets força específics dins del corrent mentre que en les tres darreres, aquests semblen temperar-se i el dramaturg torna a utilitzar recursos costumistes o postromàntics, impregnats, però, d'una visió folklòrica, d'una supeditació a l'Obra d'Art, que fan de Titayna, Sainet trist i La reina jove tres peces típiques del nostre Modernisme teatral.³⁴

Des del vessant musical, Francesc Cortès, a propòsit de la música d'Enric Morera per a l'obra de Santiago Rusiñol *L'Alegria que passa*, assevera:

En retornar el 1911, hom li oferí homenatges i li estrenaren al Liceu l'opera *Titayna* (1912) sobre text d'Àngel Guimerà, una obra més propera a l'estètica verista, d'argument de gitaneries, i el 1916 una altra òpera, *Tassarba*, sobre el llibret de Juli Vallmitjana.³⁵

També Francesc Curet havia utilitzat el terme "verisme" per referir-se a la llengua i a l'ambientació en les obres de Guimerà.³⁶

Certament, alguns aspectes literaris de *Titayna* fan pensar en una voluntat verista, sobretot l'ambientació en les classes baixes i la vida quotidiana, tot i que pot prendre també tocs costumistes.

Pel que fa a la música, en què la influència del wagnerisme és present en el verisme, Morera no s'allunya dels postulats operístics d'aquest estil

³⁴ Xavier FÀBREGAS, Àngel Guimerà, les dimensions d'un mite, Barcelona, Ed. 62, 1971 p. 114-115

³⁵ Francesc CORTÈS, *La música d'Enric Morera per a l'Alegria que passa*. Barcelona, Ed. Proa, 2001. p. 32

³⁶ Francesc CURET, *Història del Teatre Català*, Barcelona. Aedos, 1967.

(música contínua i no dividida en números separats a la partitura i de cant més fluid i recitatiu). D'altra banda, l'obra es va representar juntament amb una de les fites del verisme musical, la *Cavalleria rusticana*.

Malgrat aquests aspectes no podem obviar alguns elements simbolistes.

A més del simbolisme musical, en el vessant literari, es troben diversos elements simbòlics, tant algunes imatges o en les connotacions dels noms com en el tractament dels personatges. En posaré tan sols alguns exemples.

Quant als personatges, destaca el component simbòlic de la figura de l'Eudald, que s'enfronta als pagesos, que representen el concepte de "poble" en sentit pejoritari dels modernistes per a capgirar la situació d'escarni que pateix Titayna pel fet de ser gitana. Representa la justícia social i la igualtat entre les persones. Recordem el fragment de l'escena VII del primer quadre (p. 1.099 O. C. II), on l'Eudlad enfrontat amb els pagesos, els diu, referint-se a Titayna:

No té pàtria ni llar! I en sot botre
sent un cor que és igual al de vosaltres,
i és sa sang i son plor igual al vostre,
si en sabeu de plorar.

També és l'Eudald en la següent replica que ens exposa que la bondat no té a veure amb el color de la pell:

Mireu companys, sobre sa pell morena
com resplendeix son ànima agraïda.

Més endavant l'Eudald simbolitza l'amor entre mare i fill, en la venda que fa de la vaca i el vedell al quadre segon escena primera (p.1.109 O. C. II) :

Tracta-la igual i al fill també,
que és jovenot i no sap res:
que estiguen junts per eixos monts,
són mare i fill els pobrissons,
i tenen cor com jo i com tu;
mes d'escoltâ'ls no en sap ningú.

Un altre símbol ancestral que apareix, aquest lligat a la veu de Titayna, és el de la Llum, entesa com a element positiu i associada a l'amor (veg. l'escena VII del quadre primer, p.1.100 O. C. II):

“Quan sentis en el cor
trucar la veu d'amor
estén les a les a la llum del dia.
[. . .]
Quan sentis en el cor
trucar la veu d'amor
obre els llavis i beu la llum del dia”.

Reapareix a l'escena III del quadre segon (p. 1.116 O. C. II):

“No ho era: jo volia
desfer el meu passat, néixer altra volta
a la llum pura!

Quant a les connotacions del lloc on transcorre l'obra, Pedrafoguera, no tenim cap notícia del topònim. El recurs de la creació d'un topos es troba, però, en altres obres de Guimerà i en diversos escriptors. Ben bé podria ser una

invenció purament casual i de ben segur força intranscendent, ja que només el cita quan descriu l'escenografia del primer quadre, però pot tenir un valor simbòlic. Amb aquest terme, encara usual, es designa una varietat de sílex que pot produir espurnes en ser percutida. A partir d'aquesta definició podríem establir una certa relació amb el marc, particularment amb l'actitud de l'Eudald que sense cap mena de dubte va produir algunes friccions, espurnes, amb els seus convilatans i més que espurnes amb en Nyerris.

Anirem veient la presència d'elements d'ambdós signes al llarg del comentari dels aspectes formals i temàtics de l'obra.

8. ESTRUCTURA I PERSONATGES

Curet ha definit prou bé la concepció que Guimerà té del drama:.

Per a judicar raonablement la producció guimeraniana és forçós partir del principi que el nostre dramaturg té una sola naturalesa, per bé que forta i vigorosa, i les seves obres s'estenen i s'aixequen com a ramificacions d'un mateix arbre. Amb un sol drama de Guimerà n'hi ha prou per a conèixer l'autor, i, si el conjunt dels que va escriure ens dóna una idea més completa de la seva personalitat, s'assemblen tant per llur plantejament, estructura, desenvolupament i desenllaç com per la identitat de caràcter de llurs protagonistes o figures principals, que aquesta coincidència perjudicaria l'autor perquè el convertiria en amanerat o esclau d'un mateix tema repetit en varietat de tons i matisos, si la fètil i poderosa imaginació i la destresa a compondre tipus i escenes, substancialment iguals però situats en un ambient i unes situacions diferents, no donés la sensació de novetat en l'elecció de l'assumpte argumental.

Titayna és un drama líric en un acte i dos quadres³⁷. El primer quadre té 11 escenes mentre que el segon només en té 3, cosa que fa que el desenllaç esdevingui precipitat.

Pel que fa l'exposició, en el cas de *Titayna*, ens va familiaritzant escena rere escena, fins a la novena del primer quadre, moment en el que apareix en Nyerris, amb l'ambient i els personatges en un entorn i unes situacions força quotidians. Aquestes escenes situen l'acció en un dia de mercat i dins d'un hostal que es prepara per rebre els pagesos i pageses que han anat a comprar o a vendre en el poble imaginari de Pedrafoguera.

En *Titayna*, el desenvolupament comença a l'escena VII, a l'hostal, amb la revelació del conflicte. L'Eudald s'enfronta amb els pagesos que, per a

³⁷ "Forma catalana de la locució francesa *drame lyrique*. Expressió que s'aplica d'una forma poc precisa a algunes obres franceses de final del segle XIX i principi del XX sorgides, fins a cert punt, de la reacció contra l'obra de G. Meyerbeer, considerada ampul·losa i grandiloqüent. El *drame lyrique* cercà temes que permetessin mostrar conflictes psicològics més íntims i complexos". (*Enciclopèdia de la Música Catalana*, Barcelona GEC 2003 Vol II).

distreure's, es burlen de la Titayna a causa de la seva condició. Amb aquesta acció, es desperta en l'Eudald l'amor cap a la gitaneta que, en el fons, és el que farà més endavant que s'enfronti amb en Nyerris. No serà però fins a l'escena IX quan el protagonista guanyi tots els diners a en Nyerris, que començarà el conflicte com a tal.

La preparació del desenllaç comença a gestar-se a la darrera escena, la XI, del primer quadre, en la qual en Nyerris dóna les instruccions a Titayna per a dur a terme una acció amb la intenció de venjar-se de l'Eudald.. Al llarg del quadre segon que transcorre a la masia de l'Eudald i que només té tres escenes, els esdeveniments es precipiten molt ràpidament , i aquestes figures fortes, com l'Eudald i la Titayna, que, en les escenes preliminars apareixen mig confosos entre la resta dels personatges, adquireixen vida pròpia i arriben a absorbir tots els elements del drama. Tota la força escènica sintetitzada en aquests personatges arriba a crear unes figures que empenyen l'espectador a reconèixer-los com a símbols.

Pel que fa a l'argument, a l'hostal de Pedrafoguera es preparen per a rebre els pagesos que arriben a mercat al poble. L'Hostalera, entrada en anys, pretén el jove Eudald que la rebutja davant la burla de les noies de l'hostal. Durant el dinar entra a l'hostal la jove gitaneta Titayna que va venent tumbagues. Els pagesos la fan cantar i ballar i volen emborratxar-la. En aquest moment arriba l'Eudald que ho impedeix mogut per una pietat ja impregnada

d'amor cap a la gitaneta i obliga els pagesos a donar alguns diners a Titayna, que tot plorant prediu a l'Eudald la seva futura felicitat i marxa de l'hostal.

Els pagesos juguen al canet, quan de sobte arriba en Nyerris, el gitano que és l'amo de Titayna, i que amb males arts els desploma. L'Eudald ho veu, i reta a en Nyerris i li guanya tots els diners que ell havia guanyat als pagesos. En Nyerris, nerviós, prepara la venjança i dona les instruccions a Titayna que consisteixen a introduir-se de nit a una casa per més tard obrir-li la porta. El que no sap Titayna és que la casa és la de l'Eudald.

De nit, Titayna truca a la porta i quan s'adona que la casa és la de l'Eudald vol marxar corrent per salvar-lo de l'atac d'en Nyerris, cosa que ell no li permet.

Mentre són a la casa ell li demana que li expliqui la seva vida. En aquest moment arriba en Nyerris, que descobreix la Titayna, cosa que fa que l'Eudald desconfiï d'ella i la rebutgi perquè creu que l'ha enganyat. Ella, davant la pretensió d'en Nyerris d'endur-se-la, demana ajut a l'Eudald. En decidir-se a ajudar-la, entra en una terrible lluita amb en Nyerris que serà mort per Titayna, que li clava un ganivet per l'esquena. Eudald i Titayna resten junts per sempre.

Quant als personatges, una de les característiques que converteix a Guimerà en un autor particular és el tractament que en fa d'ells a les seves obres. La majoria de la crítica literària ha remarcat que Guimerà no ha tendit a crear personatges de gran versemblança i complexitat psicològica, imbuït de

romanticisme. El dramaturg els ha condicionat des del moment en què s'identifica amb uns, els bons, els de "bon cor", generosos, altruistes: l'Eudald, i en desqualifica uns altres, els de "mal cor", els transgressors: en Nyerris. Això automàticament crea un personatge psicològicament molt esquemàtic, instintiu, si bé amb molta força dramàtica i humanitats...

Al costat d'aquests personatges principals, trobem el "poble", en el nostre cas els pagesos i les mosses de l'hostal. Tant els uns com les altres són uns personatges descrits amb característiques del realisme, però els podem identificar amb el concepte de "poble" que projectaven els modernistes, format per persones sense cap tipus d'iniciativa que pogués provocar algun canvi en positiu, com una massa inerta força conservadora. Per descomptat no pot faltar-hi el "desarrelat", en Titayna la gitaneta que dóna nom al drama, normalment orfe i provinent d'una altra raça o país, personatge sobre el qual tothom es creu amb el dret de menysprear o d'aprofitar-se'n, però que poc a poc, amb les seves accions es va guanyant el respecte i l'estima, i que és capaç, finalment, d'enfrontar-se amb el seu antic possessor.

Per contra, Guimerà ha estat un gran creador de caràcters que han desembocat en uns personatges forts que vencen o moren però que mai es sotmeten. Rovira i Virgili remarca:

Els seus personatges, els històrics i els actuals, són, més que homes de carn i ossos, sentiments i passions amb figura humana. Però aquestes passions i aquests sentiments, independentment dels personatges que els encarnen, són vius i veritables.³⁸

³⁸ Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Àngel Guimerà, apunts per a un estudi crític*, *Revista de Catalunya*

Ara bé, quan aquestes passions queden desbordades pels esdeveniments que comporta el desenllaç, els personatges es transfiguren i semblen menys reals i més allunyats dels convencionalismes de la quotidianitat. Vegem el cas de la nostra protagonista, que sempre sotmesa per en Nyerris i menyspreada per la resta de la comunitat, és capaç de realitzar una acció que desconcerta l'espectador perquè veu una Titayna transfigurada. El resultat final és el de la victòria davant de les adversitats, en d'altres la fi és més tràgica.

El llenguatge de Guimerà en aquest drama és col·loquial, sense gaire retòrica. Utilitza un estil planer, clar i directe, molt adient als personatges populars. En general els diàlegs estan construïts amb frases breus i contundents, cosa que li dóna vivesa a les accions i expressivitat.³⁹ En l'escena final, quan l'acció es precipita, mostra de manera més evident un llenguatge amb contrastos violents, tallants, que ajuden a tensar la situació i a subratllar-ne el desenllaç fatal. La llengua no es confon amb cap variant dialectal en concret per la qual cosa no podem situar l'imaginari poble de Pedrafoguera en cap indret en particular. Això que podria provocar una manca de realisme a l'obra li aporta una mena de llengua estandard teatral força valorat pel públic.

Com succeeix sovint en Guimerà, es troba a mancar la utilització d'argot

(agost de 1924) Any I n.2 p. 105-112.

³⁹ Sobre el llenguatge de Guimerà, veg., en particular, Josep MIRACLE, "El llenguatge d'Àngel Guimerà", *Estudis Escènics*, 28 (desembre 1986), 133-148, recollit dins *Àngel Guimerà, creador i apòstol*, p. 165-177; Ramon BACARDIT,, "La llengua literària de Guimerà", *Circular*, 37-38 (octubre 1994-març 1995), 5-7.

(per exemple, els gitanos de *Titayna*, a diferència de *La sala d'espera*, no empren paraules en caló) i expressions considerades grolleres.

L'obra és polimètrica, amb formes que recerquen la musicalitat. Hi reapareix l'heptasíl·lab, que, a partir de *Gala Placídia* havia bandejat, per a adoptar el decasíl·lab, present també a l'obra. Quan les escenes ho requereixen, s'intercalen cançons (com en el I acte), sobretot, a més dels imperatius musicals, per donar un respir a l'acció.

9. LA TEMÀTICA

Titayna no presenta un tema innovador dins la producció de Guimerà, serà una variació més en la línia principal de la seva dramaturgia, però com apunta F. Curet, amb una capacitat creadora que dóna a l'obra sensació de novetat. En *Titayna* es troben diverses constants temàtiques, que han esdevingut característiques de l'autor. Tal com succeeix en d'altres obres de Guimerà, també a *Titayna* la seva complexitat temàtica permet fer una interpretació polisèmica. És possible fer una lectura que vagi més enllà d'un únic tema principal. En el cas de *Titayna*, el tema principal és l'amor, que permetrà l'acostament de dos mons ben diferents, el de l'Eudald i el de Titayna, i que, al llarg de tota l'obra, sura per damunt dels altres i els envolta tot relligant-los i donant un fil conductor.

Però també s'hi pot trobar tot un seguit de temes que omplen la peça aportant-li una complexitat que l'arrodoneix. El lector atent també hi pot copsar el tema de la marginació a causa de la raça i el de la possessió. Sovint els temes ens arriben mitjançant oposicions més o menys explícites: veritat-mentida, amor-solitud, alegria-tristesia, força-delicadesa, d'aquestes dualitats en tenim algunes mostres al llarg de l'obra.

Pel que fa al tema de la raça, Guimerà reivindica la igualtat i la justícia social, mentre que tocant a la propietat o possessió, necessàriament desemboca en la lluita entre contraris, amb la victòria del més feble, del posseït, en aquest drama, de *Titayna*.

L'amor es presenta com les dues cares de la mateixa moneda: la una, és l'innocent, que es relaciona directament amb la infantesa i, en particular, amb la figura de la mare, i l'altra, és el passional, de la maduresa, que comportarà inevitablement el dolor.⁴⁰

Tant en un cas com en l'altre l'amor no reïx si no és capaç d'enfrontar-se a tot tipus d'adversitats: a la moral de la societat, els costums, la raça... o bé a l'antagonista que s'interposa entre els amants.

En el cas de *Titayna* els dos elements hi són presents. L'Eudald defensa la gitaneta perquè només veure-la sent una atracció amorosa per ella, i també tots dos, plegats, hauran de lluitar contra en Nyerris per assolir l'amor que s'han declarat.

La força de l'amor és el que fa bellugar la seva dramaturgia i per tant una constant en les obres de Guimerà. Aquest amor esdevindrà passió, i la passió amorosa col·loca els personatges davant de situacions límit. En tots els casos l'amor brota d'una atracció física i els enamorats hauran de lluitar per reeixir en llur objectiu i d'aquesta lluita en sortirà el conflicte dramàtic que els conduirà cap a un final feliç o fatal.

⁴⁰ Sobre el tema de la passió en Guimerà, a més d'abundant referències en estudis diversos, es compta amb les monografies, de , Josep M. BENET I JORNET, "Aspectes de la passió amorosa en l'obra de Guimerà", *Serra d'Or*, núm. 433 (gener 1996), p. 59-61, i Jordi VILARÓ, "La passió en els drames de Guimerà dels anys 90", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, p. 333-345.

L'amor entre Titayna i Eudald sorgeix a partir d'un primer moment d'atracció física però anirà seguit per la sinceritat i bondat d'ànima per part de l'Eudald i una admiració a la bondat per part de la Titayna envers l'Eudald.

El conflicte dramàtic entre els enamorats vindrà marcat en les obres de Guimerà per problemes externs a la parella, d'índole social o amb la intromissió d'una tercera persona. L'autor també juga el paper de fer conciliar el conflicte apuntat a causa de la raça. Serà doncs l'amor l'element que acabarà amb el problema racial i de mestissatge. En la relació amorosa de l'Eudald i la Titayna succeirà el segon cas, amb l'aparició d'en Nyerris, el gitano que explota Titayna, i que voldrà impedir aquesta relació amorosa. La passió dels enamorats superarà aquest entrebanc dramàticament amb la mort, a mans de Titayna, del seu antic amo.

En la dramaturgia de Guimerà la figura de la dona té un paper cabdal, ja que al seu voltant es mourà tot l'entramat dramàtic de moltes de les seves obres, és a dir, es convertirà en l'element que desfermarà totes les passions. F. Curet arriba a afirmar que "las hembras de Guimerà son acaso el elemento más humano de su teatro".⁴¹

Com succeeix en diverses obres de Guimerà, també en *Titayna* el problema de la possessió hi és present. Titayna, com la protagonista del poema

⁴¹ Disposem de dos estudis comparatistes centrats en la figura de la dona en l'obra de Guimerà, veg. GIBERT, Miquel M., "Guimerà i Sagarra: el tractament de les figures femenines", i *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX.*, p. 199-214, i Guillem GRACIÀ I MUR, "Eurípides i Àngel Guimerà: la dramaturgia de les passions femenines", Margarida Aritzeta; Montserrat Palau, eds., *Paraula de dona. Actes del Col·loqui Dones, Literatura i Mitjans de Comunicació*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1997, 86-90.

"Gitanesca", es troben en una situació de domini per uns personatges que no les respecten i que només les exploten. En aquest cas, la possessió, a diferència del que succeeix en altres drames, inicialment no té una motivació exclusivament amorosa, però a mesura que avancen els esdeveniments, apareix la confrontació de dos homes que es disputen una dona fins a l'extrem d'arribar al desenllaç fatal.

Malgrat que els herois de Guimerà desitgen la possessió d'una dona, aquesta en cap cas es convertirà en un personatge passiu. Les protagonistes femenines del nostre dramaturg són, i és mostren, tant o més valentes que els seus pretendents i en el moment en el qual es desfermen les passions seran capaces del més gran dels sacrificis o, com en el cas de la nostra protagonista, Titayna, de la venjança més tràgica, la mort d'en Nyerris, com a darrer recurs.

Titayna, compleix tots o gairebé tots els tòpics dels personatges d'algunes de les grans obres com són la marginació i la força de l'amor.. Aquesta marginació que pateix difícilment la podrà superar perquè la societat que l'envolta no el reconeix com a membre de la comunitat en no reunir els trets comuns que els identifica. Com bé apunta Xavier Fàbregas:

Les causes més sovintejades per les quals una persona sofreix l'acció discriminadora d'altri són: per haver perdut els pares de petit i haver caigut en mans d'algú que, en un sentit o altre, l'ha explotat, per haver estat un fill bord, o perquè un dels seus progenitors, o tots dos, pertanyen a una raça que no és la del país en el qual habita, en particular la moresca.

Així doncs podem veure que Titayna compleix algunes d'aquestes causes per les quals és marginada. De ben petita quedà sense pares, també té

algú que l'explota, en Nyerris, i pertany a una raça, en aquest cas la gitana, que és diferent a la de la resta de la comunitat. Totes aquestes característiques la fan diferent als ulls dels pagesos que són a l'hostal i per això la fan beure per emborratxar-la i riure-se'n d'ella només per passar l'estona.

Però l'ésser marginat no serà un revoltat i tot el que farà serà intentar superar aquesta actitud discriminatòria amb una conducta exemplar per tal d'ésser acceptat. Això ho podem veure en el mateix hostal quan Titayna primer beu per aconseguir els pagesos però més tard es nega a continuar bevent i així pot mantenir una conducta correcta.

10. L'ESTRENA

Aquest punt és un dels que ens mostra clarament que *Titayna* ha estat una obra, si no oblidada, almenys poc estudiada. La bibliografia consultada no aclareix quan es va produir l'estrena, ja que els autors ens donen dates diferents, o bé l'obvien, a vegades potser per no errar, tot i que s'indica sovint que la música és obra de Morera.

Així doncs, per exemple, *Titayna* no figura en l'inventari del monogràfic de *La Escena Catalana* dedicat a la mort de Guimerà i aquesta obra i el monòleg "Mort d'en Jaume d'Urgell" són les úniques que en l'apèndix argumental de Xavier Fàbregues figuren sense dades de l'estrena.⁴² Josep Miracle es limita a apuntar que no s'arribà a estrenar als Espectacles i Audicions Graner del Teatre Principal, sinó al Teatre del Liceu. Convé tenir present, però, que, per a poder-se representar als Espectacles i Audicions Graner, l'obra hauria d'estar acabada almenys el 1908, darrer any d'aquelles representacions. En una relació de llibrets catalans, se situa l'estrena al Liceu el 18 de gener de 1910, potser recollint la confusió de dia i l'any d'edició.⁴³ Josep Maria Ainaud, en la seva cronologia de Guimerà, data l'estrena en aquest teatre el 1912 (sense precisar ni el dia ni el mes).⁴⁴ F. Curet comet l'error de

⁴² "Dades cronològiques. Estrenes de les obres d'en Guimerà i llurs intèrprets", *La Escena Catalana*, núm.159 (26-7-1924), p. 8-13. X. FÀBREGAS, *Àngel Guimerà, les dimensions d'un mite*, p. 247

⁴³ Thomas EUFINGER, " Bibliografia de 230 llibrets en català d'obres musicals (s. XIX i XX)", *Zeitschrift für Katalanistik* 9 (1996), p. 135.

⁴⁴ Àngel GUIMERÀ (1.845-1924) Barcelona, Barcino, 1974, p. 132

situar l'estrena també el 18 de gener, però de 1916.⁴⁵ De tota manera, és de suposar que es tracta d'un petit lapsus (en aquesta data s'estrenà *Tassarba*, de J. Vallmitjana, amb música també de Morera), ja que en d'altres moments del mateix estudi en dóna la data correcta.

Coincidint en l'any, en les obres completes, s'indica que, a més de publicar-se el 1910, "no es té notícia de la seva estrena", si bé "la versió operística va ser estrenada en el Gran Teatre del Liceu el 18-1-1916, amb música d'Enric Morera".⁴⁶ Aquest redactat pot fer creure que ha existit una versió no musical estrenada, cosa del tot improbable, més si tenim en compte que Guimerà la inscriu al registre de la Propietat Intel·lectual fent-hi constar ja que és un drama líric amb música de Morera.

Amb aquesta informació contradictòria no ens queda més remei que recórrer a la premsa de l'època . Consultats diversos diaris i revistes, podem afirmar sense cap mena de dubte que *Titayna* fou estrenada el dia 17 de gener de 1912 al Gran Teatre del Liceu sota la direcció musical del mestre Mascheroni.⁴⁷

En el fons Morera de la BC (A17-MOR 35/5), se'n conserven partícels que van ser utilitzades en la representació, mitjançant les quals es completa el repartiment que figura en les ressenyes. En la del primer tenor, s'anoten una

⁴⁵ *Història del Teatre Català*, p. 487. Aquesta data es repeteix, p. ex., en "Obra teatral pròpia", Guimerà. 1845-1995, Barcelona. Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya, 1995, p. 112.

⁴⁶ Vol. II, p. 1087.

⁴⁷ Edoardo Mascheroni (Milà 1859 – Ghirla 1941). Compositor i director d'orquestra. Estudià a Milà i debutà com a director a Brèscia el 1.870. Durant algunes temporades fou director de l'orquestra del Liceu. (*Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona 1976 Vòlum IX, p. 678).

desena d'assais: 17, 19, 20 i 21 de desembre de 1911 i 2 (matí i nit), 3 (nit), 4 (dia), 5 (dia), 8 (nit) de gener.

Segons comenta *La Veu de Catalunya*, en un article signat per M. Urgellès (que ha de correspondre al pintor Manuel Urgellès), tant els autors com l'empresa volien que l'obra es representés en català.⁴⁸ Per aquest motiu varen contactar amb la famosa contralt Maria Pichot i Gironès, germana del pintor Ramon Pichot, coneguda amb el nom artístic de Maria Gay però era de gira per Amèrica i no va poder ser. Finalment, davant la impossibilitat de trobar artistes de primera fila que poguessin representar l'obra en català, *Titayna* s'estrenà en italià, tal i com n'informen les notícies i ressenyes que comentaré.

Segons les informacions aparegudes a *Catalana revista setmanal*, sis foren les representacions que tingueren lloc al Gran Teatre del Liceu, en sengles sessions de tarda i nit⁴⁹. Aquesta mateixa informació ens la proporciona X. Aviñoa⁵⁰. En la resta de la premsa de l'època, incloent els anuncis, només apareix informació de 4 representacions (concretament els dies 17,18, 21, 24 de gener de 1912), com a segona part, a continuació de l'òpera "*Cavalleria Rusticana*", de Giovanni Verga, amb música de Pietro Mascagni.

⁴⁸ *La Veu de Catalunya*, 17-1-1912, p.

El Cu-Cut, Any X, n. 501, 28-12-1911, p. 828

⁴⁹ E. VALLÈS, "A propósito de la próxima apertura del Liceo. Balance de un quinquenio operístico" a *Catalana : revista setmanal*, època II, tom V, any VI, núm. 265 (2-11-1912) , p. 684

⁵⁰ Xosé AVIÑOÀ, *Història de la música catalana, valenciana i balear*. Barcelona, Ed. 62, 2.003 Vol IV, p. 114

Si més no, es va tornar representar, com a "intermedio musical", al Liceu el 4 de febrer de 1929 en una funció d'*Empòrium*, en homenatge als seus autors, Morera i l'escriptor Eduardo Marquina.⁵¹

⁵¹ Veg., p. ex., *La Vanguardia*, 3-2-1929, p.22 En una de les partícules del fons Morera de la BC, apareix anotada aquesta data, juntament amb les inicials R. D. (A17 - MOR 35/8)

11. LA RECEPCIÓ

Alguns dels diaris i revistes especialitzades de l'època es feren ressò de l'estrena de l'obra de Guimerà en les seves pàgines de crítica i espectacles. Ometo algunes referències panoràmiques, com la de *Catalana: revista setmanal*, en què es considera que "se quiso rendir honores al arte catalán con 'Titayna', de Morera, pero el ilustre autor de 'Emporium" demostró que no sólo no fueron buenas segundas partes (recuérdese su ópera "Bruniselda"), sino tampoco las terceras".⁵² Em centro en les d'*El Poble Català*, *La Vanguardia*, *Diari de Barcelona*, *Joventut teatral*, *L'Esquella de la Torratxa*, *De tots colors*, *la Revista Musical Catalana*, *La Il·lustració Catalana*, *Renaixement*, *La Escena Catalana*, *La Tribuna*, *El Noticiero Universal*, *El Progreso*, *El Correo Catalán*, *La Publicidad*, *La Veu de Catalunya*, *La Ilustración Artística*, *El Cu-cut*, *La Revista Musical (de Bilbao)* i el *Bulletin de la Société Française des Amis de la Musique*, que, entre d'altres, comentaren amb més o menys encert i aprofundiment l'estrena de *Titayna* al Gran Teatre del Liceu.

Un altre grup més reduït de diaris i revistes de Madrid també recolliren la notícia. En la majoria dels casos, com un breu, remarcant-ne l'èxit, i quasi sempre després d'informar de la visita de la princesa Beatriz per terres catalanes: *Las Noticias*, *La Correspondencia de España*, *El Globo*, *El Siglo Futuro*, *Mundo Gráfico*, *El País*, *La Epoca*, *El Imparcial* i *El Liberal*. Destaca

⁵² E. VALLÈS, "A propósito de la próxima apertura del Liceo. Balance de un quinquenio operístico" *Catalana: revista setmanal*, època II, tom V, any VI, núm. 265 (2-11-1912) , p. 685-686.

especialment la crítica del diari *El País* per la seva extrema agressivitat, no només envers l'òpera *Titayna* i la feina del mestre Morera, sinó també contra la cultura catalana que titlla de localista.

Cal dir que algunes d'aquestes publicacions valoren més el treball de Guimerà que no pas el de Morera.

11.1. *El Correo Catalán*

En una nota molt breu de l'endemà de l'estrena només n'esmenta l'èxit.⁵³

En canvi, J. B. de P., en una crítica força extensa del 19 de gener, ens compara *Titayna* amb d'altres obres de grans autors de l'època:

Titayna es un nuevo ejemplar del drama rural que tomó la alternativa en el teatro lírico de Italia desde la afortunadísima *Cavalleria Rusticana* y que en la *Wally* [de Alfredo Catalani], en una ilustración musical de *La figlia di Torio*, de G. d'Annunzio, y en l'*Amica* de Mascagni ha entrado en el gusto del público.⁵⁴

Més endavant, veiem com valora la capacitat dramàtica de les obres de Guimerà. En concret, en el cas de *Titayna*, tot i trobar-hi algun problema per la seva curta extensió, acaba rendint-se a la grandesa del mestre:

El libro tiene la consistencia dramática de Guimerà. Mas como la obra no alcanza gran extensión, ofrece concentradas las situaciones y ello es causa que la gradación escénica, aunque hecha con mucho talento, no tenga siempre toda la suavidad que atrae al espectador. Pero el genio de Guimerà resplandece con toda su fuerza en la situación final.

⁵³ *El Correo Catalán*, 18-1-1912, p.

⁵⁴ *El Correo Catalán*, 19-1-1912, p.

11.2. *El Cu-cut*

Hi trobem una crítica molt durà adreçada al mestre Morera perquè a la revista creuen que és ell qui prefereix que l'obra s'estreni en italià en comptes de fer-se en català, tot i la bona predisposició de l'empresa i dels actors.⁵⁵ Una setmana més tard la redacció del *Cu-Cut* rectifica i reconeix que tant Morera com Casanovas, empresari del Liceu i traductor de l'obra a l'italià, volien que *Titayna* s'estrenés en català. El problema de fons era que la part de la protagonista fos interpretada per una catalana o, almenys, per una actriu que conegués la nostra llengua. En saber que han fracassat els intents de contractar Maria Pitxot, es resignen a sentir *Titayna* en italià i acaben reconeixent l'altruisme amb el qual sempre ha treballat Morera pel foment de la cultura musical a Catalunya.

L'endemà de l'estrena, el *Cu-Cut* publica a tota plana les fotografies de l'autor i del compositor, del director musicals i dels principals actors i actrius.⁵⁶ El to adoptat fins aleshores per parlar de l'òpera *Titayna* canvia radicalment en l'article signat amb el pseudònim *Xim-Xim*, que correspon al pintor Manuel Urgellès (crític, com hem vist, també de *La Veu de Catalunya*), publicat vuit dies després de l'estrena.⁵⁷

⁵⁵ *El Cu-Cut*, Any X, n. 500, 21-12-1912, p. 811

⁵⁶ *El Cu-Cut*, Any XI, n. 504, 18-1-1912, p. 39

⁵⁷ *El Cu-Cut*, Any XI, n. 505, 25-1-1912, p. 61-62.

XIM-XIM. Aquest conegut criptònim es recull, entre altres repertoris, dins Josep RODERGAS I CALMELL, Josep, *Els pseudònims usats a Catalunya*, Barcelona. Millà, 1951, p. 354.

En aquest article l'autor fa broma sobre un element del decorat, una alzina, i sobre l'*atrezzo*, del qual diu que mengen serradures en lloc d'arròs i que té porrons que no ragen. De l'argument, no se'n pot entendre gairebé res, atès que el manipula d'una manera burleta i sense cap mena de voluntat d'explicar-lo de debò. Acaba, però, el seu comentari reconeixent la vàlua de l'obra, qualificant el llibre de traçut i la música d'"eixerida com un pèsol".

11.3. De Tots Colors

Aquesta publicació dedicà la seva portada de dos dies després de l'estrena a la Sra. Berlendi, soprano, que representà el paper de Titayna en l'òpera del mateix nom.⁵⁸ A l'interior, hi consagra un reportatge de dotze pàgines, que inclou fotografies dels autors, dels actors i del director de l'orquestra, a més d'un fragment manuscrit de la partitura, la crítica i un resum argumental comentat. Aquest reportatge és escrit abans de l'estrena de l'obra, tot i que, com manifesta l'autor, essent-ne coneixedor, després d'haver-la llegida i d'haver assistit als assaigs.

Comença situant-la "en aquest moment de crisi de tot lo català", fet que conduirà a magnificar-ne la importància, tant pels autors i les seves posicions catalanistes com per la preferència d'una òpera catalana "en el nostre primer teatre". Tot seguit passa a comentar la col·laboració entre Guimerà i Morera en

⁵⁸ *De Tots Colors*, Any V, núm. 211 (19-1-1912), p.1-13.

altres obres líriques, que sense esmentar-lo fa referència a les posades en escena per l'empresa dels Espectacles i Audicions Graner.

L'autor del reportatge, ja no creu estar davant d'una altra obra lírica més, sinó de "tota una òpera". No dubta a qualificar de "magnífica" l'aportació de Morera i a considerar que *"en Guimerà, que a més d'un eminent poeta es un gran coneixedor de l'art escènic, ha fet amb Titayna un llibret mestre"*. Prodigarà també elogis a tots els actors i a Mascheroni.

11.4. *Diario de Barcelona*

En la ressenya de l'endemà de l'estrena, F. Suárez Bravo s'allunya de les convencions i intenta empènyer l'obra cap a més altes fites.⁵⁹ Per a ell, no es tracta d'una òpera amb una història i uns personatges més o menys idealitzats, ans al contrari, hi veu reflectida una història que descriu un món ben real, amb uns personatges arrelats a la terra amb tot el que això comporta de negatiu i positiu. Considera que Guimerà ens els presenta amb la fidelitat d'un objectiu fotogràfic, tant els més rudes (com el Tomàs, l'Anton, l'hostalera i el mateix Nyerris) com els més agraiïts i nobles (com la Titayna i L'Eudald).

Aquesta crítica traspua un gran interès per la part literària, el qual descobrim en afirmacions com aquesta:

⁵⁹ *Diario de Barcelona*, 18-1-1912, p.

Letra y música marchan completamente de acuerdo, y la orquesta, aunque interesante, no quita importancia a la palabra; pero le da nueva fuerza y contribuye de un modo extraordinario al efecto del drama.

Suárez Bravo no se n'està de lloar l'obra i ens recorda que, si hagués estat concebuda a tres actes, aquesta òpera s'hauria representat en els grans teatres. Per a ell, foren les escenes amb més càrrega emocional les més aplaudides pel públic i, en definitiva, les que decidiren l'èxit de l'obra.

De la música del mestre Morera, ressaltava que desprèn la mateixa fidelitat que el llibret de Guimerà i, quant a la interpretació, en fa un esment molt al final i gairebé de passada, tot recordant-nos que els intèrprets varen suavitzar la duresa de les figures que es desprenia de l'original.

11.5. La Escena Catalana

Al mes de març de 1909, ens dóna per primera vegada el títol de l'obra que ja ha quedat enllestida per Guimerà i Morera.⁶⁰ Fa unes lleugeríssimes referències a l'acció que situa en un poble de Catalunya. Tocant a la música, ens remet a *la Santa Espina* per suggerir per on anirà la solfa.

Al desembre de 1910, apareix una notícia força desconcertant, ja que ens presenta l'obra de Guimerà com una demanda de Morera a partir d'un encàrrec d'una òpera que la casa Ricordi de Milà li havia fet per tal d'estrenar-la a Buenos Aires. A més, s'hi afirma que en breu aquesta òpera s'estrenarà en

⁶⁰ *La Escena Catalana*, n. 127, 6-3-1909, p. 7

italià a la capital d'Argentina, motiu pel qual Guimerà ha publicat el llibre en català⁶¹.

Amb data 25 de març de 1911⁶², s'hi anuncia que el dia 4 d'abril debutarà una companyia de sarsuela i opereta, dirigida per Morera, que estrenarà les òperes *Bruniselda i Titayna* al Teatro de la Avenida de Buenos Aires.

A l'octubre de 1911 apareixen uns fragments del llibret de *Titayna* a les pàgines de la revista.⁶³ Al mateix mes, *La Escena Catalana* es fa ressò d'una notícia apareguda a les pàgines de *La Veu de Catalunya* a propòsit d'una audició de l'òpera *Titayna* feta pel mestre Morera, seguida per un auditori de personalitats del món de la cultura.⁶⁴ Aquesta notícia acaba manifestant el desig de Joaquim Pena de poder veure l'òpera *Titayna* estrenada al Liceu la següent temporada i interpretada per Maria Pitxot.

Tres dies després de l'estrena al Liceu, fa una molt breu crònica que ressenya la bona feina feta per tothom i l'èxit.⁶⁵ És de les poques publicacions que fan un esment explícit al fet que l'obra no s'estrena en la llengua original, però no en sap donar els motius. Només remarca: "Titayna és vertida a l'italià".

⁶¹ *La Escena Catalana*, n. 218, 10-12-1910, p. 5

⁶² *La Escena Catalana*, n. 233, 25-3-1911, p. 5

⁶³ *La Escena Catalana*, n. 261, 7-10-1911, p. 4-5

⁶⁴ *La Escena Catalana*, n. 261, 7-10-1911, p.8

"Entre ells hi havia l'Angel Guimerà, en Pere Muntanyola, en Miquel Llobet, en Joaquím Pena, en Lluhí Rissech, en Morales Pareja, en Joseph Zulueta en Nogués, en Llopart, el mestre Goberna, el representant d'en Morera senyor Robert y el metre Pujol."

⁶⁵ *La Escena Catalana*, n. 276, 21-1-1912, p. .. Ramon PLANES, *El mestre Morera i el seu món*, Barcelona. Ed. Pòrtic Col. Llibre de butxaca núm. 55, 1972. p. 96, remarca també que "el dia dos d'octubre de 1911, Morera féu escoltar *Titayna*, en audició íntima, a la qual assistí Àngel Guimerà, autor de la lletra."

11.6. *L'Esquella de la Torratxa*

S'hi anuncia l'estrena, tot i que la revista porta la data de publicació de dos dies després, amb una nota breu il·lustrada amb sengles caricatures de Guimerà i Morera.⁶⁶

La setmana següent, l'Esquella se'n torna a fer ressò.⁶⁷ Aquest cop, després d'haver vist l'òpera. Primer, remarca un cert distanciament entre Morera i la gent del Palau de la Música:

El teatre estava molt poc animat, perquè nostres classes adinerades van estimar-se més assistir al Palau de la música, ont donaven un concert en honor a l'Infanta, que no rendir tribut a dos catalans ilustres com en Guimerà i en Morera.

La resta del comentari fa més referència als aspectes musicals i qualifica *Titayna* d'una òpera genuïnament catalana.

En el mateix número, hi trobem un comentari burleta sobre el desconeixement que demostra *La Vanguardia*, en la ressenya citada, de la paraula "tumbaga", quan la qualifica de paraula de "l'argó gitano", tot ignorant que també s'utilitza en català i fins i tot en castellà.⁶⁸

⁶⁶ *L'Esquella de la Torratxa*, Any XXXIV, n. 1.725, 19-1-1912, p. 43 i 51.

⁶⁷ *L'Esquella de la Torratxa*, Any XXXIV, n. 1.726, 26-1-1912, p. 66

⁶⁸ *L'Esquetlla de la Torratxa*, any XXXIV n. 1.726, 26-1-1912, p. 69-70

11.7. Il·lustració Catalana

Només recull, com a recordatori de l'estrena de l'obra, una fotografia del quadro de l'escena final i un molt breu comentari, en el qual remarca el gran èxit de l'estrena.⁶⁹

11.8. Joventut Teatral

Joseph Forns i Olivella signa una crítica que és de les més completes i professionals.⁷⁰ El primer que cal remarcar és que aquesta revista dedicà la seva portada a l'òpera *Titayna* i la seva representació al Liceu amb dues fotos dels autors, Guimerà i Morera. La crítica es divideix en tres parts: llibre, música i interpretació.

Del llibre, a mesura que va explicant l'argument exposa les escenes que considera més interessants, tot destacant com la millor concebuda l'última del I quadre, entre en Nyerris i Titayna. També en destaca algunes del II, com la narració de la història de Titayna per ella mateixa o l'amorositat entre l'Eudald i Titayna. Conclou aquesta primera part de la crítica amb aquest balanç:

Tot i no ser una gran obra, acredita una volta més el valor del nostre dramaturg. Ha fet un llibre ben apropiat per donar lloc a què en tregui profit el músic.

⁶⁹ *Il·lustració Catalana*, Any X, n. 452, 4-2-1912, p.

⁷⁰ *Joventut Teatral*, Any IV, n. 126, 25-1-1912, p. 1-3

Finalment, cal remarcar que és l'única ressenya localitzada que ens informa que la traducció a l'italià és obra d'en Francesch Casanovas, la qual considera que, sense ser "cap meravella", és "bastant acceptable".⁷¹

Pel que fa a la música, segons el crític no encaixa perfectament amb el llibre. Tot i que hi ha una instrumentació ben acurada i demostra bons estudis i intel·ligència creu que el mestre Morera abusa de la cançó popular catalana i del motiu sardanesc i que hi ha poca música pròpia.

L'autor assenyala una certa contradicció entre els orígens de la gitana Titayna i l'ús de la seguidilla andalusa i la música catalana. És a dir, si Titayna fos oriunda d'Andalusia, estaria molt bé el ritme de seguidilla, llavors sobraria tanta música catalana, però, si és catalana, el que sobra és el ritme andalús.

També posa en qüestió la música molt alegre aprofitada d'una altra obra per a l'intermedi, ja que no coordina gens amb la tragèdia que va prenent increment. Continua la seva crítica comentant la interpretació dels actors, els cors i l'orquestra i el seu director, que qualifica positivament, i la conclou felicitant els autors i intèrprets de *Titayna*.

⁷¹ Francesc Casanovas i Gorchs. Pintor, cantant d'òpera, crític d'art, comediògraf, director d'escena i empresari. Italianòfil, estrenà al Teatre Romea *Infanticidi*, versió personal d'una obra italiana. Del 1886 al 1889 recorregué Itàlia en companyies d'òpera on cantava papers de baix. Esporàdicament actuà al Teatre del Liceu, del qual, a partir del 1901, fou el director artístic. A més hi va fer tota mena de tasques entre les quals la de traductor i figurinista. El 1911 esdevingué una temporada empresari del teatre. (http://ca.wikipedia.org/wiki/Francesc_Casanovas_Gorchs). Veg. també Francesc FONTBONA, *Francesc Casanovas (1853-1921). Catàleg de l'exposició de dibuixos i litografies*, Barcelona. BC, 1982, en què s'esmenta la traducció de *Titayna* a la p. 8.

11.9. El Noticiero Universal

L'endemà de l'estrena, lloa la feina conjunta dels dos autors, Guimerà i Morera, es congratula de l'èxit obtingut i remarca la bona interpretació dels actors i l'excel·lent direcció del mestre Mascheroni.

Dos dies més tard, en un article més extens signat per L. B. de C., torna a remarcar l'èxit de l'obra, però lamenta les escasses proporcions de l'òpera.

També fa referència al fet que *Titayna* sigui representada en italià, cosa que impedeix poder apreciar les bel·leses d'estil i de llenguatge originals. Malgrat aquests contratemps, valora molt positivament la bona definició dels personatges i de les situacions.

11.10. El Poble Català

El poble català és el diari que dedica més atenció a *Titayna*. El dimecres 17, dia de l'estrena, hi consagra un titular en portada i una informació a dues columnes, en la qual fa un resum de l'argument i n'avança l'èxit, després de veure l'últim assaig general.⁷² Cal dir que en els titulars, a més del nom de l'òpera també, apareixen els de Guimerà i de Morera com a autors, respectivament, de la lletra i la música. A les primeres línies de la informació, ens presenta *Titayna* com una obra ben catalana pel seu esperit i per la seva forma, però que circumstàncies especials faran que no sigui representada en català, sense comunicar-nos en quina llengua s'interpretarà.

⁷² *El Poble Català*, Dissabte 17-1-1912, p.1

L'endemà de l'estrena, el dijous dia 18, apareix una ressenya a l'espai de Teatres i Concerts, en la qual es destaca l'èxit de l'estrena, que es valora molt positivament en tots els aspectes (llibret, música, interpretació i direcció musical), conclouent: "Pera en Morera y en Guimerà fou la nit d'ahir, nit de victoria. Y també ho fou pera l'art catalá que triomfá en les persones de dos de sos més preclars conreudors"

Aquesta ressenya remet a la crítica més extensa que farà el dia següent Agustí Pereña, crític del diari. Pereña només fa referència a l'autor molt avançat el seu escrit, sense donar-li importància i quasi de passada, quan felicita Enric Morera per la seva obra, felicitació que fa extensiva a Guimerà "eminent dramaturg autor del llibret".

En canvi, va fent referències a l'obra nova de Morera, destacant-ne diverses facetes. Primer, la seva proximitat i arrelament al poble i a les seves cançons populars, que considera molt ben integrades en la trama argumental de l'obra. Seguidament, l'elogia reconeixent-li un molt bon coneixement del llibret, cosa que li permet dominar els diferents temps de l'obra, per exemple en dos aspectes del personatge de Titayna: el cant de caient gitano que incita el poble, cosa que fa servir ella per atreure les seves passions luxurioses, i el duet amb l'Eudald quan li conta la seva vida que Enric Morera ha vestit amb el "cant dels aucells". Comenta la bona feina del mestre Morera a voltes acríticament, com és el cas de l'intermedi, que, com veurem més endavant, en altres crítiques surt mal parat. Aquí és comentat positivament, tot i ser música aprofitada d'una altra època del mestre Morera i que possiblement no s'adiu del

tot amb la resta de la composició.

Pel que fa a la interpretació, Agustí Pereña continua en la seva línia positiva, fora de considerar els cors "tambalejants". Per a la resta dels intèrprets, la Sra. Berlendi en el paper de Titayna, la Sra. Costa en l'hostalera, el Sr. Kismer, l'Eudald, el Sr. Badini, Nyerris, el Sr. Giralt, les paraules d'elogi i d'aprovació són totals, igual que per a l'orquestra que qualifica d'impecable sota la batuta del mestre Mascheroni. Acaba la crítica recordant les ovacions del públic als autors, però sobretot elogiant el mestre Morera per la seva nova obra.

11.11. *El Progreso*

La crítica del 21 de gener de 1912 signada per Rubatino és en general positiva i hi destaca la bona interpretació dels actors i també la direcció de Mascheroni. En canvi, no fa referències als autors. És interessant, però, la remarca que fa a l'extensió de l'obra i a la seva intensitat: "Ya que las cortas dimensiones del cuadro lo cohiben, lo que en asunto ha tenido de concentrarse tal vez lo haya hecho ganar en intensidad".

11.12. La Publicidad

El dia de l'estrena, apareix un resum de *Titayna* i un breu comentari que sembla no donar gaire importància a l'obra : "Es un drama pasional de los que hoy estan en uso".⁷³ Per contra, l'endemà de l'estrena, J. M. Pascual, situa en potència, dins d'un possible grup d'obres úniques pel seu estil i la seva estructura⁷⁴: "Si se estrenara en París, a pesar de su dramaticidad, entraria de lleno en la calificación de ópera única, por su estilo y su manera de estar estructurada". Cal remarcar, però, que s'hi fa més èmfasi en la tasca de Morera que en el llibret de Guimerà: "En algunos momentos, el estilo, solo el estilo (de Morera) recuerda procedimientos del gran arte moderno". Tot i algunes objeccions, conclou:

De todos modos la obra de Morera quedará y con un poco de buena voluntad, puede formar parte del gran repertorio lírico-dramático moderno, de las que dan la vuelta al mundo.

11.13. Renaixament

Titlla de "completament en l'escena lírica" l'assumpte que ha portat Guimerà. Diu que desenvolupa un drama amb gran rapidesa, ple de color i viu de sentiment i amb molta varietat de situacions.

Pel que fa a la resta, dedica el gruix de la seva crítica a parlar de la bona feina de Morera, del mestre Mascheroni i de la interpretació de tots els actors;

⁷³ *La Publicidad*, 17-1-1912, p. 1

⁷⁴ *La Publicidad*, 18-1-1912, p. ..

en canvi, pel que fa als “chors” del Liceu, no creu que estiguin a l'alçada de les circumstàncies.

11.14. La Revista Musical Catalana

Joan Salvat comença la seva ressenya recordant l'arribada recent del mestre Morera de l'Argentina i la idea de retre-li un homenatge portant a l'escenari una òpera que encara no havia estrenat.⁷⁵ La nova empresa del Liceu va acceptar el repte i *Titayna* fou inclosa com a única novetat de la temporada d'hivern.

L'obra, segons Salvat, no obtingué l'èxit que tothom esperava i, malgrat fou aplaudida, no va aconseguir fer vibrar la sala. Pel crític, això no implica en cap moment un retrocés en la carrera de Morera i més aviat aboca les culpes de l'escàs èxit a l'obra de Guimerà si bé reconeix la dificultat de condensar l'acció dramàtica en un acte (com en el cas de *Cavalleria Rusticana*, obra de G. Verga que, amb música del mestre Mascagni, és vista com a model de drama vital, d'acció ràpida i d'intensitat expressiva), l'inconvenient que l'òpera es cantés en llengua diferent de l'original i que es representés en un escenari que li venia massa gran:

Més bé creiem que el que ha perjudicat bon xic an en Morera ha sigut el llibre, de tant escassa originalitat, que no s'avé pas gaire amb la fama de l'autor de *Terra Baixa* i *Mar i Cel*. [...] La nova partitura del mestre català sembla seguir, més aviat, la tradició d'aquelles xamoses obretes que'ns donà en el Principal durant

⁷⁵ *Revista Musical Catalana*, Any IX, núm. 97 (gener de 1912), p. 3-7.

la regència d'en Graner, si bé evolucionant, en tota sa segona meitat, envers un to més dramàtic i operístic.

Abans de passar a la crítica pròpiament musical, Joan Salvat fa un resum de l'argument del llibret, que conclou altra vegada amb una crítica força dura a la feina de Guimerà amb aquestes paraules:

Com poden veure'ls nostres llegidors, l'acció concebuda pel Sr. Guimerà, si bé desenrotllada amb traça, no ofereix pas gran novetat: les situacions principals porten el record d'altres obres conegudes; i com que'ls caràcters, tot just esboçats, manquen de fermesa i relleu, per això deiem que, fóra la rica expressió del llenguatge, apenes resta valor al llibre.

A l'apartat musical crítica també implícitament Guimerà: "Que en Morera es destria en l'art del teatre, res ho prova millor que'l partit que ha sabut treure del llibre en qüestió". Els seus comentaris sobre la música de Morera són sempre positius, amb una única excepció, l'intermedi. Al llarg de la crítica musical, trobem expressions del tipus:

És una pàgina esquisidíssima", "inspirada melòdia", "produint un efecte dels més formosos", "encara que'l seu ritme persistent fa pensar en la sardana, no dubtem gens, nosaltres, en qualificar dita peça, per sa fina esperitositat, de veritable scherzo simfònic", "Morera sap despertar, amb plena sinceritat, l'emoció més fonda.

De l'intermedi extret de l'obra "*Les Monges de Sant Aimant*", opina que no s'adiu a la situació del drama, però que el públic l'aplaudí només pel fet que li agrada escoltar de nou una obra ja coneguda.

Acaba la part musical de la seva crítica qüestionant altra vegada l'obra de Guimerà i elogiant la de Morera:

És cert, també, que les escenes finals de Titayna, escrites amb aquell estil concís i cantellut que caracteritza'l llenguatge d'en Guimerà, no ajuden gaire a l'inspiració del músic, el qual sempre està en perill d'entrebancar-se. No obstant,

en Morera, com bon mestre, s'ha defensat bé; i l'obra, encara que no deixa'l convenciment d'una concepció forta i madurada, se fa aplaudir amb justícia.

La interpretació dels actors surt ben destacada igual que la feina feta pel mestre Mascheroni. de qui ens recorda que ja va dirigir l'any 1906 l'estrena d'*Emporium* d'Eduard Marquina. De tota manera, es dol de "les condicions en què s'ha donat a conèixer Titayna", considera que "no és el Liceu el teatre que més li escau per lluir sos mèrits" i convida a fer "la prova en lloc més adequat", a cantar "en la llengua original"; confiant que "l'èxit de l'obra" seria "infal·liblament, molt més gros i palpitant".

11.15. La Tribuna

Aquesta publicació dedica la portada de l'endemà de l'estrena, a mostrar les fotografies dels protagonistes de la representació: la Sra. Berlendi, la Sra. Kosta, el Sr. Kismer, el Sr. Badini, com també el mestre Mascheroni, director de l'orquestra i els autors Guimerà i Morera, resumeix l'argument i la qualifica d'èxit.⁷⁶

Dos dies més tard, una crònica signada per S. Y M., hi fa, però, una crítica força contundent contra el llibret:

Cierto que de drama hay muy poca cosa: una escena con ninguna preparación, y en ese drama no hay protagonista porque es Titayna quién mata personaje de tan falso caracter como es el payés Eudaldo, y la víctima es el vulgarísimo Nyerris.

⁷⁶ *La Tribuna*, Any X n. 4.104, 18-1-1912, p. 1-2.

La resta de la crítica apunta a possibles canvis que segons l'autor millorarien l'obra, tant pel que fa al text com a la música.

11.16. La Vanguardia

Aquest diari dóna dues notícies de l'obra abans de l'estrena. Una, del 6-11-1911, celebra que la Sra. Berlendi ha acceptat ser protagonista de *Titayna*: "El arte catalán agradecerá seguramente a la famosa Diva contribuya con su talento".⁷⁷ L'altra, del dia 16-1-1912, fa referència a un banquet que s'havia de celebrar en honor del cònsul d'Argentina, Alberto I. Cache, i que queda ajornat fins al 19, per no coincidir amb l'estrena de *Titayna* el 17, ja que E. Morera té moltes simpaties entre els argentins.

La crítica de l'estrena és signada per M. Rodríguez Alcántara i publicada l'endemà. Mentre que d'Enric Morera destaca els avenços en la seva carrera, del llibret ressalta:

"El libro, como drama de Guimerà, ofrece escenas de un interés excepcional: energía en el lenguaje cuando aquella conviene a la situación, oposición de caracteres etc.

En aquesta mateixa línia, afirma que Morera: "Ha seguido paso a paso los incidentes del drama" cosa que li ha permès sortir-se'n bé.

Malgrat aquest inici, que és una part minsa de la crítica, tota la resta gira al voltant de l'element musical i també de la interpretació. No hi ha clarament

⁷⁷ *La Vanguardia*, 6-11-1911, p. 4

diferenciats els aspectes literaris, com a mínim l'argument, dels musicals. És així que anem tenint algunes referències de l'argument a remolc del comentari musical i encara d'una manera molt parcial. Es pot dir que el lector tindrà algunes dificultats a refer el fil argumental de l'obra després de llegir la crítica.

Pel que fa a l'aspecte musical, Rodríguez Alcántara remarca la doble vessant que hi ha en aquesta obra del mestre Morera: d'una banda, l'ús de la cançó popular, com per exemple "la cançó dels aucells", i de l'altra les composicions pròpies del músic, del qual diu que fa gala dels seus coneixements orquestrals i d'harmonia. Malgrat això no deixa de qüestionar l'ús d'una sardana que qualifica de *"baile candoroso por excelencia"* per una escena de joc en un hostal.

Cap a la part final de la crítica, fa esment de la interpretació dels actors i actrius principals, dels quals en lloa la feina sense excepcions. És de remarcar l'opinió que li mereixen els cors que, a diferència d'altres crítics, considera molt encertats, igual que l'orquestra que segons ell és l'element sobre el qual es sustenta gran part del treball de l'obra. En aquest cas doncs, la feina del director, el mestre Mascheroni no passa desapercebuda. La crítica acaba comentant la reacció del públic que obliga els autors de l'obra, Guimerà i Morera, als actors i al director a sortir a escena en moltes ocasions per rebre els aplaudiments merescuts.

11.17. La Veu de Catalunya

Com ja he avançat, el pintor Manuel Urgellès signa les crítiques de *Titayna* a les pàgines de *La Veu*.⁷⁸ De les seves explicacions, se'n desprèn que hi ha una proximitat o una certa amistat amb Morera, amb qui va coincidir durant la seva estada a l'Argentina i va tenir la confiança de confessar-li que *Titayna* fou l'obra en la qual trobà el color més pronunciat de la terra catalana:

Recordo haverli dit que cap de les seves obres potser duia com aquesta el segell més pronunciat de nostra terra, y que, ja que no l'estrenà, esperava un dia aplaudirla a Barcelona quan hagués fet via pel món.

Se sobreentén que l'obra no s'arribà a estrenar a Buenos Aitres malgrat que, com hem vist, segons el mateix Urgellès, quan Morera arribà a l'Argentina ja la tenia o acabada o molt avançada, tenia la intenció d'estrenar-la al teatre de l'Avenida.

Segons Urgellès, l'altra cara la representava el llibret de Guimerà. Per a ell, tant les situacions com els personatges que hi presenta no representen a realitat de la nostra terra. Malgrat tot, no dubta en acabar el seu comentari elogiant el llibret de Guimerà:

En Guimerà escrivint el llibret en poques escenes vibrés, ja que un sol acte donava poc per a trama i desenrollo. Logrà, certament, un interès en la petita novela, però no s'hi veu el quadre vivent de la regió, car els principals personatges que la informen no són reals en nostra terra, o almenys poch freqüents en la condició que el Guimerà els posa... En fí que l'obra d'en Guimerà, pel nostre entendre, es un drama ben resolt, pero res més; pot ser de totarreu y serà bonic.

⁷⁸ *La Veu de Catalunya*, 17-1-1912, p.
La Veu de Catalunya, 18-1-1912, p.

11.18. *Bulletin de la Société Française des Amis de la Musique*

La breu crònica d'aquest butlletí es lamenta de les expectatives que havia aixecat la nova òpera de Morera la qual es preparaven a aplaudir i a reverenciar, però, el resultat final els ha semblat decebedor.

Li fan els mateixos retrets que altres publicacions especialitzades de casa nostra, com la *Revista musical Catalana*. En definitiva, la considera poc ambiciosa per a ésser representada al Liceu, on s'ha de trobar força desplaçada. Malgrat tot, no deixa de reconèixer-li que tot i la seva senzillesa és clarament i netament nacional.

11.19. *Revista Musical*

V. M. de Gibert comença la seva crítica amb la queixa que el drama hagi estat representat en italià, cosa que, segons ell ha estat: “una grave ofensa a la dignidad del arte y del sentido común”. Considera que de Guimerà i del seu estil poc en queda en l'italià.

Pel que fa a la partitura, valora la capacitat de Morera per la seva espontaneïtat i inspiració, que li han permès crear una obra sense pretensions. La situa dins dels esquemes de l'opereta i creu que hagués millorat intercalant números musicals i fragments parlats. La valora més com un “gustós

intermezzo” que com un salt endavant, i elogia la frescor i fluïdesa melòdiques com també el color català de molts moments. Acaba remarcant el domini del músic com a coneixedor del teatre i recorda que l'èxit hagués estat superior si l'obra s'hagués representat en català i en un escenari més proporcionat.

11.20. *La Correspondencia de España*

És l'única crítica publicada l'endemà de l'estrena encapçalada per un titular en el qual apareix Guimerà: “La nueva opera de Guimerà. Estreno de Titayna”.⁷⁹ Sembla, però, una crítica feta per un periodista que no és un especialista en art escènic. Dedicava gairebé el vuitanta per cent de l'espai a explicar l'argument i enllesteix el treball de Guimerà i Morera amb quatre comentaris descontextualitzats, però força positius per a ambdós autors. No s'ocupa de la interpretació dels actors ni de la direcció d'orquestra. Acaba la seva crítica remarcant els aplaudiments i qualificant l'òpera de gran èxit.

11.21. *La Época*

En una notícia molt breu i sota el títol “Una nueva ópera de Morera”, el diari recull la informació dels autors i remarca l'èxit obtingut, tot recordant que al final de cada quadre els autors hagueren de sortir a l'escenari a saludar al públic.

⁷⁹ *La Correspondencia de España*, 18-1-1912, p.

11.22. El Globo

Després d'anunciar diverses notícies de Barcelona, entre les quals destaca la visita de la princesa Beatriz i la seva assistència al concert ofert per l'Orfeo Català al Palau de la Música Catalana, només recull aquesta informació: "En el Liceo se estrenó anoche la ópera *Titayna*, original de Guimerà y el maestro Morera".

11.23. La Ilustración Artística

Acompanyant les fotografies de Guimerà i Morera i dels principals protagonistes de l'òpera, trobem un comentari que valora el vigor de l'obra, la vivesa de les seves accions i la rudesia dels seus personatges, malgrat les curtes dimensions que té.⁸⁰ També sap valorar els moments de tendresa dels amors de Titayna i Eudald, com també la petita comicitat que hi ha entre els desitjos amorosos de l'hostalera envers l'Eudald i el rebuig d'aquest cap a ella.

De la música en remarca la capacitat de Morera d'adaptar-se perfectament als diferents moments que marca el llibret i l'adequació de "la instrumentación a los cánones del drama lírico moderno".

⁸⁰ *La Ilustración Artística*, Any XXXI, n.1.569, 22-1-1912, p.

11.24. *El Imparcial*

La informació fou tan breu que la cito textualment: “Anoche se estrenó en el Liceo la ópera Titayna lletra de Guimerà música del maestro Morera. El éxito fué brillante. Hubo muchas llamadas a escena”.

11.25. *El Liberal*

En una nota breu que dóna notícies de Barcelona rebudes a la redacció de Madrid per via telefònica informa de l'estrena de l'òpera Titayna amb lletra de Guimerà i música de Morera. Per la seva brevetat només recorda que tingué força èxit i que els autors van ser aplaudits i cridats a l'escenari.

11.26. *Mundo Gráfico*

La informació de Mundo Gráfico gira quasi exclusivament al voltant de la figura de Morera i de la seva producció. Fa una crítica molt positiva del treball del mestre, reconeixent-li el domini del gènere líric, i remarca la gran feina feta en l'ús del cant i les danses populars. Acaba assenyalant però, que les millors pàgines de la partitura són les de caràcter simfònic. Guimerà només hi és citat com a insigne autor del llibret.

Un tret curiós d'aquesta notícia és l'errada d'anomenar Morera, amb

lletra força destacada, amb el nom d'Emilio sota la fotografia del seu rostre.

11.27. *Las Noticias*

Al diari *Las Noticias*, trobem una crítica publicada dos dies després de l'estrena, segons sembla, per un crític musical.⁸¹ A l'inici, fa una cita de Guimerà al qual qualifica de "*eximio dramaturgo*" i autor de l'argument de l'obra. Al final, es remarca que va pujar a l'escenari, juntament amb Morera, per rebre els aplaudiments d'un públic nombrós. La resta de la crítica bé la podríem trobar en una revista especialitzada de música. Oblida totalment, i crec que voluntària, tant la trama argumental com qualsevol aspecte lligat al llibret.

D'altra banda, es veu que es troba còmode en la crítica a la interpretació, que no defuig en cap moment. Moltes són les línies que dedica a la Sra. Berlendi, que fa el paper de Titayna, en les quals es desfà en elogis; això mateix ho trobem en la interpretació de tots els altres personatges, dels cors i de l'orquestra, que la qualifica de brillant i segura sota les mans del mestre Mascheroni. Malgrat això i tot i qualificar-la com a "*obra de gran sabor catalán*", no fa cap esment de la utilització de les cançons populars catalanes ni de les sardanes en la composició del mestre Morera.

⁸¹ *Las Noticias*, 19-1-1912, p.

11.28. El País

L'edició del 17 de gener de 1912 només fa referència a l'estrena de *Titayna* que se celebrarà al Liceu amb música de Morera i llibret de Guimerà. El 22 apareix una crònica signada per Arturo Mori a Barcelona el 19-1-1912, amb el títol "El maestro Morera y su ópera *Titayna*".

La crítica, duríssima, se sustenta sobre tots els tòpics que fan de la nostra cultura nacional, una cultura localista, de poca volada i que necessàriament condueix al fracàs. Sembla més un discurs polític centralista, gens rigorós, que no pas una crítica sobre una obra d'art, cosa que desautoritza l'autor del pamflet. Vegem algunes mostres:

Morera tiene empeño en ser únicamente un músico catalán, exclusivamente catalán, y por este camino tendrá un sin fin de desengaños, como los han tenido esos poetas locales que, encerrados entre los picos de las montañas catalanas, han visto huir su celebridad en alas del viento, que es universal. [...] Teniendo ahora el maestro Morera un cargo importante en el Ayuntamiento que le permite dedicarse comodamente, sin dificultades de bohemio, a sus estudios musicales, está obligado a trabajar con mayor brillantez que hasta ahora y a despojarse de hábitos viciosos que podrían malograr su fama de técnico excelente y modernizador.

11.29. Siglo Futuro

Talment com fa El Globo, informa de la princesa Beatriz i anuncia que: "Se ha estrenado en el Liceo una ópera en un acto y dos cuadros, titulada *Titayna*; el autor del libro es el Sr. Guimerà y de la música el Sr. Morera".

12. LES TRADUCCIONS

Titayna no figura en diversos repertoris de traduccions d'obres de Guimerà.⁸² De tota manera, tenint en compte la importància de l'autor i el compositor que ens ocupen i la seva projecció, no és gens d'estranyar que, igual que altres obres de Guimerà, fos traduïda a diferents llengües. En la proposta-contracte de Guillermo Augusto Da Rosa, com ja he avançat, es compromet a traduir *Titayna* a tres llengües:

Dicha ópera deberá ser traducida por mi cuenta en castellano, alemán e italiano quedando de mi propiedad los libretos traducidos en dichos idiomas para los dos años de nuestro contrato.

La traducció italiana de l'estrena del Liceu és obra del polifacètic i italianòfil Francesc Casanovas Gorchs (Barcelona, 1853-1921), vinculat a aquest teatre.⁸³ A proposta de Morera, Guimerà li havia demanat la versió italiana de *La Boja* en una carta del 16 d'octubre de 1894.⁸⁴

A més de la partitura manuscrita A17 – MOR 35/1, de 227 fulls i amb el títol "Titayna. Opera en un atto e due quadri / parole di Angelo Guimerà", que he esmentat a propòsit de la data, en el mateix fons, es troben dos manuscrits, sense anotacions musicals, amb el text en italià (A22 MOR 438, 439), el segon

⁸² P. ex., Carles CAPDEVILA, Àngel Guimerà, Biblioteca Política de Catalunya, 1938; Jaume RULL, "Les traduccions del teatre de Guimerà, Vida Nova, núm. 29 (novembre 1963), p.43-44 ; "Traduccions de l'obra d'Àngel Guimerà", *150 aniversari*, p. 56-57; "Obra teatral pròpia", p. 111-113. Per al context, veg. en especial Ramon PINYOL, "Autors contra traductors en la polèmica sobre la crisi del teatre català de 1911", *Miscel·lània Segimon Serrallonga*, Vic, Eumo, 2001, 157-177.

⁸³ Francesc FONTBONA, *Francesc Casanovas (1853-1921). Catàleg de l'exposició de dibuixos i litografies*, Barcelona. BC, 1982, en què s'esmenta la traducció de *Titayna* a la p. 8.

⁸⁴ A. GUIMERÀ, *Epistolari*, p. 97-100. En el fons Guimerà de la BC (31), es conserva una carta de F. Casanovas d'uns dies abans (31).

dels quals sembla la versió en net del primer, de què recull alguna de les correccions. També hi he localitzat partícels de la versió italiana, amb el segell d'Enric Morera, i algunes amb el de la copisteria Joaquín Costa de Buenos Aires (A17 – MOR 35/5, 8).

Pel que fa a la versió castellana, s'hi localitzen partícels manuscrites en aquesta llengua (A17 – MOR 35/6, 7), les de la segona carpeta amb el segell de l'esmentada copisteria, i una partitura manuscrita, amb la indicació "reducción de orquesta", de 228 fulls sense datar (A17 – MOR 35/2).

S'hi guarda també un llibret manuscrit de 38 pàgines en francès, amb el títol "Titayna. Drame lyrique en deux tableaux / Musique de Henri Morera" (A22 – MOR 439). Malauradament, tampoc la versió francesa no va signada i no porta cap referència al traductor.

La versió alemanya, d'Eberard Vogel, figura en les relacions de traduccions del fons Guimerà de la BC (8/2) i d'*Els seus primers XXV anys. Barcelona 1935*, de l'IEC i és esmentada per Miracle.⁸⁵ En la correspondència de Guimerà de la BC (35; veg. apèndix), es troba una postal de Vogel enviada des d'Aquisgrà (Aachen), amb matasegell del "14.10.[19]13" :

⁸⁵ Josep MIRACLE, Guimerà, Barcelona, Aedos, 1958, p.462. Sobre la recepció alemanya de Guimerà, a més de treball més centrats en Tiefland, veg., en particular, Maria-Lourdes MÖLLER-SOLER, "Caciquisme i color local a Terra baixa d'A. Guimerà i Tiefland de Rudolf Lothar i d'Eugen d'Albert", Petra NEUMANN, , *Untersuchungen zu Werk und Rezeption des katalanischen Dramatikers Àngel Guimerà*, Maridès SOLER (Trier), "La dinàmica dramàtica de "La filla del mar" d'Àngel Guimerà i de *Liebesketten* de Rudolph Lothar i Eugen d'Albert: Una comparació"; Assumpta TERÉS, "Les traduccions d'Eberhard Vogel"; GALLÉN, Enric. "Guimerà, el nostre contemporani", dins Arnau Pons i Simona Skrabec (ed.), *Carrers de la frontera. Passatges de la cultura catalana*, vol. 2, Barcelona, Institut Ramon Llull, 2008, p. 112-117, 122-127.

Admirat mestre, volgut amic,

He terminat el text de *Titayna*, i la de casa l'està copiant a la màquina.

Encara no he arribat a comprendre tot el sentit de la cobla plana 19:

Si'ns mirem lo sol i jo

ell i jo abaixem la cara,

i ens mirem i remirem,

jo y ell si'l porrò'ns ampara.

Lo que no entec es el quart vers, especialment el sentit de amparar en aquest lloc.

Altres cartes de Vogel a Guimerà o a amics seus d'aquesta mateixa capsa mostren l'interès per promocionar al Nobel el seu amic, del qual havia traduït *Terra baixa*, *Mossèn Janot* i unes escenes de *Maria Rosa*.⁸⁶

⁸⁶ Precisa les obres traduïdes en una carta a Pere Aldavert del 4-3-1913 (35), Veg. també Enric GALLÉN, "Guimerà i el premi Nobel. Crònica provisional d'una candidatura", *Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. I, Barcelona: UB, 2003, p. 487-508.

13. CONCLUSIONS

Titayna se subtitula “drama líric” i dins les obres completes és recollida a l'apartat de "Llegendes i Rondalles", però majoritàriament es parla de *Titayna* com a òpera. Segons *La Escena Catalana*, Guimerà va escriure *Titayna* a petició de Morera, a qui la casa Ricordi de Milà li hauria encarregat una òpera per a estrenar a Buenos Aires, en italià, però no s'ha trobat cap documentació que ho corrobore. En aquesta mateixa notícia, s'anuncia la propera estrena a Buenos Aires (unes fonts esmenten el teatre Colón, mentre que d'altres el de la Avenida). No consta, però, que l'obra fos estrenada a l'Argentina, tot i les pretensions de Guillermo Augusto Da Rosa.

El seu i altres testimonis en situen la redacció entorn de 1909, si bé diversos estudis la ubiquen posteriorment i Caravaca, en canvi, la data el 1908. En tot cas, es va publicar el 1910 i he pogut precisar la data de representació al Liceu, a partir de diverses publicacions periòdiques, el 17 de gener de 1912 i que se'n feren tres representacions més (els dies 18, 21 i 24 del mateix mes). La informació sobre les traduccions, en canvi, és força confusa, però tenim vestigis de la versió al castellà, al francès i, per Vogel, a l'alemany.

Com hem pogut veure, la crítica és força diversa. En alguns casos ens trobem amb ressenyes molt completes i especialitzades, mentre que, en d'altres, els comentaris són molt superficials i força breus. Gairebé totes les publicacions consultades valoren positivament l'obra, amb matisos, tant pel que fa al llibret, com a la música, la interpretació i la direcció d'orquestra. És a les

revistes especialitzades, com *Joventut Teatral*, la *Revista Musical Catalana*, la *Revista Musical de Bilbao* i *Le Bulletin de la Société Française de Amis de la Musique*, on es troben unes crítiques que entren més en els detalls artístics, mentre que en els diaris hi ha tendència a valorar l'actitud del públic davant de l'obra. L'opinió generalitzada és que *Titayna* tingué una bona acollida per part del públic, amb l'única excepció del diari *El País* de Madrid que, per motius estrictament ideològics, en fa una crítica totalment fora de to.

Segurament les condicions, no el repartiment ni la direcció d'orquestra, que van envoltar la seva posada en escena no foren les millors; com ja se'n dolia algun crític. Recordem que l'obra no es va posar en escena en la seva llengua original i que es representà com a segona part d'una sessió compartida amb una òpera de fama del moment, la *Cavalleria Rusticana*, de Giovanni Verga, la potència de la qual li restà protagonisme. També és força estrany que no apareguin enlloc els autors dels decorats de l'obra, més si tenim en compte, que en aquells moments a Barcelona hi havia uns grans escenògrafs com, Oleguer Junyent, Rafael Moragas, Ricard Alarma, Fèlix Urgellès i Maurici Vilomara. Potser ens hauríem de preguntar si els responsables de la sala de la Rambla i els autors de l'obra no es van equivocar i haguessin encertat en esperar unes millors condicions per a la seva representació.

Tot i l'aparició d'una protagonista gitana, l'ambientació gitanesca és escassa, atès que, al llarg de tot el drama, no es percep cap tipus d'aproximació a la vida i costums del poble gitano i per tant no en fa una

descripció de la seva realitat diferent a les de les obres de Vallmitjana o Nonell, molt més versemblants. Més aviat, el que hi ha és el recurs a un motiu tòpic de la temàtica gitana, a l'estil, per exemple, de *Carmen* (1845), de Prosper Mérimée. Entenem que, tal i com està plantejat el drama, el fet que Titayna sigui una gitana és més aviat anecdòtic. Es tracta bàsicament d'un estereotip literari, que pren diverses modalitats (com il·lustren també, sobretot en el vessant líric, el poemes "La gitana de Sevilla" i "Gitanesca" i, en el picaresc, *La sala d'espera*). També podria haver estat d'una altra ètnia, o fins i tot, un personatge ombrívol amb voluntat de regeneració per la via de l'amor. De tota manera, com és prou conegut, Guimerà es complau especialment en la figura del marginat.

Així i tot, sobta el poc reconeixement posterior que ha tingut aquesta obra, (tal com succeí amb *La Fada* de Jaume Massó i Torrents i música d'Enric Morera interpretada per primera i única vegada el 14 de febrer de 1.897 a Sitges), més si tenim en compte que els seus autors han estat, i continuen essent, dos dels més il·lustres artistes de la nostra cultura i que l'obra es va representar en el teatre líric més important del país. De fet, resulta estrany no haver trobat més informació i més referències sobre Titayna que les escasses mencions, que, molt de passada, hi ha en els diferents estudis literaris i musicals, històries de la literatura o memòries biogràfiques, tant de Guimerà com de Morera. Afortunadament, els fons de Guimerà i de Morera que es troben a la Biblioteca de Catalunya, tot i que exigus pel que fa a Titayna ens donen pistes que ens ajuden al seu estudi.

No va ser la manca de compositors (a més de Morera, Pedrell, Lamote de Grignon, Granados, Pahissa, Esquerrà i Bartolí entre d'altres) ni d'escriptors de gran renom (com, a més de Guimerà, Mestres, Gual, Carner, Rusiñol i Viura) el que va fer que el teatre líric català esdevingués una realitat perdurable en el temps, sinó que més aviat les adversitats arribaren per motius econòmics i per la forta tradició encara vigent de representar les obres musicals a Catalunya en llengua italiana.

Espero poder emmarcar més aquesta obra en l'evolució de Guimerà i del teatre català i potser aportar algun element més per a la comprensió d'aquesta obra en una possible tesi sobre aquesta etapa força oblidada de la producció teatral guimeraniana.

14. BIBLIOGRAFIA CITADA

14.1. *Fonts arxivístiques*

Fons Àngel Guimerà i fons Enric Morera de la BC.

14.2. *Publicacions periòdiques*

El Correo Catalán

El Cu-cut

De tots colors

Diari de Barcelona

La Escena Catalana

L'Esquella de la Torratxa.

La Il·lustració Catalana.

Joventut Teatral.

El Noticiero Universal.

El Poble Català.

El Progreso.

La Publicidad.

Renaixament.

Revista Musical Catalana.

La Tribuna.

La Vanguardia.

La Veu de Catalunya.

Bulletin de la Société Française des Amis de la Musique.

Revista Musical.

La Correspondencia de España.

La Epoca

El Globo.

La Ilustración Artística.

El Imparcial
El Liberal
Mundo Gráfico.
Las Noticias.
El País.
Siglo Futuro

14.3. Obres de Guimerà

GUIMERÀ, Àngel. *Obres completes*. Vol. II, Barcelona. Selecta .1978.
—, *Epistolari*, Barcelona: Barcino, 1930.
—, *Segon llibre de poesies*. Barcelona, Estampa la Renaixensa. 1920.
—, *Titayna*, Barcelona."La Renaixensa". 1910.

14.4. Estudis

ALIER, Roger, "Guimerà i l'òpera 'Terra Baixa'", Montserrat, *Serra d'Or*, XVI, 180 (setembre 1974), 35(579)-36(580).
AVIÑOÀ, Xosé. *La música i el Modernisme*. Barcelona. Curial, 1985.
—, *Història de la música catalana, valenciana i balear*, vol. IV, Barcelona: Edicions 62, 2003.
BACARDIT, Ramon, "Els finals d'obra en Guimerà", *Pausa*, núm. 24 (juliol 2006), 85-92.
—, "La llengua literària de Guimerà", *Circular*, 37-38 (octubre 1994-març 1995), 5-7.
BATLLE I JORDÀ, Carles. "La influència de Guimerà en l'obra primerenca d'Adrià Gual". *Llengua & Literatura*, núm. 10 (1999), p. 21-45.
BENET I JORNET, Josep M., "Aspectes de la passió amorosa en l'obra de Guimerà", Montserrat, *Serra d'Or*, 433 (gener 1996), 59-61.
BERNAL, Carme, "El motiu de l'origen en l'obra dramàtica d'Àngel Guimerà i la relació amb la construcció del propi mite", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, Tarragona, Diputació, 2000, 67-

- CADENA, J. M., "'Terra baixa', de Guimerà, como ópera", *Diario de Barcelona* (8-11-1972), p. 34.
- CAPDEVILA, Carles. *Àngel Guimerà. Homes de Catalunya*. Barcelona. Biblioteca Política de Catalunya, 1938.
- CARAVACA, Francisco. *Ángel Guimerà, poeta de Cataluña*. Barcelona. Maucci, s.a. [1932].
- CARBONELL I GUBERNA, Jaume, "Guimerà i Jorge, Àngel", dins Emilio Casares Rodicio (dir.) *Diccionario de la música española e hispanoamericana*, Madrid: SAGE. 2000, p. 66.
- . "Guimerà i Jorge, Àngel", dins *Història de la música catalana, valenciana i balear*, vol. IX, Barcelona: Edicions 62, 2003, p. 257-258.
- CASTELLANOS, Jordi. "La Renaixença vista pels modernistes". *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, II, Barcelona. Curial, 1994, p. 101-109.
- 150 aniversari. Àngel Guimerà. (1845-1995)*, Barcelona. Generalitat de Catalunya. 1995.
- Cortès, Francesc. "Enric Morera un esperit abrandat per la música". *Revista musical catalana*, Barcelona, octubre 1992, n. 96. p.6-13
- . "La música d'Enric Morera per a *L'Alegria que passa*". Barcelona. Ed. Proa. Col. Les Eines. 2001.
- CURET, Francesc. *Història del Teatre Català*, Barcelona. Aedos, 1967.
- . "*El arte dramàtic en el resurgir de Cataluña*". Barcelona. Editorial Minerva.
- "Dades cronològiques. Estrenes de les obres d'en Guimerà i llurs intèrprets", *La Escena Catalana*, núm.159 (26-7-1924), p. 8-13.
- DUBATTI, Jorge A.. "roblemas de teatro comparado. La adaptació argentina (1909) de 'Tierra baja' de Angel Guimerá", dins Jorge A. Dubatti (ed.), *Comparatística. Estudios de literatura y teatro*,. Buenos Aires. Biblos, 1992, p. 45-62.
- FÀBREGAS, Xavier. *Àngel Guimerà les dimensions d'un mite*. Barcelona. Edicions 62, 1971.
- FOGUET, Francesc *Margarida Xirgu. Una vocació indomable*, Barcelona: Pòrtic, 2002) Francesc —, GRAÑA, Isabel, *El gran Enric Borràs. Retrat d'un actor*, Badalona: Museu de Badalona, 2007;
- FONTBONA, Francesc, *Francesc Casanovas (1853-1921). Catàleg de l'exposició de dibuixos i litografies*, Barcelona. BC, 1982.
- GALLÉN, Enric. "Guimerà, el nostre contemporani", dins Arnau Pons i Simona Skrabec (ed.), *Carrers de la frontera. Passatges de la cultura catalana*, vol. 2, Barcelona: Institut Ramon Llull, 2008, 122-127.

- , "Guimerà i el premi Nobel. Crònica provisional d'una candidatura", *Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. I, Barcelona: UB, 2003, p. 487-508.
- , "Guimerà i Vilanova, sainetistes. Notícia d'una recepció". *Escalante i el teatre del segle XIX. (Precedents i pervivència)*. Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Abadia de Montserrat. 1997. p. 97-115.
- GIBERT, Miquel M., "Guimerà i Sagarra: el tractament de les figures femenines", *i Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX.*, 199-214.
- GIBERT, Vicente M. de, "Vida musical. El poeta inspirador del músic", *La Vanguardia* (6/13-8-1924).
- GONZÁLEZ PEÑA, Mª Luz, "Guimerà y Jorge, Àngel", dins Emilio Casares Rodicio (dir.), *Diccionario de la Zarzuela. España e Hispanoamérica*, [Madrid]: Instituto Complutense de Ciencias Musicales, 2002, p. 953.
- GRACIÀ I MUR, Guillem, "Eurípides i Àngel Guimerà: la dramaturgia de les passions femenines", Margarida Aritzeta; Montserrat Palau, eds., *Paraula de dona. Actes del Col·loqui Dones, Literatura i Mitjans de Comunicació*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1997, 86-90.
- Guimerà. 1845-1995*, Barcelona. Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya, 1995.
- IEC Els seus primers XXV anys*. Barcelona: IEC, 1935,
- JORBA, Manuel, "La receptivitat de l'òpera italiana durant el primer romanticisme. Una aproximació a l'àmbit barceloní", dins *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiæ patriæque impendere vitam*, Vic: Eumo, 2007, p. 282-300
- LLOVET, Jordi, "Quién nos lo iba a decir...", *La Vanguardia* (17-4-1988), p. 67.
- MARFANY, Joan-Lluís. "Guimerà i el modernisme", *Serra d'Or*, 180 (setembre 1974), 29-30;
- MARTORELL, Oriol, "De la 'Santa Espina' a 'Tiefland'", *Diario de Barcelona. Dominical* (14-7-1974), 7 (384).
- MARTORI, Joan, "Les paròdies del teatre de Guimerà", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, p. 241-251.
- MIRACLE, Josep. *Guimerà*. Barcelona. Aedos, 1958.
- , "El llenguatge d'Àngel Guimerà", *Estudis Escènics*, 28 (desembre 1986), 133-148, recollit dins *Àngel Guimerà, creador i apòstol*, 165-177.
- MÖLLER-SOLER, Maria-Lourdes, "Caciquisme i color local a Terra baixa d'A. Guimerà i *Tiefland* de Rudolf Lothar i d'Eugen d'Albert", *Zeitschrift für Katalanistik*, 1 (1988), 132-149.
- MORERA, Enric. *Moments viscuts (auto-biografia)* Barcelona. Gráficas

- Barcelona, 1936.
- NEUMANN, Petra, *Untersuchungen zu Werk und Rezeption des katalanischen Dramatikers Àngel Guimerà*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1999.
- ORS, Joan. *El geni dramàtic de Guimerà*. Barcelona. Editorial Catalana 1924
- PENA, Joaquim. *Enric Morera assaig biogràfic*. Barcelona. Institució del Teatre. 1937.
- PINYOL, Ramon, "Autors contra traductors en la polèmica sobre la crisi del teatre català de 1911", *Miscel·lània Segimon Serrallonga*, Vic, Eumo, 2001, 157-177.
- PLANES, Ramon. *El mestre Morera i el seu temps*. Barcelona. Editorial Pòrtic. Col. Llibre de butxaca 55. 1972.
- RAFOLS, J.F. *Modernisme i modernistes*. Barcelona 1949 Ed. Destino pàg 86
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Àngel Guimerà. Apunts per a un estudi crític*. Barcelona. "Revista de Catalunya" 1924.
- RODERGAS I CALMELL, Josep, *Els pseudònims usats a Catalunya*, Barcelona. Millà,.1951.
- SOLER (Trier), Maridès, "La dinàmica dramàtica de 'La filla del mar' d'Àngel Guimerà i de *Liebesketten* de Rudolph Lothar i Eugen d'Albert: Una comparació", *Zeitschrift für Katalanistik*, 18 (2005), p. 197-214.
- TERÉS, Assumpta "Les traduccions d'Eberhard Vogel", dins Arnau Pons i Simona Skrabec (ed.), *Carrers de la frontera. Passatges de la cultura catalana*, vol. 2, Barcelona, Institut Ramon Llull, 2008, p. 112-117.
- "Treballs discogràfics basats en l'obra d'Àngel Guimerà", *150 aniversari*, 63-65.
- TRIBÓ, Jaume, "Eugen d'Albert i *Tiefland*: el verisme fora d'itàlia", *Revista Musical Catalana*, any IV, núm. 42 (abril 1988), p. 5(161)-8(164).
- VILARÓ, Jordi, "La passió en els drames de Guimerà dels anys 90", *Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el Teatre Català al Segle XIX*, 333-345.

15. APÈNDIX

Documentació que es troba en el Fons Guimerà de la Biblioteca de Catalunya a Barcelona:

- Poemes:
 - La gitana de Sevilla.
 - Gitanesca.
- Títol de propietat intel·lectual de Titayna.
- Sinopsis.
- Postal Eberard Vogel.
- Inventari de les obres i dels traductors.

Altra documentació de la Biblioteca de Catalunya a Barcelona:

- Ressenyes de premsa.
 - *El Cu-cut.*
 - *De Tots Colors.*
 - *Diario de Barcelona.*
 - *La Escena Catalana.*
 - *L'Esquella de la Torratxa.*
 - *Il·lustració Catalana.*
 - *Joventut Teatral.*
 - *La Revista Musical Catalana.*
 - *Las Noticias.*

Documentació de l'Arxiu Històric de Barcelona.

- Ressenyes de premsa.
 - *El Correo Catalán.*
 - *El Noticiero Universal.*
 - *Renaixament.*

Documentació de l'hemeroteca Universitat Autònoma.

- Ressenyes de premsa .
 - *El Poble Català.*
 - *La Publicitat.*
 - *La Veu de Catalunya.*

Documentació de <http://hemerotecadigital.bne.es>

- Ressenyes de premsa .
 - *El Progreso.*
 - *La Tribuna.*
 - *Revista Musical.*
 - *La Correspondencia de Espanya.*
 - *La Époque.*
 - *El Globo.*
 - *La Ilustración Artística.*
 - *El Imparcial.*
 - *El Liberal.*
 - *Mundo Gráfico.*
 - *El País.*
 - *Siglo Futuro.*

Documentació de <http://www.lavanguardia.es>

- Ressenyes de premsa .
 - *La Vanguardia.*

Documentació de <http://gallica.bnf.fr>

- Ressenyes de premsa .
 - *Bulletin de la Société française des amis de la musique.*

Per raons d'extensió i qüestions de drets d'autor, excloc les cartes de Enric Morera i les partitures del fons d'aquest músic conservades a la Biblioteca de Catalunya.

La gitana de Sevilla.

Por el barrio de Triana
marcha con planta insegura
una miserable anciana.

Gitana, pobre gitana,
dime la buena ventura.

—Muger, fea te hizo Dios
mas tu hacienda es portentosa;
siempre llevaras en pos
un amante, aveces dos,
que te diga eres hermosa.

—Y si el espejo inclemente
de tu riqueza se olvida
no faltará un imprudente
que diga: este espejo miente
y quedarás convencida.

—Y soñarás ser hermosa,
por que el oro es el belino
de la ambición alevosa:
durmiendo serás dichosa.

mas ¡ay! si te falta el... ueno."

—Gitana, mira mi estrella;
deja ya ese negro sino,
que si por fea descuellas...
yo que soy pobre y soy bella
veré sin sombra el destino."

—Hermosa!; andarás segura
por que el hombre a su capote
dirá al ver tu vestidura
que tú misma de hermosura
que no tenga buena dote."

—Y si de un mozo arrogante
escuchas queja de amor
talvez luego a tu semblante
una moneda brillante
te cubrirá de rubor."

—Y di que libro extraño
te dieron de magal nombre?
—Aprendí los desengaños
en el libro de los años
y en el corazón del hombre."

1.

Gitanesca

S.L.L. (176-177-178)
O.C. (1803)

Ab nos pares dormia
dins la forca,
d'un borch d'epenes brancas
mont nasqui jo,
y al ser dia, qu'hermosa
la Terra en flò!!
y rorinyols y merlas
per complaurem a mi guina canso!

Ab nos pares me perderien,
qu'eran discrets,
y in trobá una donota
d'aquells indrets,
y en las ciutats voltavian
venent bitllets
y prometent venturas
a vells de merconyits y a senyors.

Yo era hermosa y creixia,
fins que una nit
se me'n duya en robrassos
un atrevit.
Era pel roig com Judas.
Yo vaig fe' una critz.
Ell metapá la boca
ab la seva, quin bat el malehit!

2.
Mes jo, un jove somniant
de cabell d'or,
que m'gronçés en sos braços
vostre cor,
y ell, borratxo, m'pegava,
y m'feya por,
y sentí nit i els volia
diners que jo li duya humit de plor!

Una vetlla s'atura
al meu costat
un jove que semblava
de mi emprandat.
Era roig, m'agradava
lo seu porat

-Salvem per deu! - li crido,
y ja pel'cor el jove m'ha afat
agafat.

Mentot d'una l'borratxo
ja'ns ha rotit.
- Ningun diners! - No'ndongat!
Jo que li he dit.

Quina debia d'la cara d'lo porat
ell m'ha perit!
y la rem sota a'gota
me regala calenta sobre'l pit!

3
- Matat'li vido, Matat'
y sens dir res
una bala li enyega,
al cor ja hi es!
Brama'l monstre ^{per} en la Terra,
Quingois ja estes!
Pesa bob y s'ofega!
Corruire'm plan No'm pejava maymes!

El jove robercent me
se m'ha emportat,
per las vias més forcos
+ ~~de~~ de la ciutat.
- Jugim de la Justicia
~~de~~ de plermy de poblats
depris nomes silenci
y l'orque us branda enemih la vledat.

L'endemà ⁺ ~~per~~ ~~de~~ ~~dia~~ al ferse dia
la Terra es flet!
del ancelly pel dor ara
~~El~~ ~~la~~ ~~camp~~
El me don que m'entime,
li dich meyo!
y anem requint la Terra
buscant la ditxa alla ^{tant} rija mulla!

CUERPO FACULTATIVO DE ARCHIVEROS, BIBLIOTECARIOS Y ARQUEÓLOGOS

DON JULIO LÓPEZ QUIROGA,

SECRETARIO DEL REGISTRO GENERAL DE LA PROPIEDAD INTELECTUAL

Certifico: que en el libro *ochenta y cuatro*
al folio *cincuenta y tres* del Registro general, aparece la inscripción que,
copiada a la letra, dice lo siguiente:

«CUERPO FACULTATIVO DE ARCHIVEROS, BIBLIOTECARIOS Y ARQUEÓLOGOS. = REGISTRO GENERAL DE LA PROPIEDAD INTELECTUAL». = Inscripción número *33301*. En conformidad a lo dispuesto en la Ley de 10 de Enero del año 1879, queda inscrita en este Registro general, con el número *treinta y tres mil trescientos uno* como propiedad de D. *Angel Guimerá y Jorge*, vecino de *Barcelona*, provincia de *id*, la obra cuyo título y demás circunstancias se expresan a continuación; la cual fué presentada para su inscripción en el Registro provincial de *Barcelona*, el día *27* de *Marzo* de 19*11*, a las *trece*, é inscrita en el mismo provisionalmente con el número *7156*. = Título *Citayna. - Drama lirico en dos cuadros. Musica de Enrique Morera.*

Clase *Gramática*, Autor *Angel Guimerá*
y Jorge, Traductor
Refundidor
Compilador, Arreglador
Director, Editor *el autor*
Lugar y año de la impresión *Barcelona 1910*
Establecimiento *Imp. "La Renaixensa"*
Tomos y tamaño *Uno en 8°*
Páginas ú hojas *cuarenta y ocho*
Fecha de la publicación *12 de*
Septiembre de 1910, Edición y número de ejem-
plares *1ª de 500*. Observaciones:

Madrid *16 de Marzo* de 19 *11*. El Jefe del Registro *Emilio*
Ruiz Cañabate. Hay un sello en tinta que dice: «CUERPO FACULTATIVO DE
ARCHIVEROS, BIBLIOTECARIOS Y ARQUEÓLOGOS. = REGISTRO GENERAL DE LA PROPIEDAD INTE-
LECTUAL».

Y para que conste y pueda el interesado disfrutar los beneficios concedidos por la men-
cionada Ley de diez de Enero de mil ochocientos setenta y nueve, expido la presente,
que servirá de título definitivo de dominio, sellada con el de este Registro y con el V.º B.º
del Jefe del mismo, en Madrid a *treinta y uno de Mayo* de
mil novecientos *once*.

V.º B.º

El Jefe del Registro,

J. Lopez Guimerá

Emilio Ruiz Cañabate

Opera. Deu't fa rey al home sant y la dona poder per fer miracles. El redemptor un dia una dona gran le digua a enterrar y en enamora de lo poder, o un natural y la doncella l'enterra i moria al bany. Les encubides / que se despen lo regne / i meten.

A norris o La casa a norris. Drama en que desaparegui per voler veu-

Lo monblau. re a la moderna lo per voler veure sempre a la antiga una gran drava entre obres me van ab casa temporal de Barcelona. Una de las del carrer de Colomada con-

Bernat Ximola. Drama barcelonés. Las fillas de donya. Opera, comedia en tres actos.

vertida en magatzem de drogas o fabrica de llenguinets y la capella, com al carrer de l. Porta Ferrissa la de Montserrat en camara

laderia. Las curiosas.

Si deu din fem rey a aquest home sant per provar la veritat y iant s'ha chorpedat el / dronc de l. illa mada que deu habia mort. Acabe l'obra morint lo don y el tornant a la polona.

Cucarella 5 Agnat tant o un altre. Tota que si agrades, se podria fer cada any

Las Finas. Comedia de virtut y vicio, actos. Para a Barcelona o a una familia chota no hi ha cap bo me. se diu a finca d'apellido y sent molt catalans, per un temps en la de moda, hi ha un ra la Pala, deuen lo. ll. parlaron a tenent lo castella fa un vinge d'icio en ambolich que portat al descubi. Coten un dels de ta, que unga el. Fubunal o pen dreher, hi de da nacion, a ella en la cerama - terra per que com son perro - nas fmas protes - tan de que no poden anara dedarar pagre estan malalta. Un dels a la post ser la vista de la causa ab la dedaracion, en cara que ab pendre dedaracio a casa pot ser ja un bany na prou per no repetir los efec ts, comido.

per los dias de Nadal. A casa d'un botero alguns dies despres d'haber sortit la porta. Se podria dividir en un o uarios cuadros. Podria ser lo primer cuadro l'interior de la botiga al fene dia y avand obru se va apuntant fent. L'assumpto es que un Taberner habia pres tres decaims de la porta y n'habia veunt participacion y com per lo tret lo porter lo Taberner va a cobrar los tres decaims y lo porter

tot aquells dies, no l'he deixat tranquil per por de que fupis ab tres decaims. Els tres auian ab ell sempre fins que fari el reparto dels diners. Un municipal hi para ordre en tot. També hi podria haber un municipal del barri de la Taberna que ha que

el tret y que mira las uias de diferent manera que l'municipal que cumplir la reva obligacio. Entre la gent que ha tret hi ha una mayadone ve a cobrar la reva participacion per capella;

apert no li esta 'be pendre part en l'escandol pero com que l'home no esta tranquil fins que hagi cobrat de quan en quant tren lo cap a la botiga o i' pareja pel carrer a

ment y avall. Lo Taberner ha de donat participacion a la gent de la Taberna y a las donas que anavan a 'comprar' hi; tambe' per altre cortat ne donava de participacion

en una casa abont se feya per un per voler, bon que l' numero, portat era el mateix en los tres decaims en la bo

ta aquella prece la dona ventable y lo que de sempre avans sapigua la una la existencia de l'altra. Lo cuadro po

drum seri al carrer avand d'obrir. A la boteria un cop obert, fari el tercer cuadro al banc en una taleta que compa

dit del Taberner l'administrador del banc lo hi labria donat per fer lo reparto. A obrir y tancar, la porta del fon

de que veji que es un banc. Podria acabar lo cuadro en un

d'una baralla general. Camps a través.

se podria anomenar per un bon fill de donya Josefine que es, montat. a cada punt de mala prova, vivant a las altes, fins, en rindat. Falchanyer, mayant de.

Si'ns mirem lo sol y jo,
 ell y jo abaxem la cara;
 Y'ns mirem y semirem,
 jo y ell si' el porro'ns ampara.
 Hoque no entens es el quart vers, espe-
 cialment el sentit de amparar en
 aquest lloc. Esperant la seva crua-
 sació d'entre de pos dies, al real sa-
lutacion pel pare Aldavent i compli-
 ment a les senyores, de U. afue-
 en gran pena,
 Prof. Dr. Eb. Vogel
 AACHEN
 Lüttichersstrasse 180.

D. E. Vogel.

Eduard meute, vogut
 amic,
 he terminat fe heste de
 Xagyna i la de casa L'
 está coprant a la no'guina.
 Encore no he arribata com-
 pante tot el ventit de
 la vella plana 19:

Postto
 H. En A. Guimerà
 Barcelona
 Debitxol 4

Inventari de les obres i dels traductors Fons Guimerà caixa 8/2 3.6.2.
Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

3/

(APELLIDOS)	(NOMBRE)	(SEUDÓNIMO)	
Guimerà, Jorge	Angel		
TITULO	GENERO	COLABORACION	Número de la inscripción en el Registro
La Santa Espina	Bondalla	Musica - Enrique Morera	
La Aranya	Drama		33299
" (Traduïda al Castellà)		Traductor - G. Lopez Ballster	
Saynet trist (en Catalán)	Saynete		33300
" " (traduïda al Castellà)	"	Traductor - Gregorio Martinez	
" " (" " Inglés)	"	" - Francisco Bor	
" " (" " Francés)	"	" - Marie Pi de Folch	
La Reine jove (en Catalán)	Drama Romantico		34316
" " " (traduïda al Castellà)	"	Traductor - Rafael Marquina	
" " " (" " Francés)	"	" - Oriol Martí	
" " " (" " Italiano)	"	" - Roselli	
" " " (" " Inglés)	"	" - Francisco Bor	
" " " (" " Polaco)	"	" - Plabi	
Jesu que torna (en Catalán)	Drama		51949
" " " (traduïda al Castellà)	"	Traductor - Eduardo Marquina	
" " " (" " Francés)	"	" - B. Gualles y Sanjurjo	
" " " (" " Inglés)	"	" - Miss Florence Mary Bonh	
Indibil y Mandoni (en Catalán)	Tragedia		51950
Al cor de la nit (en Catalán)	Drama		51952

TITULO	GENERO	COLABORACION	Número de la inscripción en el Registro
La anima es meua (en Catalán)	Drama		51951
" " " (traduïda al Castellà)	"		
Juan Dala (en Catalán)	Drama		51947
Alta Banca (en Catalán)	Drama		51948
La Reine velle (en Catalán)	Bondalla	Musica - Enrique Morera	
" " " (traduïda al Castellà)	"	" - " - "	
" " " (" " Francés)	"	Traductor - Marie Pi de Folch	
Gitayne (en Catalán)	Drama lirico	Musica - Enrique Morera	33301
" (traduïda al Castellà)		Traductor - G. Lopez Borja	
La sala d'espera (en Catalán)	Comedia		33286
" " " (" ")	Paravuela	Musica - Enrique Morera	
La Baldirama (en Catalán)	Comedia		33287
" " " (" ")	Paravuela	Musica - Enrique Morera	
" " " (traduïda al Castellà)	Comedia	Traductor - Palla Brellada	
Master Plagues (en Catalán)	Monologo		
Mont d'en Jaume d'Urgell (en Catalán)	"		
Pep Botella (en Catalán)	"		

El Correo Catalán

TITAYNA

18/01/1.912

«Titayna»

El estruendo de esta nueva ópera del maestro Morera sobre libro de don Angel Guimerá, despertó el interés del público del Liceo donde anoche se representó aquella por vez primera.

Al final de cada uno de los dos cuadros en que se divide el único acto de que consta la obra, resonó en la sala un gran aplauso para los artistas que los interpretaban y para los autores, especialmente festejados al terminar el espectáculo. Al maestro Morera dedicó el público, como era lógico, sus muestras de aprobación y sus agrasios llamándole repetidas veces al presencio con la señora Berlendi (protagonista), el señor Krismer, el señor Balini y el maestro Mascheroni, quien dirigió con gran eficacia la partitura. Siempre el señor Guimerá fué llamado también á la escena.

De la obra nos ocuparemos en otro número.

El Correo Catalán

TITAYNA

19/01/1.912

"TITAYNA"

Drama lírico, libro de Guimerá,
música del maestro Morera.

Del avance inserto en nuestra anterior edición puede deducirse el interés y simpatía de una gran parte del público por la nueva obra de Morera, quien en partituras de mucho mayor vuelo aún que la que nos ocupa ha demostrado una maestría y una superioridad artística fuera de toda duda.

Titayna es un nuevo ejemplar del drama rural que tomó la alternativa en el teatro lírico de Italia desde la afortunadísima *Cavalleria rusticana* y que en *La Wally*, en una ilustración musical de *La figlia di Jorio*, de G. D'Anunzio, y en *L'Amica*, de Mascagni ha entrado en el gusto del público.

El libro tiene la consistencia dramática que distingue a nuestro autor, ya mundial, don Angel Guimerá. Mas como la obra, que tiene un solo acto dividido en dos cuadros, no alcanza gran extensión, ofrece concentradas las situaciones, seguramente con miras al punto de vista musical; y ello es causa de que la gradación escénica, aunque hecha con mucho talento, no tenga siempre toda la suavidad que atrae al espectador.

Pero el genio de Guimerá resplandece con toda su fuerza en la situación final, que por este motivo y por la música valiente y francamente apasionada que para ella escribió el compositor, produjo el entusiasmo del público.

Titayna es una gitana errante que logra desahucarse del amor insano á que la llevó el forzoso abandono de su precaria existencia y halla en el simpático tipo de Eudaldo su regeneración. La lucha de éste y del gitano Nyerris, el ser primero que ejercía brutal dominio sobre ella, termina asestándole *Titayna* de su propia mano una cachillada de muerte que abre las puertas á su risueño porvenir.

Esta es la esencia del drama que en su cuadro anterior se manifiesta en una acción relativamente variada en la que intervienen el coro y algunos personajes secundarios, no desahucados nunca por el músico, sino que antes al contrario le sirven para mostrar los recursos de su pluma en la múltiple combinación vocal con que el mismo parafrasea el libro.

En la música hay que objetar sin embargo un exceso de ritmos siempre expuestos con la maestría que distingue al señor Morera. Así la gradación que en la parte lírica es tanto ó más necesaria que en el esento drama, resulta á veces un poco violentada.

Además es probable que el señor Morera por atemperarse á un criterio ecléctico en la forma general de este drama lírico ha sacrificado algún tanto su más espontáneo estilo que mucho le hablamos alabado siempre.

Y es ojalá que haya adoptado varias veces el tema popular no como *afumatura*, sino en su integridad, y que haya hecho aplicación á *Titayna* de algún motivo de otra obra suya; pero hay que reconocer que *Titayna* logró en conjunto

triunfar y que á vueltas de ciertas desigualdades ó incoherencias, obtuvo para su autor una ruidosa ovación.

También sus intérpretes estuvieron felices, sobresaliendo por su profunda acentuación dramática la señora Berlandi, quien dió mucha pasión y vida á la parte de protagonista. Fue aplaudidísima.

Colocóse también á buena altura el tenor señor Krismor, tan seguro como la reputada soprano en el papel de Eudaldo plagado de dificultades; y el barítono señor Radini dió de un modo justo y valiente el de Nyerris, rechazando los aplausos de la concurrencia.

Completaron el cuadro el señor Giral y la señora Kosta. Al maestro Mascheroni, llamado á las tablas con los señores Guimerá y Morera, corresponde parte importante en el éxito por el cariño y por el prestigio con que concertó y dirigió la obra.

J. B. DE P.

iCUL-GUT!

TITAYNA

ANY X NÚM 500

21/12/1.911 pàg. 811

SEMBLA que la *Titayna* s'estrenarà al Liceu, en italià, y no en català, malgrat estar ben disposats a estudiarla en la nostra llengua els artistes que han d'interpretarla.

El que no sembla tan ben disposat es un dels autors (no cal dir quin), perquè, segons diuen, s'estima més que l'obra corri món en italià que no pas que's quedi a Barcelona en català.

Això, comercialment parlant, està molt ben pensat.

Barcelona deu protecció als seus grans homes. Als músics que'ls hi dongui càtedres, y als bons comerciants que no'ls hi regategi una direccioneta en algún mercat de Barcelona.

iCUL-CUT!

TITAYNA

ANY X NÚM 501

28/12/1.911 pàg. 828

[N el número passat vàrem escometre al mestre Morera suposantlo interès en que la seva *Titayna* se cantés en italià al ferse l'estrena en el Liceu, en lloch de serho en l'idioma en que està escrit el llibre original, o sigui en català.

Ara, millor informats y tornant noblement las cosas al seu lloch, hem de dir que lo mateix el desitg del mestre Morera que'l del actual empresari del Liceu, senyor Casanovas, era de que l'òpera esmentada s'estrenés en català, mes per això calia, quant menys, que la triple encarregada de la part de la protagonista fos catalana o conegué quelcom la nostra llengua, y a n'aquest efecte, varen fer a la Maria Gay proposicions, que aquesta eminent artista no pogué acceptar, per estar escripturada anteriorment per una empresa de Boston.

Per semblant causa, y no senthi tampoch possible al empresari del Liceu, alterar l'elench artistic que ja tenia escullit el senyor Bernis al morir, ha sigut precis, ab sentiment de tots, resignarse a sentir la *Titayna* en italià, per ser aquet l'idioma dels artistes que actuen al Liceu aquesta temporada.

Aclarit aquet mal entès, queden, naturalment, sense valor les recriminacions de mercantilisme que fèyem al mestre Morera, majorment quan l'eminent compositor tantes proves té donades del altruisme ab que ha treballat en tot temps pel foment de la cultura musical de Catalunya.

Y ara, Mestre, dissimuli.

iCUL-CET!

TITAYNA

ANY XI NÚM 504

18/01/1.912 pàg. 39

LA ESTRENA DE TITAYNA AL LICEU

I. Sca. Bertolati, (Soprano). —II. D. Angel Guimerà, (autor del llibre). —III. Sca. Costa, (mezzo soprano). —IV. D. Enrich Morens, (autor de la música). —V. D. Joseph Trüner, (Tenor). —VI. Mestre Maucherot. —VII. D. Ernest Biellin, (Bariton).

iGU-GUT!

TITAYNA

ANY XI NÚM 505

25/01/1.912 pàg. 61-62

Vaja, que pera veurepasesos no s'haurà d'anar més al camp de Tarragona, car, per gracia den Guimerà y en Morera, cada nit se'n poden veure a dotzenes al Liceu, sense pendre el tren. Cal no més llegir l'anunci, y quan vegin el títol «Titayna» entrin, sense por d'ésser enganyats. Y que'ls venran ab barretina y calsa curta com ara no s'estila, y fins hi veuran una alsina gegant del temps den Baldrich, que a l'alsada de les cases encara es tronch formidable: les fulles qui sab about deuen parar.

Aquella alsina es la meua preocupació de «Ti-

tayna», la meua y la de molts assistents al teatre, perque, si no li posen a pessea, no sé com rediantre s'ho deuen fer pera treurela. Se'm figura que deu ésser en la forma que dich, o pel procediment de la llansa. Me preocupa això de «Titayna» y el que la gent d'aquell poble mengia serradures, lo qual se veu ben clar que mou gatzara entre'ls entaulats. Fins ara, que'a donés gat per llebre en molts establiments, era cosa sabuda, però que's donguessin serradures pera allargar l'ariós, no més s'acut a l'hostalera de Pedrafoguera, que es about passa l'acció de la ópera.

Això y porrons que no ragen se veu que es l'especialitat de la casa, per quin motiu no es extrany que tothom fugi en tropell, sense esperar el primer plat. Y precisament d'aquí arrenca l'argument de l'obra, perque després entra un malagueny de Córdoba y al demanar menjar, tots se'n riu en els pochos que han quedat, car saben an aquell hostal, per experiencia, el pa que s'hi dona. El foraster s'enfada y jura venjar-se, fent via cap a la casa de qui més l'ha ofès, y sortí va tenir de Titayna que's posà

de sa part, fent caure de memoria al malagueny, sinó d'un forat a les mitges ningú l'en lliure.

Es trassuda l'obra den Guimerà, y no dich res de la den Morera, aixerida con un pèsol. Tothom els hi reconegué y no va haverhi ningú que no'ls fes ball-manetes, fentlos sortir la mar de vegades per aquell forat del teló:

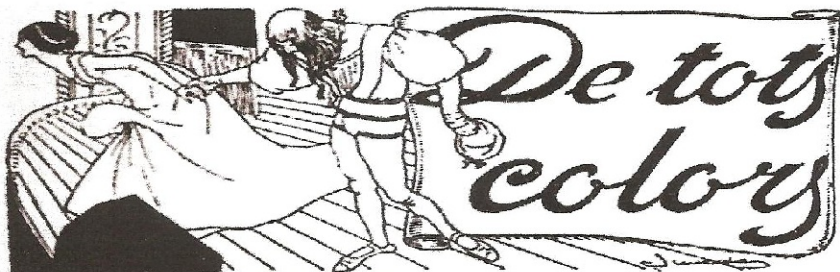
Tampoch hi hà que escatimar l'elogi a l'empresa, quina, per cassoles y porrons solament, devia gastar un dineral. ¡Ah! y per l'alsina també; l'alsina formidable del primer quadre. Allò sí que es una alsina mare; me'n recordaré. Vaya, si me'n recordaré.

XIM-XIM

Sra. Berlendi (Soprano) TITAYNA

Acaba de repartirse «Els Mentiders». Núm. extraordinari: 25 cénts. Continuará «La Xocolatereta»

"Titayna" al Liceu

EL MOMENT

En aquets moments de crisis de tot lo català, ara que'n Morera ha vingut de Buenos Aires amb l'auriola d'una gran gloria y un gran èxit, ara qu'en Guimerà, desde son homenatge, ha sigut proclamat el mestre dels mestres de la dramàtica catalana, ara, donchs, es una gran hora pera posar una òpera catalana al Liceu. Nostre primer dramaturch y nostre primer compositor, del bras fan entrada, en nostre primer teatre, hont hi donaràn una forta vibració catalana. Tant el llibre de don Angel, com la música del mestre Morera seràn genuinament catalans, no pot ésser d'altre manera si s'té en compte el temperament de quisquon d'ells.

La música farrenya, nervuda, que tot d'un plegat se fa dolça y poètica d'en Morera, aquesta seva música tan catalana en l'inspiració, encara que'n la forma aparegui, a voltes, habillada amb cert aire extranger, ha d'agermanarse forsosament amb la dramàtica de'n Guimerà, que si bé a estones es violent y feréstega, també, tot d'una, esdevé tendre dolça y poètica.

Certament en Guimerà y en Morera poden ajudarse y compenetrarse en les obres líriques. Ja, d'això n'hem tingut exemple, en estrenes no molt llunyanes. Mes no es pas ara l'hora de recordar, ni pretendre fer comparacions, tota vegada que *Titayna* no es ja una obra lírica, sinó tota una òpera. *Titayna* hem de mirarla els bons catalans con un esfòrs,

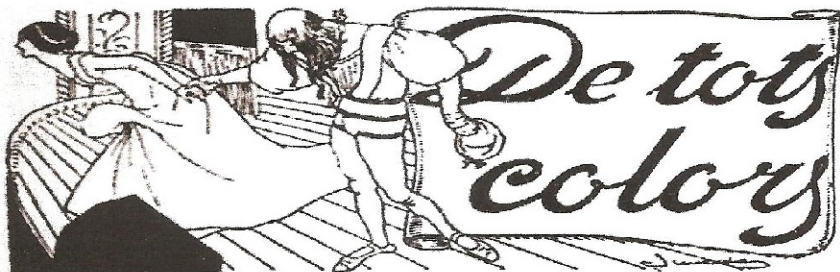
un monument nacional, a la perduransa del qual ens convé a tots contribuir.

EL MESTRE MORERA

Feya temps qu'en Morera havia demanat a'n Guimerà, com a altres autors catalans, el llibret pera una òpera catalana que desitjava compondre. En Guimerà, ab ver entusiasme y desitjós de contribuir a la gran obra d'una òpera catalana, va escriure el llibret de *Titayna*, que avuy veyem representar. En Morera, enamorantse'n, se decidí a compondre l'òpera, somniada. Mes no es això obra de quatre jornades, ni d'inspiracions passatjeres que puguin aprofitarse en moments felissos, no, sinó que cal, pera ferho, passar llargues temporades de madurament. Aixís, donchs, de segut qu'en Morera, durant aquets anys que ha estat a Buenos Aires, en estones de reculliment y abstracció, sentint bategar son cor al escalf del amor per la seva terra llunyana, haurà compost, si no totes, gran part de les pàgines musicals de *Titayna*.

LA MÚSICA

En ben poques paraules exposariem l'impressió que'ns sembla ha de produhir al públich de Barcelona aquesta darrera obra d'en Morera, que no dubtem en calificar de magnífica. No obstant, aixís com abans de l'estrena d'una obra de teatre ens abstenim de ferne tot judici, que d'aprop o de lluny pugui semblar una crítica, per més que l'haguem llegida y as-

Maestre Director
d'Orquestra, Sr. Mascheroni

sistit als ensajos, etc., així mateix, per més referències que tinguem de la música de *Titayna* ens abstinèrem avuy, que al escriure aquestes ratlles encara no hem pogut assistir a la primera audició, d'avensarne cap impressió personal ni tècnica.

EL LLIBRET

No es pas fàcil fer un bon llibret per una òpera. Cal que l'autor de la lletra sàpiga veure'ls moments musicals y que lligantlos ab l'acció, que deu ésser clara y primitiva, ens els presenti desprovehits de tota literatura. Per fer això, l'autor

dramàtic deu renunciar molts cops al seu propi temperament pera donar lloch a que'l mestre compositor supleixi y ompli lo que ell aposta deixa per fer.

En Guimerà, que a més d'un eminent poeta es un gran coneixedor de l'art escènic, ha fet amb *Titayna* un llibret mestre. Ha sabut deixar el nervi de l'acció poch menys que descobert a fi que no fossin may necessaries les paraules pera aclarir les situacions. En cambi ha donat sabia importancia a altres passatjes lírics hont pot florir la cansó o aparéixer la més brillant pàgina musical, a fi y efecte de que'l mestre compositor pogués explayarshi lliurement.

Per això, sense dúpte, quan se llegeix el llibret de *Titayna* se veu tot seguit que en l'obra hi manca quelcom. Quelcom que es la música que hi ha posat el mestre Morera.

L'ARGUMENT

L'obra passa a l'època present. Son ben pocs els protagonistes d'aquest drama líric en dos quadros: «Titayna» (la gitana) «L'Hostalera» «Eudalt» (l'heret) y «Nyerris» (el gitano). Y encara, si bé ho mirèm, pot dirse que'l drama es desenrotlla no més entre «Titayna», ea «Nyerris» y l'«Eudalt».

Al aixecarse'l teló, es al mati d'un diumenge de Maig, jorn de mercat, y en el clos de l'hostal del poble de Pedrafoguera. Les mosses del hostal trastejen per l'escena, comensant a parar les taules. Totes elles estàn enamorades de l'heret «Eudalt».

A mi qui m'agrada
es l'heret Eudalt.
—Y a mil—Y a mil—A totes!
Qu'il pogués copsar!
Jo'm penso que's troba
de mi enamorat.
Jo ab ell fugiria
si'm volgués robar.
Té un mirar que fibla;
es ayrés y franch,
y la boca feta
per petonejar.
També la hostalera
se n'ha enamorat.
Mir'èuse la vida!
Que'n sab de triar!
Se'n posa perruca,
y ls dits enguatsats,
y ñes s'enfarina
com pel freginat.
Primer que l'aixarpi,
la baurèm d'escauyar.
Call'èu, que s'acosta.
Quin fastich que hà'

L'«Hostalera», que's vesteix y pentina un xich ridicolament, apareix renyant a les mosses que s'burien d'ella.

HOSTALERA, renyantles.

Què feu aquí totes,
mosses del hostal?
Mirèu que a la cuyna
ni hà molt que cuynar.

MOSSES

Arranjèm las taules,
Vindràn aviat.

HOSTALERA

Lo palpís més tendre
siga per l'Eudalt.

MOSSES, burlicanten.

Mirèu que bufona:
sa cara es un Maig!

HOSTALERA

Me rento y clenxino
tant sols per l'Eudalt.

MOSSES, burlicanten.

Sembla una senyora.
Mirèu quin posat!

HOSTALERA

Me calso y puleixo
tant sols per l'Eudalt.

MOSSES, burlicanten.

L'hostaler que colgui
dintre del fossar.

HOSTALERA

Que al cel sia ab gloria
tant sols vuy l'Eudalt.

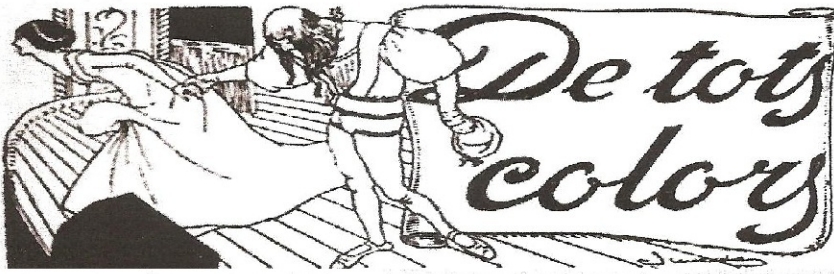
MOSSES

Bona cara totes
qu'es aquí l'Eudalt!

HOSTALERA

No més de sentirho
ja'l cor me fa saltar.

Mes quan vé l'Eudalt la pobra Hostalera reb el despreci que devia suposar per: que ell la troba vella.

Sra. Kosta
Marrugat (Soprano)
HOSTALERA

Sou massa gran pera mi
que quaranta anys us faria
y jo si no fós la sort
encara al rey serviria.

Ja pot l'Hostalera oferir unces y unces
al galant Eudalt, que ell la deixa bo y
diendli :

Hostalera : adeussiau
trieu's altra companyia.

Mes allavors es l'hora de venir a dinar
la gent del mercat, y els que van entrant
s'asseuen en les taulas en mitj de gran
gatzara y animació. «Titayna» s sent
cantar per defora :

Vench anells y tombagas

Tots la criden, la demanen desitjosos
de veurela y de divertirshi. Quan la tenen
allí li ofereixen beure.

La «Titayna» alsa el porró y beu.

TITAYNA

Va :

coro

Va!

(Ella beu).

Guaytèu, mirèu quin goig que fa.
Brilla'l porró perque ella l'enllumena.
Quin hé de Deu sa pell roja y morenat

Va! Va!

Quin goig que fa!
La sina se li mou de gracias plena.

Fins, desfentse de goig, balla sa trena.

No val á reposá.

—Més!—Và!

Qui ha fet avuy farà demà.

TITAYNA

(Deixa'l porró ràpidament en mitj de la guitarra de tchom y torna á collar y cantar).

Enamorat de la terra
sospira'l sol fent camí;
y'ls sospirs cauhen y arrelan,
y'ls scspirs se tornan vi.

(Balla un xich més avans de tornar á cantar).

Si'ns mirèm lo sol y jo
ell y jo abaixèm la cara;
y'ns mirèm y remirèm
jo y ell si'l porró 'ns ampara.

ANTON.

Aquí tens altre cop.

(Donantli'l porró).

Beu tant com vulguis.

TITAYNA

No!

(Resistintse a beure, ritent).

CORO

Và!

(Lo pren Titayna, y beu).

Guaytèu, mirèu quin goig que fa.
Posa ls llabis mateix que rosa-vera
que ha esbadellat un sol de primavera.

Và! và!

Quin goig que fa!

Aixeca el bras y tira'l cos enrera,
y engronzas com al arbre la cirera.

No val á reposá.

—Més!—Và!

Qui ha fet avuy farà demà.

TITAYNA

Tenia y prou. Y grans mercès.

(Ha tornat lo porró).

Però insisteixen més y més pera que begui y quan s'hi nega arriben a amenaçarla fins que l'Eudalt, que aleshores ha arribat, la protegeix y els fa callar a tots y desistir del seu intent.

Desde aleshores «Eudalt» y «Titayna» s'enamoren.

En acabada l'hora del repàs gran nombre de concurrents abandonen l'escaena deixant veure a l'espectador a una colla de pagesos qu'estàn jugant. Entra «Nyerris», el gitano de «Titayna», cantant:

Tot lo del mon fora ben meu
si no m vejessin quan ho pendria
y's posa a jugar. Y guanya amb males
arts que descobraix l'Eudalt. Aleshores,
entre aquest y el gitano s'atravessen
apostes y sempre guanya Eudalt. En
Nyerris resta abatut, mentres els al-
tres se n van cantant.

ANTON, TOMÀS Y PAGRSON

S'ha quedat

sense ungles y esquat
lo gat.

Les orelles li han tallat
y les dents li han arrencat.

Lo gat,

lo malvat,

reventat,

mal pelut y ben pelat,

que l dimoni, tururut, se l ha emportat.

ESCENA X

sviventes, abatat

Me mataria jo mateix de rabia;
He sigut boig jugant tanta moneda.
Al perdre l'últim cop desitj sentia
d'amorrallo á la taula y'l coll estrò-
fins que la llengua li botés enfora.

(Fansa riantant).

Ah! Jo vuy lo qu'es meu. La plata aqueix-

xa).

jo la tindré altre cop y més encara.

(De la banda contraria per hont ha sortit l'Eudalt, y després els pagesos, se sent cantar a la Titayna.

Sr. Guimerà, autor del llibre

ESCENA XI

TITAYNA y NVERRIS

TITAYNA, *de dintre.*

Vench anells y tumbagas,
que donan sort.

NVERRIS, *satisfet.*

La Titayna! (*Cridant-la*). Titayna!
Aquí! Sech jo!

TITAYNA, *entra cantant como de costum.*
Vench anells y tumbagas...—

NVERRIS, *la interromp en sech.*
Mira.

TITAYNA

Què vols?

NVERRIS

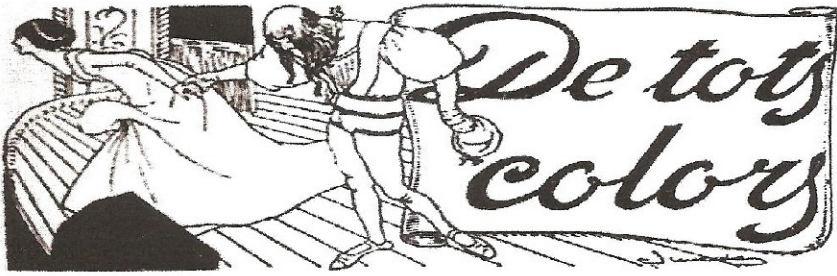
Escolta bé : aquest vespre quan t'ho diga
a una caseta que jo sé en la plana
demanaràs aculliment. Perduda
diràs que 't trobas. Y després quan s'haja
l'amo dormit tu m' obriràs la porta.

TITAYNA

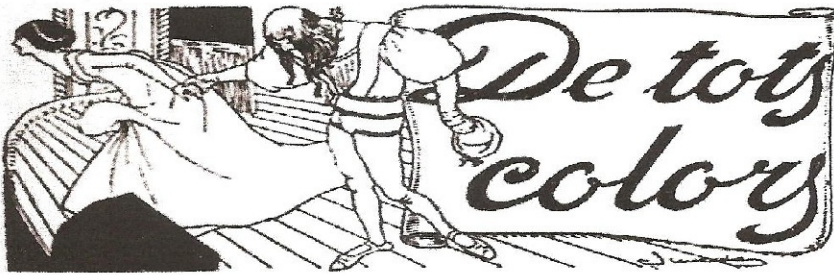
Què dius! Oh quin esglay!

NVERRIS

La porta : y deixam
per mi tot lo demés.

Senyor Morera, Mestre compositor de "Titayna"

TITAVNA
No. A la masia
no hi hauré pas.
NYERRES
T'ho mano; ets ma serventa
que vus perquè jo ho vuy
TITAVNA
Jo no soch lladre.
Y tuy ser bona; y ara més encare.

NYERRES
Per un pacte bona, qu'ets com jo, que t
mira's lligada ab mi per sempre.

TITAVNA, *ab gran pena.*

Ah, no!

NYERRES, *amenaçant*

Y no prohibis
de togir com un jorn, que t trobaria
fins a dins del infern!

TITAVNA

Pietat, ó matam

d'un sol cop!

NYERRES

Me fas riure? En sent al vespre
vencs al pont del torrent, a las set horas.
Hi serás!

TITAVNA

Quin patir! Deu meu!

NYERRES

Què? Digas.

Hi serás?

(Agafantla d'un braç ab rabia).

TITAVNA

Me fas mal. Deixam! Ay, deixam!

NYERRES

Hi serás?

TITAVNA

Si.

(Ab veu molt afogada).

NYERRES

Hi serás. Si ja ho sabia!

Com se que trucarás a aquella casa,
de grat...

TITAVNA

Pobra de mi!

NYERRES

Y síno, a la forsa
jo t hi duch pelo cabells y ab la mà teva
truco, y quan obrin t hi haig d'empenye
a dintre.

TITAVNA

Deu meu!

NYERRES, *amenaçant*

Te faig malbe!

TITAVNA

Ah no! No m peguis!

NYERRES

Vés, que t vigilo, vés. Y al pont á l hora.
(Surc NYerres per un costat).

TIT VU.

Ay, pobreta de mi! Quina agonia!
Soleta al mon per tot, ay, mare meva!
*(Senca poch a poch gorgegant per la porta
contraria).*

El quadro segon representa la masia
de l'Eudalt a la nit. L'hereu acomiada
a l'Anton, que s'endú la vaca y el vadell
que li ha comprat.

ANTON

Adeu, xicot.

*(Al desfer la corda se sent sonar la capella
a fora. L'Anton ja ha desaparegut, y se'l
sent com conta i llunyana).*

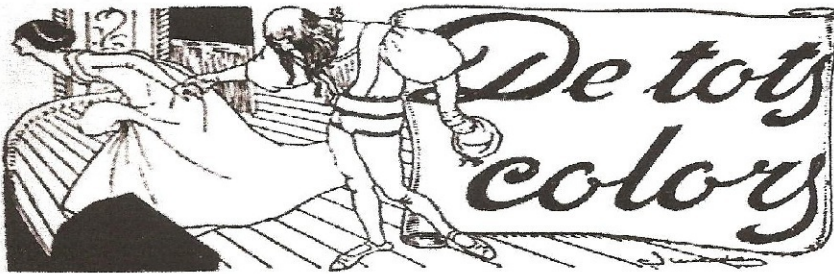
Auch, morena! — Tral-la-là!

Auch Auch — Tral-la-ra-là!

*(L'Eudalt se'l mira un moment com va lluny
y tanca després la porta).*

EUDALT

Sembla una altra la masia.
Quina tristesa més gran!
Vés a mi qui m ho diria
que anyoraria
las bestiolax que se n van.

Sr. Badini :
(Bariton)
NYERRIS

(Se sent molt apartat a l'Anton y la esquella de la uica).

ANTON

Auch, moreua!—Tral-la-là.

Auch! Auch!—Tral-la-ralà!

EUDALT està escollant. Ja no se sent res.
La calma en tot. Ja han traspassat la
(serra.

Si fins m'apar que s'endugueren l'ayrel
Ja may més tornaràn : com tantas co
(sais!...

(En aquest moment se sent trucar a la porta).
Me sembla que han trucat. (Escollu).

Ah, no pot ésser
à aquestas horas! (Trucau més fort).

Si, si que trucavan.

(Vá á obrir).

Entra «Titayna».

TITAYNA, ab terror.

Y a casa vostra

es aquí?

EUDALT, content.

Aquí es ma casa.

TITAYNA, volguent fugir.

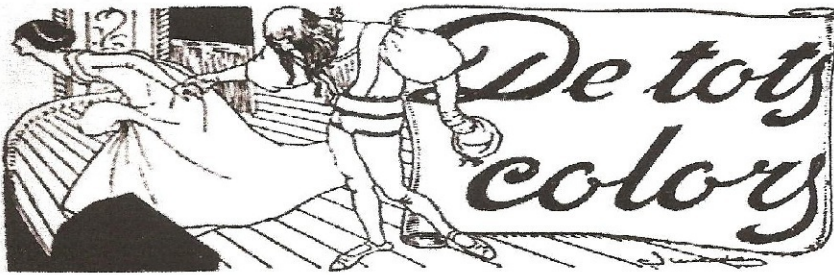
Aqueixa portal...

EUDALT

Te'n vols anar, Titayna? Y jo agrañida
que't creya de tot cor!

TITAYNA

Oh, sí!

(Escolta cap a la porta).

Lluny d'ella!

(Allevant-se ab temor de la porta per abontar-ha entrat.)

RUDALT

Ha tingut por pel camp tota soleta!
Mes no ploris per Deu. Com es que plo-
ras?

Què vols? Tens por de mi?

TITAYNA

Tinc por de durvos
per eixa porta la dissort!

(Ell se li acosta.)

(Suplicant.) De véumel!

RUDALT, fent-se'n a part.

Dobra! Dobra Titayna! Vés, reposa
allí dintre esta nit.

(Se'n va d'altre costat.)

Jo allà, en ma cambra.

(Se'n va al costat de la porta. Després d'una estada s'acosta.)

Plé! Y bona nit, Titayna!

(Veni per anar-se'n dalt.)

TITAYNA

No; esperaveu,
que sé una qualsevol, que de mi fugen
les bones gents per tot!... Que jo podria
obrir la porta a algú mentre dormísseu.

RUDALT

Tu, tu una mala dona! No, Titayna;
tu tens bon cor, que ho he conegut al
seurel al hostal à la tarde. Y jo vuy
dare que he sentit per ta vida
fonda pena com may per ningú més
tanta he sentida.

TITAYNA

Ay, pobreta de mi!

RUDALT, abraçat.

Titayna, escolta:
contam lo teu passat; jo vuy saberlo.

TITAYNA

Lo meu passat! Quina vergonya!

Mex heu aquí que Nyerris truca cre-

yent que'l seu plan, ja será desartollat y
quan entra la lluyta es imminent. Els dos
homes s'abrahonon, però Titayna fereix
a Nyerris venjant-se d'ell d'un cop per
sempre.

TITAYNA, rient com boja.

Miral!

Are't puch estimar. (Abraçant-se-li.)

RUDALT

Jo't vuy. (Ab gran passió.)

T'estima

sobre tot lo creat l'ànima meva.
Quedat aquí a fer miu.

TITAYNA

Per sempre?

RUDALT

Sempre!

TELÓ

ELS CANTANS

Titayna será desempenyada per dis-
tingits artistes. Berlendi, Kosta Ma-
rugat, Krimer, Badini, Giralt, Ricart,
son nams forsa coneguts per els aymants
de la música.

La senyora Berlendi, encarregada del
paper de «Titayna» es una artista molt
estimada del públich barceloní, que l'ha
aplaudida ja en diferents ocasions.
A més del seu exquisit art en el cantar,
es las Berlendi tota una actriu. Sempre
s'ha distingit en totes les obres en que ha
près part, per fer veres creacions dels
personatjes que ha representat. Dolça y
expressiva, té un art fortament captiva-
dor, y per lo tant, no cal duptar que en
la gitaneta Titayna trobarà ocasió de
ferse aplaudir justament.

Sr. Krismer (Tenor) EUDALT

El senyor Krismer, encarregat de l'«Eudalt»; la senyora Kosta Marrugat, que representarà l'«Hostalera», el senyor Badini, que farà el gitano «Nyerris» y els senyors Giralt y Ricart son els intèrprets d'aquesta obra. Cal agrahirlos-hi l'amor y entussiasme ab que s'han emprès el seu estudi, amor y entussiasme que fa esperar un gran èxit per tots, èxit del qual participarà l'intelligent mestre Mascheroni.

DIARIO DE BARCELONA

DE AVISOS Y NOTICIAS.

TITAYNA

18/01/1.912

TITAYNA.

Que la semejanza de nombre no engañe al lector. No se trata aquí de Titania, ni de su reino ideal: ni vuelan hadas, ni silfos, ni aparecen en un mundo vaporoso de magia Oberón, Puck y otros fantásticos seres.

Estamos, por el contrario, en un mundo bien real, de una realidad nada misteriosa, sino bien patente.

El cuadro es de tonos crudos, lo mismo en la alegría del principio que en el terror del desenlace: pintura de pasiones violentas entre temperamentos primitivos, gente del terruño, áspera y dura como él.

No hay que buscar elegancias en las gentes del pueblo de Pedrafoguera sacadas á escena por Guimera con la fidelidad de un objetivo fotográfico, sin retoques ni veladuras que atenuen su rudeza innata. Anton, Tomás, la Hostalera no emplean eufemismos para decir lo que sienten y lo que quieren, ni menos Nyerris al gitano.

Si todos fueran así, egoistas y brutales, poco interés ofrecería la acción; pero en el pecho de Rüdalt, aunque rudo también, hay nobleza, y en el corazón de Titayna queda un fondo de agradecimiento y de ternura que se convierte pronto en amor.

La misma gráfica fidelidad que respira la letra de Guimera, se desprende de la música de Morera. Es, al mismo tiempo, un reflejo exacto de la manera de ser de su autor. Su habilidad para sacar partido de los motivos que le ofrecen las canciones catalanas, encuentra campo en que ejercerse en todo el primer cuadro de la obra. No es el trabajo minucioso del que va haciendo con los motivos una labor de taracea. Es una manera libre que no pierde el aspecto de la espontaneidad: la inspiración del músico reviste aquella forma determinada de expresión, pero que nace como cosa propia, sin dar la sensación de copia determinada de algo que ya existía.

En este ambiente se baña todo el cuadro descriptivo de una mañana de fiesta en día de mercado, los bailes, las francachelas, los juegos. Si algo de idilio hay

en ese ambiente de danzas campesinas pronto nos vuelven á la cruda realidad los gritos, la algaraza popular, las frases gruesas.

Morera ha ido directamente al fondo del asunto. Con la decisión y claridad que son base de su carácter ha tratado el dúo final, escena capital de su obra. No ha llevado, al resolver musicalmente esa escena, ningún plan preconcebido de sistema ó de escuela. Lo que ha querido es hacer sentir al público la situación dramática de la manera más inmediata posible. Letra y música marchan completamente de acuerdo, y la orquesta, aunque interesante, no quita importancia á la palabra; pero le da nueva fuerza y contribuye de un modo extraordinario al efecto del drama.

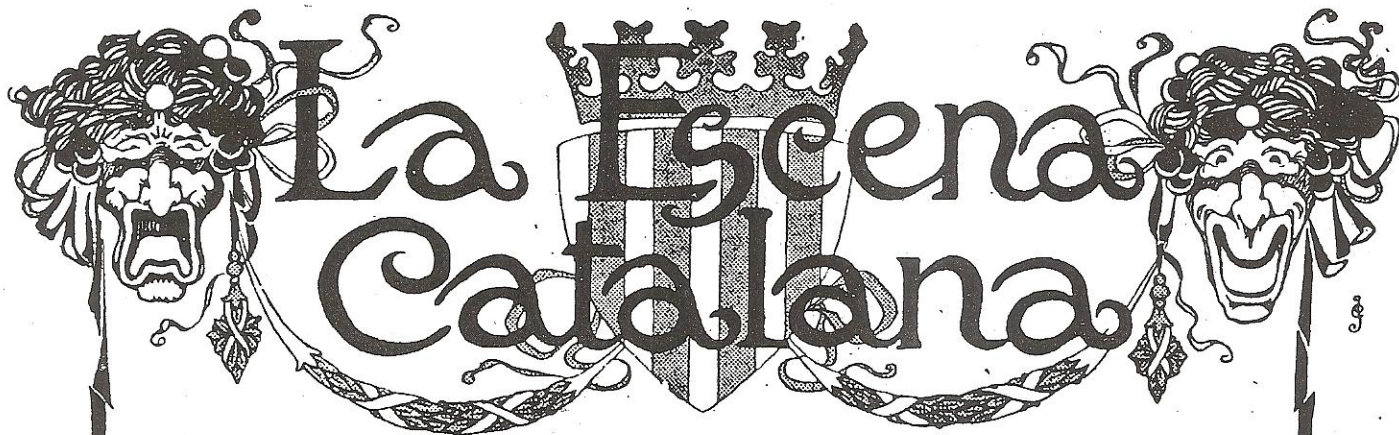
Si no hubiese demostrado repetidas veces Morera que su temperamento le lleva al teatro y que, como muchos italianos, tiene ese don, el dúo de Titayna y de Eudaldo, y despues la violenta escena que se desarrolla en cuanto el gitano entra para interrumpir el amoroso coloquio, bastarían para demostrarlo. ¡Lástima que no se trate de una obra en tres actos! Interpretada con esa intensidad algo exterior si se quiere, pero que arrastra al oyente, la ópera tendría grandes probabilidades de difundirse con rapidez. Una obra en un acto encuentra más difícil salida, por lo menos en teatro grande.

El cuadro segundo es un cuadro acabado. Morera siente así las cosas claras, las situaciones francas: entonces, por violentas que sean, él sabrá encontrar la nota apropiada, la expresión exacta.

Las escenas más dramáticas fueron las que decidieron del éxito de la obra. La escena entre Nyerris y Titayna, del cuadro primero, valieron gran aplauso á los autores, que tuvieron que presentarse al público al caer el telón tras de ese primer cuadro. El dúo apasionado de la gitana y Eudaldo, y la escena de la muerte, fueron motivo para las nuevas ovaciones que saludaron á los señores Guimera y Morera al final de la obra.

De estas ovaciones participaron los intérpretes. Su interpretación suavizó algo la rudeza de las figuras del original. Los gitanos, eran gitanos de teatro, no los que pueden verse en cualquier mercado de un pueblo de Cataluña, y Eudaldo apareció más sensible y menos brusco que el que resulta de la lectura del drama original. Fueron representados por la señorita Berlendi (*Titayna*) y los señores Krizmer (*Eudaldo*) y Badini (*Nyerris*). El auditorio no olvidó en sus aplausos al maestro Mascheroni, que dirigió con gran interés la obra.

F. Suarez Bravo.

La Escena Catalana

TITAYNA

NUM 127

06/03/1.909

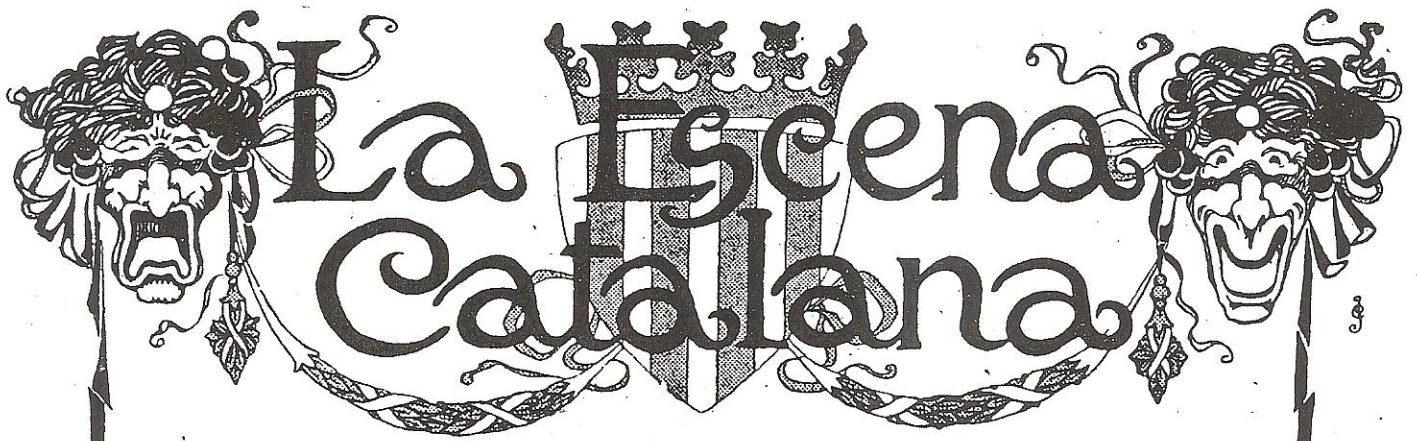
pàg. 7

La òpera en un acte, llibre del insigne Guimerà, música del cèlebre Morera, de que parlavem en un dels números passats, està ja acabada y se titula *Titayna*.

L'acció es dramàtica, passa en nos' res dies y en un poble de Calunya, de modo que tota ella respira flaire de casa.

Recordèm la sardana de *La Santa Espina* y fantasiam jèm pensant com serà la solfa inspirada per tant gran mestre y sugerida per tant eminent dramaturch.

Al adelantar aquesa nova al nostre públich, ho fem ab l'orgull de felicitar nos mutuament.

La Escena Catalana

TITAYNA

NUM 218

10/12/1.910 pàg. 5

TITAYNA.—Drama lirich en dos quadros, d' *Angei Guimerà.*

La casa Ricordi, de Milàn, va encomenar una òpera al eminent mestre Enrich Morera, pera estrenar a Buenos Aires; aquest va demanar un llibre al gran Guimerà, qui va escriure *Titayna*

Un dia d' aquets s' estrenarà aquesta òpera en italià a la capital de l' Argentina y per això son autor, ha donat a llum el llibre en català, tal com s' ha escrit.

Es, *Titayna*, com totes les obres filles del portentós talent del autor d' *Andrònica*, tota ella gran, viva y poetica.

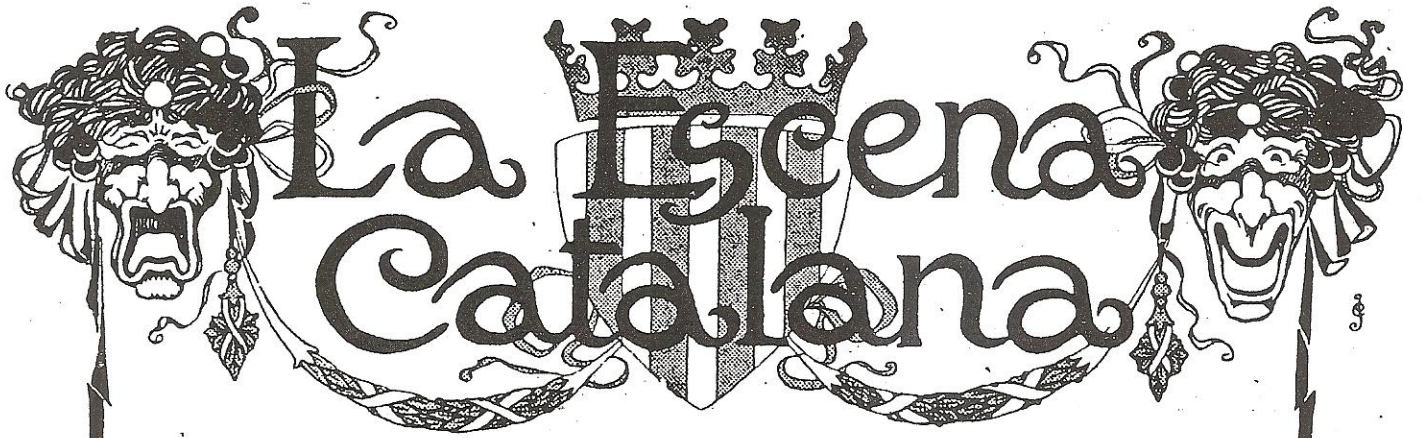
La Escena Catalana

TITAYNA

NÚM 233

25/3/1.911 pàg. 5

El dia 4 d' Abril, al «Teatre de la Avenida» debutarà una companyia de sarsuela y opereta, dirigida pel mestre Enrich Morera. S'estrenaran les operes *Bruniselda* y *Titayna*, aquesta ultima es lletra d' Angel Guimerà.

UN FRAGMENT DE
TITAYNA

drama líric de
Angel Guimerà i Enrioh Morera

ESCENA VII

TITAYNA, ANTON, TOMÀS, PAGESOB, PAGESES, MOSES
DEL NOSTAL Y EUDALT, que ha entrat indiferent, sense
fixarse puyre en lo que passa.

TITA. May m'he embriagati! (Plorosa.)
Coro. Lo vi no'n desprecia.
(L'Anton li segeix oferint lo porró.)
TITA. Sou dolent! Què us ha l'...?
ANTON. (Amenassantia ab l'altra mà.) Mira que't pegol
Amant, te dich!
TITA. Déu mèul
(Preu lo porró y'l ea a nisar, plorant.)
Coro. (Satisfet) Arel
EUDALT. (Preuents! porró) No; donem.
ANTON. Dèixala, tu!
EUDALT. No voy. (A n'ella.) Agafet; vina.
Dèixals. No tingues por. (Ella plora.)
ANTON. Per què t'hi dèixes?
EUDALT. Perque sou mala gent. Contra una dóna!
Junts los valents! (Ironich.)
Coro. Aul Foral
EUDALT. Males daimes!
(Los pagesos rondinen cremant.)
Qui gosi contra mi, que vingi. Au, prèumela
tu, Anton. Què fas? Estich sol. Deixentol!
(Perque'n altres no volen que's barallin.)
Jo lo guardo a eixa dóna de vosaltres,
que era sola sens jo, que ni un n'hi havia
per defensarla. Sou cobarts.
Coro. Que callis!
EUDALT. Vos dich cobarts. Cobarts! Que vingi un altre.
Qui valga! Tots plegats! Mals reials...
No la veyeu? Es jove, y en la terra
no te patria ni l'ar! Y en son pit botre
sens un cor qu'es igual al de vosaltres,
y es sa sang y son plor igual al vostre,
n'n saben de plorar.
TITA. (Molt tendre.) Mercès. (Volgenten anar.)
EUDALT. Espera.
(Molt conuogut.)
Mireu, companys, sobre sa pe i moruna
com resplandeix son ànima agrahida.
Fera esbotrar l'agrahi. Jo us demano
que li feu una almoyna.

La Escena Catalana

TITAYNA

NUM 261

07/10/1.911 pàg. 5

TITA. (Sense odi.) Nol...
EUDALT. Si; calla.
Qu'ells la faràn, que ho veig que'n tenen pena.
(Trayentse la barretina y anant captant
Au, companys!—Generós! (Li fan caritat
—Be està —Vosaltres.

TITA. Tots n'hi fan! Qui deu ser? Oh verge pural
EUDALT. Tú.—Ara aquest.—Tots. (Captant.
(Anant cap a n'ella.) Qu'estich alegre! Escolta!
(Fent trincar la barretina.

Mes si plores encare!
TITA. De contenta.
Mes no pels cèntims, no, qu'es d'agrahida;
o no ho sé pas... Potser perque dels homies
ets tu'l de més bon cor qu'hi ha a la terra.

EUDALT. (Molt alegre.
Té, para. Ab dues mans. (Abocantli la barretina.

TITA. Dom la mà teva.
(Mirantli la mà y després los ulls.

Tens fet lo cor per estimar:
ho sé per art de bruixeria.
Tens fet lo cor per estimar,
que en ell per tot brolla alegria.
Quan sentis en lo cor
trucar la veu d'amor
estén les ales a la llum del dia.

Si seràs rich jo no ho sé pas,
ni ho vuy saber, que m'agravia;
rich del amor si que ho seràs,
qus ho sab de cert l'ànima mia.
Quan sentis en lo cor
trucar la veu d'amor

obra'ls llabis y beu la llum del dia.

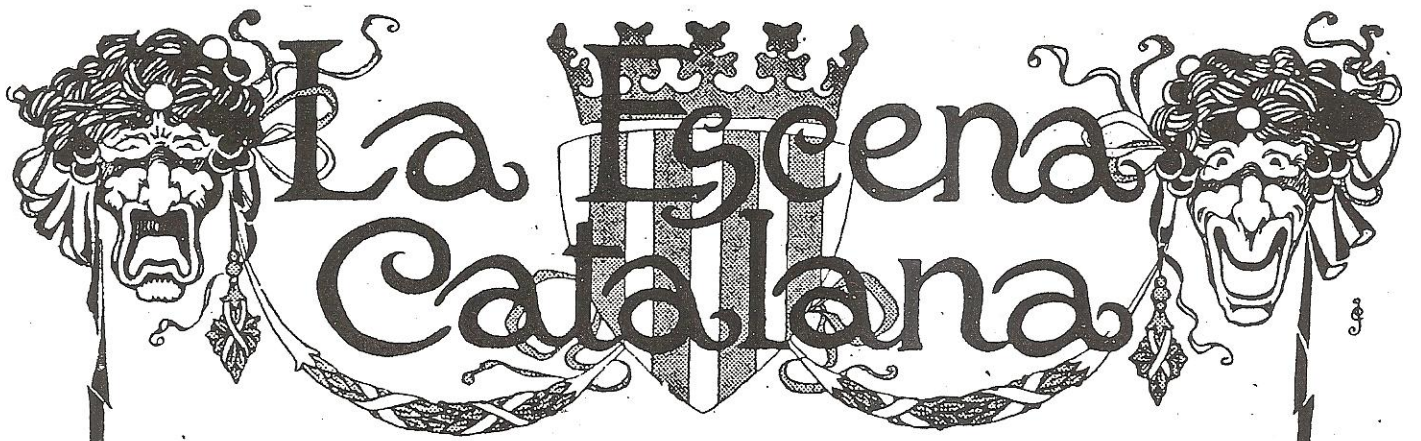
(L'Eudalt queda confós, conmogut. Ella de cop, com si des
pertés, diu fugint.)

Adéu. Mercès! Adéu!
EUDALT. (Com si despertés.) Hont vas? Esperal
TITA. Vaig pel mon, d'allà hont vinch. (Desapareix.
EUDALT. Esperal Miral

(Ell la anava a seguir, y s'atura al véurela desapareixer.

Coro. Adeu, Titayna, adeu!
EUDALT. Se diu Titayna.
Coro. Oydà la gitaneta, y qu's garbosa!
—Jo la pogués haber, que tota encisa.
—Mes lo mercat va fort, y ja es la tarde.
—Y aviat tornarem als nostres pobles.
—Jo haig de comprar encara.
—Jo haig de vendre,
—Aném a ensellà 'l matxo.
—A guarni el carro.

ANGEL GUIMERA

La Escena Catalana

TITAYNA

NÚM 261

07/10/1.911 pàg. 8

Per *La Veu de Catalunya* ens en enterem que:

L'eminent mestre Enrich Morera ha donat una audició de la seva òpera *Titayna*, que va merèixer generals elogis dels que tingueren l'honor d'escoltarla.

Entre ells hi havia l'Angel Guimerà, en Pere Muntanyola, en Miquel Llobet, en Joaquim Pena, en Lluhí Rissech, en Morales Pareja, en Joseph Zulueta en Nogués, en Llopart, el mestre Goberna, el representant d'en Morera senyor Robert y el mestre Pujol.

L'obra d'en Guimerà, publicada l'any passat, té un argument plè d'interés. La música que hi ha posat en Morera, té un ayre catalanesch ben remarcable. La partitura en conjunt, resulta perfectament adequada al caràcter de l'acció y de cada un dels personatges del drama.

Els varen felicitar efusivament al mestre Morera per aquesta nova obra, que es una prova ben palesa del séu talent artístich y de la seva inspiració.

En Joaquín Pena ha fet vots pera que *Titayna* sigui estrenada al Liceu per la Maria Pitzot durant la tempoda vinenta.

La Escena Catalana

TITAYNA

N 276

20/01/1.912

A. GUIMERA

Al nostre Gran Teatre del Liceo, dimecres va estrenar-se la opera de Guimerà y Morera, *Titayna*, vertida al italià y cantada pels notables artistes senyores Berlendi y Costa y els senyors Krismer, Badíni, Giralt, etc.

L'obra ha obtingut un gran èxit, per lo que foren aclamats moltes voltes en el transcurs de l'obra, els mestres Morera y Guimerà.

Foren també aplaudits els intèrprets y el mestre d'orquestra senyor Mascheroni.

Un triomf més que l'eminent compositor Enrich Morera y l'egregi Angel Guimerà poden apuntar en son llibre d'or.

L'esquella de la Torratxa

- 15 cts - Atrassats 30

TITAYNA

ANY XXXIV NÚM 1.725

19/01/1.912 pàg. 51

Pera dimecres estava anunciada la primera representació de *Titayna*, dels mestres Guimerà y Morera.

Per les notícies que'n tenim y per les facultats que reconeixem en nostres paisans, esperem un gros exit.

Lesquella de la Torratxa

- 15 cts - Atrassats 30

TITAYNA

ANY XXXIV NÚM 1725

19/01/1.912 pàg. 43

DOS CATALANS AL LICEU

El mestre Morera, cantant la *Titayna* a don Angel.

Lesquella de la Torratxa

- 15 cts - Atrassats 30

TITAYNA

ANY XXXIV NÚM 1726

26/01/1.912 pàg.66

LICEO.—El dimecres de la passada setmana va estrenarse *Titayna*, òpera en un acte y dos quadros, ab música d'en Morera y lletra d'en Guimerà.

El teatre estava molt poc animat, perquè nostres classes adinerades van estimarse més assistir al *Palau de la música*, ont donaven un concert en honor a l'Infanta, que no rendir tribut a dos catalans ilustres com en Guimerà y en Morera.

No expliquem l'argument de l'obra per creure a nostres llegidors enterats d'ella; sols direm que es, a nostre entendre, assumpte molt musicable.

La música té forsa sabor català; en els primers compassos ja's descobreix la mà del nostre Morera glosant temes catalans, encara que algunes escenes—per exemple, la cansó de la gitana, del primer quadro, d'un marcat caient andalús, que fins es corejada ab *olés!*—s'aparten del ritme que guarda el resto de l'obra, pot dirse que es òpera genuinament catalana.

L'intermedi y el duo del segon quadro són, sens dubte, les dues pàgines més hermoses de *Titayna*, y foren justament aplaudides.

L'interpretació, a carrec de la Berlendi, en Krismer y en Perini, molt be.

A l'acabarse el primer quadro y el segon va ferse una grossa ovació als autors y intèrprets de l'obra.

L'esquella de la Torratxa

- 15 cts - Atrassats 30

TITAYNA

ANY XXXIV NÚM 1726

26/01/1.912 pàg.69-70

LA *Vanguardia* també diluvieja.

Explicant l'argument de l'òpera *Titayna*, deia molt sèria l'altre dia:

«...Se oye á lo lejos la voz de la gitana Titayna, anunciando las tumbagas (nombre que tiene la sortija en el argó gitano) que vende.»

¿Precisament en el argó gitano?

Y en català també, senyora nostra; y fins en castellà se'n diu *tumbagas* de certs anells.

Ja's coneix que no ha llegit mai allò que diu en Pitarra en *Els arbres del mas*:

«Tumbaga d'or y arrecades
li donà al fi el cavaller...»

Si el diari del carrer de Pelayo va seguint aixís, ens veurem obligats a canviarli el títol.

En lloc de *La Vanguardia*, li posarem *La Relat... idem*.

□

Il·lustració Catalana

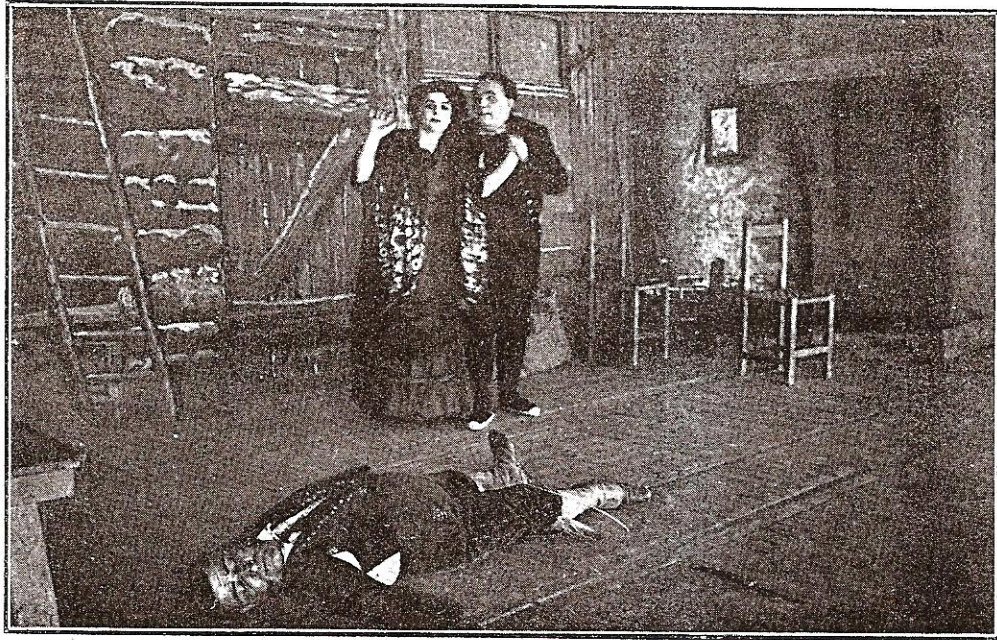
REVISTA SETMANAL IL·LUSTRADA

TITAYNA

ANY X N 452

04/02/1.912

“TITAYNA”. - (LLIBRE DE GUIMERA - MÚSICA DE MORERA). OPERA ESTRENADA AB ÈXIT AL GRAN TEATRE DEL LICEU. QUADRO DE LA ESCENA FINAL — (Ballfeli i.)

JOVENTUT TEATRAL

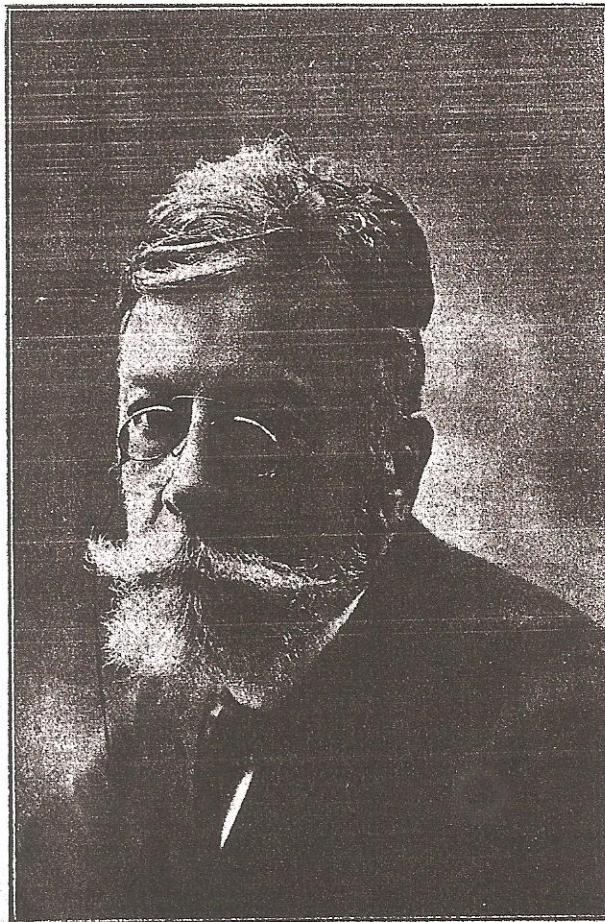
Any IV

Barcelona 25 Janer de 1912

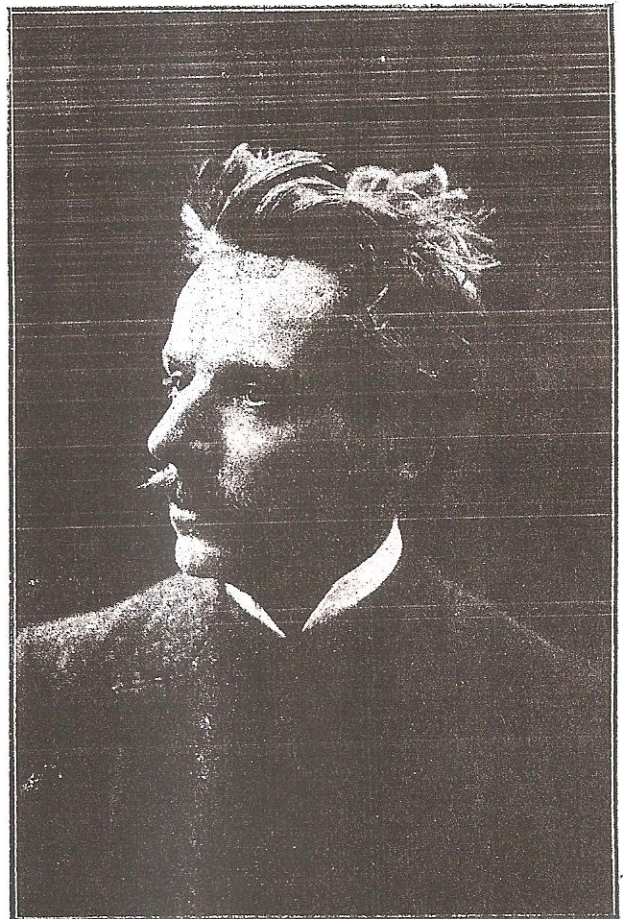
Núm. 126

Joventut Teatral

L'ópera TITĀYNĀ al Liceu

ANGEL GUIMERÀ

ENRICH MORERÀ

Fotografia, les Amadeo.

JOVENTUT TEATRAL

Un'altra òpera catalana al Liceu

TITAYNA

Un acte y dos quadros, llibre d'ANGEL GUIMERA, música del mestre ENRICH MORERA; estrenada la vetlla del 17 del corrent

Dividim en tres parts el parlarne: **llibre, música y interpretació.**

Llibre —El primer quadro te lloch en l'hostal del poble de Pedrafoguera, en dia festiu. Les minyones servents, mentres están preparant les taules pel dinar, se mofen de l'hostalera, qui está enamorada d'*Eudalt*. Arriva éll y no sols no fa cas de les pretencions d'ella, sinó que la reprén en termes gens falaguers, fentla plorar. Entra una gentada a l'hostal a fer dinada y quan mes animació hi ha, se sent al lluny la veu de la gitana *Titayna* qui pregona la venda d'objectes als que atribueix moltes virtuts. Es cridada y al presentarse li pregunten pel seu ayment, el gitano *Nyerris*, donant ella a comprendre que l'aborreix. Insta perque li comprin genre y sollicita beure. Li es ofert el porró a condició de dansar, lo que accepta, cantant al·lèssim una cansó al porró. Ab l'intent de ferli agafar una borraixera la gent insta a que begui excessivament, obstinantse ella y essent amparada per *Eudalt*, qui li treu el porró de les mans, increpant a tots y pregantlos hi que en desagravi al acte vil, fassin caritat a la pobra gitana; a tal objecte. *Eudalt* se treu la barretina y passa a fer la capta. *Titayna* queda regoneguda al bondadós galant y desapareix, com l'immensa part de la gent bullanguera, restant en escena uns quantes jugadors an els que s'hi agrega *Nyerris*, qui ab males armes va guanyant; però observat per *Eudalt*, aquest al reta al joch y *Nyerris* perd totalment quant possehia. Desapareix *Eudalt* y de nou se presenta *Titayna* a qui *Nyerris* proposa que a la nit se presenti a la casa que li indica y demani hostatge, pretextant haverse extraviat y una vegada dintre li obri la porta: el lloch es a casa d'*Eudalt*, no indicant-ho a ella, qui se resisteix a ses pretencions, accedint finalment pel gran temor.

El quadro segon es l'interior de la casa d'*Eudalt* qui está tractant la venda de bestia. Un cop marxat el comprador, sent una veu que demana hospitalitat. Es *Titayna*, qui va a cumplir l'imposició de *Nyerris*, quedant sorpresa al veurer que's tracta de la casa de qui en l'hostal fou son defensor. *Titayna* conta la seva historia a *Eudalt*, expressant-hi l'aborriment que sent per *Nyerris*. *Eudalt* queda enamorat d'ella per sa bella ánima y quan va prenent més increment l'amor en ells, els crits de *Nyerris*, plens d'indignació per esperar, fan obrir la porta a *Eudalt* interrompentse l'idili dels enamorats. *Nyerris* increpa a *Titayna* per no cumplir ella lo manat, privantli de realisar les malifetes que's proposava. *Eudalt* se prepara a defensar la gitana y furiós *Nyerris* treu d'entre sa faixa

un llarch ganivet per'agredir al seu contrincant y mentres abdós están en empenyada lluyta, *Titayna* agafa el ganivet de sobre la taula y l'enfonsa a l'espatlla de *Nyerris*, deixantlo cadavre. Lliure *Titayna* de son imperant malvat, se llença als brassos de *Eudalt*, fentli proposta de ferm y sincer amor.

De totes les escenes, les que mes se destaquen son l'entrada de la multitud a l'hostal, molt plena d'ambient. La poesia elegiaca al porró també es inspirada. Les paraules d'*Eudalt* encareixent la caritat com a desagravi a la vilesa que s'intentava contra *Titayna*, molt ben concebudes. L'escena entre *Titayna* y *Nyerris*, al final del primer quadro, es potser la mellor concebuda.

En el quadro segon la narració de l'istoria que de si fa *Titayna* es bella; les frases grolleres de *Nyerris* al increpar a *Titayna* per no haverli donat lloch a l'acte vil que's proposava, están molt adequades y l'amorositat entre *Titayna* y *Eudalt* literariament hermosa.

Ab tot y no ésser una gran obra, aquesta d'en Guimerá, acredita una volta mes el valer de nostre eminent dramaturch. Ha fet un llibre ben apropiat pera donar lloch a que'n tregui partit el músich.

La traducció al italiá pertany an en Francesch Casanovas: el seu treball no es cap meravella, bastant acceptable, si.

Música.—La sinceritat avans que tot: la partitura que'l Mestre Enrich Morera ha escrit a *Titayna* no es enterament perfecta baix el punt de vista d'encaixar ab el llibre.

Molts de nostres músichs, de temps que a les òperes les revesteixen de massa cansó popular catalana y jo crech que aixó es una costum equivocada, un erro, abusar de tal procediment, puig no per citar a Wagner pel nom conquerit, sinó que d'altres ne c'taria, tenim que convenir que éll no ha posat pas en les seves partitures cansóns populars de les que tant abundants y belles, compta sa patria y n'obstant prodigat per la seva propia inspiració ha fet òperes ben bé alèmaynes, ben bé sols seves y crech que sense que aixó signifiqui en nostres músichs imitació a ningú, es lo que tindrien que fer; fer música catalana propia, no de cansó popular.

«*Titayna*» no es pas del valer de «*Emporium*».

L'instrumentació si que hi ha que confessa qu'está molt ben cuydada y demostra bons estudis y inteligencia an en Morera.

El motu sardanesch está adequat ab l'ambient de l'acció que's desenrotlla, però s'abusa un xich

JOVENTUT TEATRAL

massa d'ell.

La cansó que *Titayna* dedica al porró, es acceptable, ab mes bona intenció de fer quelcom notable que complert acert en lograrho.

La pàgina, en mon concepte mellor, es el *duo* de *Titayna* y *Nyerris*, fi del quadro primer. Tant per la part melòdica com per la que á la progressió orquestal, sens ésser aquesta d'un original procediment, están ben acertades y á partir de dit número musical se concebeix que'l compositor va enlaurantse, mes no succeheix pas aixís. A continuació va l'*Intermedi*, que, apart de no ésser música nova, ja qu'en Morera, quan les representacions de la seva ópera «Bruniselda» lo doná á coneixer ab el titol de «Jorn de festa» (si no recordo mal), no está gens ni mica adequat al assumpte d'enllás entre l'escena dramática final del primer quadro y les succesives del segón, puig en aquest l'intensitat dramática va progressant y dit intermedi ab l'ayre alegre que hi domina no coordina gens ab la tragedia que va prenent increment. Com á pàgina pera concert no diré que no valgui, mes posada hont acabo de dir, repeteixo qu'es un erro.

Quan la situació entre *Titayna*, *Eudalt* y *Nyerris* l'orquestració torna á pendrer relleu y com ja primerament he observat, ella acredita que en Morera la coneix molt.

Es, n'obstant, orquestració efectista el *duo* final de *Titayna* y *Eudalt*, de procediment á lo Massenet; falaguera als oids del públich sensible d'ànima.

— Y expressament pel final he reservat el parlar de la manera que musicalment ha concebut «*Titayna*» el Mestre Morera.

Si *Titayna* es gitana oriunda de l'Andalucía, está molt ben descrita ab el ritme de fina *seguidilla*, mes no comprench que una gitana d'aquella terra estigui tan empapada de la música catalana al extrém de narrar sa historia ab el popular «Cant dels aucells», cant que de sí es preciós com tots els que coneixen saben, però que per la manera que primerament dona caràcter musical á *Titayna* no hi está adequat; ó viceversa, si la gitana es oriunda de nostra terra, llavors lo que hi está malament es el ritme andalús. Es pera mi una manca d'observació ben remarcable per part del compositor.

Interpretació.—La protagonista á càrrech de la Sra. Berlendi, fou per aquesta notable cantant perfectament estudiada y s'identificá ben bé del personage. La Sra. Berlendi digué acertadament les frases y situacions dramátiques: el «Cant dels aucells» qu'es la melodia que'l compositor escullí pera narrar l'istoria de *Titayna*, segons avans he dit, ab tot y no ésser pas catalana la Sra. Berlendi, la cantá ab molt acert, accentuant bé la cadencia que tenen nostres cansóns populars.

El Sr. Krismer, també demostrá haverse estudiat l'obra, més si acertat en la major part de situacions, no en totes, ja que entre les váries no ben interpretades, citaré que després de rependre á la gent del hostel per volguer fer emborratjar á *Titayna*, resulta massa plé de tendresa en la capta á favor de la gitana. No vol dir que per aixó no fos justament aplaudit, ja que tenia mes en pro que en contra.

El Sr. Badini en el paper de *Nyerris* tingué situacions ben acertades; la *particella* la tenia sapiguda.

El Sr. Giralt y demés secundaris no desmilloren el conjunt.

Els chors també estigueren justos.

El mestre director, en Mascheroni, es digne d'aplaudiments sincers, puig la partitura la te ben sapiguda, com demostrá per la manera de conduir l'orquestra á la que feu treurer efectes expressant el caràcter de la música catalana.

Se tributá al final de l'obra una ovació á autors y intérprets. Desapassionadament, considero que en l'ovació als autors hi prengué bona part la simpatia personal. Més que l'aplaudiment per dit concepte el dirigeixo al mérit, máximt ractantsed'art Vagi el meu pels autors y intérprets de «*Titayna*».

JOSEPH FORNS OLIVELLA.

EL NOTICIERO UNIVERSAL

DIARIO INDEPENDIENTE DE NOTICIAS, AVISOS Y ANUNCIOS

TITAYNA

18/01/1.912

Teatros y artistas

LICEO.—Con extraordinario éxito tuvo lugar anoche en nuestro gran teatro el estreno de la ópera en un acto y dos cuadros, *Titayna*, letra del eminente dramaturgo don Angel Guimerá y música del celebrado maestro don Enrique Morera.

Ambas figuras son de gran relieve en el mundo artístico y conocidas son de todos los excepcionales dotes que en ellos concurren y los éxitos ruidosos que han logrado en el teatro, así es que el figurar su firmas unidas en el cartel del Liceo, era garantía de éxito, y el logrado anoche por *Titayna* fué sincero y merecido.

Las situaciones dramáticas que ofrece el libreto han sido admirablemente aprovechadas por Morera, quien nos ofrece en esta nueva producción múltiples ocasiones para rendir tributo á su talento musical.

Reservándonos hablar con más detenimiento de *Titayna* después de una nueva audición, diremos de momento que el primer cuadro es de música más ligera que el segundo, estando basada casi toda ella en aires populares de nuestra tierra muy bien armonizados.

El segundo cuadro es de una labor más seria y concienzuda, sobresaliendo de un modo notable el dúo de amor entre Titayna y Eudaldo, que es sin disputa la mejor página de la obra.

Los dos números fueron aplaudidísimos, así como también el *intermezzo* muy bonito en el que descuelga el tema de una sardana.

El maestro Morera y el gran literato Guimerá se vieron obligados á presentarse innumerables veces en el palco escénico en unión de las señoras Berlandi y Kosta y los señores Krismer, Badini, Giralt y el maestro Mascheroni.

La interpretación fué acertada, habiendo demostrado todos los artistas que han estudiado con verdadero cariño, la ópera de nuestros insignes paisanos.

EL NOTICIERO UNIVERSAL

DIARIO INDEPENDIENTE DE NOTICIAS, AVISOS Y ANUNCIOS

TITAYNA

20/01/1.912

Teatros y artistas

LICEO.—El éxito alcanzado en la noche del estreno de la ópera *Titayna*, del que dimos cuenta en una de nuestras anteriores ediciones, vióse plenamente confirmado anteanoche con motivo de la segunda representación de dicha obra.

En ella. Guimerá con el libreto y Morera en la parte musical han tenido un gran acierto, siendo de lamentar tan solo las escasas proporciones de *Titayna*, ya que el asunto se prestaba para una obra de mayores vuelos en la que el talento de Morera pudiera desenvolverse con mayor amplitud.

Los méritos de Guimerá y su prestigio en el arte dramático no deben ser juzgados en la presente ocasión, ya que las bellezas de estilo y de lenguaje que tanto enaltecen al insigne autor de *Terra baixa* no pueden apreciarse en una traducción, pero sí diremos que los personajes están admirablemente trazados y las situaciones bien definidas, cosa que facilita mucho la labor del músico.

Morera en esta nueva producción ha demostrado un positivo y visible progreso en el modo de hacer, y sin ser *Titayna* una obra definitiva, es suficiente para cimentar la fama de su autor y evidenciar los profundos conocimientos musicales que posee.

De los dos cuadros que integran la ópera, el segundo, según ya dijimos, es muy superior al primero, pero debe reconocerse que la acción se presta mucho más.

La introducción en forma de *schërzo* y coro subsiguiente, en el que predominan ya los motivos populares catalanes, es alegre y bullicioso, describiendo con hermosos colores un día de fiesta.

La entrada de *Titayna* y la canción de ésta, de ritmo original, con marcada cadencia andaluza, es una página inspirada, revestida de bellísima instrumentación. La escena del juego va acompañada de un motivo de sardana, que si podrá discutirse acerca de su oportunidad, es de buen efecto en su desarrollo continuo de modulaciones.

El *intermezzo*, en dos tiempos, sobre aires catalanes, con obligado de oboe, creemos que es lo menos nuevo que nos ofrece Morera, ya que le observamos alguna semejanza con otras composiciones del propio autor. Anoche fué repetido.

El segundo cuadro es esencialmente dramático, y como tal lo ha tratado el maestro, tanto por su factura como por su instrumentación, de la que ha sacado bellísimos efectos. Notable es en este cuadro un *racconto* de *Titayna*, en dos estrofas inspiradísimas y que dijo con gran sentimiento la Srta. Berlendi; el dúo de tenor y soprano y la escena final con la muerte de Nyeris, son de gran efecto dramático, completado por una instrumentación vigorosa y robusta, trazada con mano maestra.

La ejecución de la obra fué acabadísima, tanto por parte de los artistas, como en lo referente á coros y orquesta, muy especialmente por esta última.

La señora Berlendi dió gran relieve á su parte de protagonista, cantando todo el papel con exquisito gusto. El tenor señor Krismer muy bien, pues la tesitura de su parte se adapta perfectamente á sus facultades vocales y lo propio debemos decir del barítono Sr. Badini.

Puede estar satisfecho el maestro Morera del conjunto de artistas que ha encontrado para su ópera, y muy particularmente del maestro Mascheroni que tanto ha puesto de su parte para el mayor éxito de *Titayna*.

Anoche, al igual que en la primera representación, fueron llamados al palco escénico los artistas, en unión de Guimerá y Morera, á quienes se les tributaron ruidosas ovaciones.

L. B. DE C.

EL POBLE CATALÀ

TITAYNA

17/01/1.912 portada

“TITAYNA,”

Opera en un acte y dos quadros, lletra de don Àngel Guimerà, música d'Enric Morera

Aquest vespre s'estrenarà al Liceu aquesta obra catalana, ben catalana pel seu esperit y per la seva forma, encara que circumstancies especials han fet impossible que fos cantada en català, com havia sigut el projecte a la primeria. A l'escriure aquestes ratlles acabem de sortir d'un ensaig general y augurem als autors de l'obra un gran èxit. La música es forta, plena, rica en color y en galanura popular y alhora d'una gran envolada lírica quan l'acció s'hi porta. El drama es concís, intens, d'una pintoresca animació en certes escenes, amb felissos tocs d'humorisme, d'una vibrant forma trágica en altres.

Heusen aquí l'argument en curtes paraules. Titayna es una gitana que corre pel món venent quincalla, a la saga d'un munt de la seva rassa que l'ha posseïda per dret de conquesta, en baralla amb altres rivals. Lladre de professió, en Nyerris, que aquest es el seu nom, fa servir a Titayna d'ajudanta en les seves malvades empreses. Aquesta l'odia, però el tem y no s'atreveix a deslliurar-se del seu domini.

Comensa l'obra amb unes pintoresques escenes de mercat. Som al pati d'un hostal. Les mosses paren les taules. L'hostalera fira el seu amor per l'Eudalt, l'heren més garrut de la comarca, per qui sospiren també totes les mosses, que's burien de les pretencions de la mestressa. Entra l'Eudalt y l'hostalera li confessa el seu amor, essent rebutjada per aquest, naturalment, en una escena molt fresca, que recorda l'humorística cançó popular de la veïlla de cent anys.

Y heusaquí que invadeixen l'escena tots els pagesos vinguts a mercat, amb aquella alegria que dona l'haver fet bons negocis. Mengan y beuen alegrement, servits per les mosses de l'hostal, quan s'ocix al fons el cant de Titayna, que pregona la seva mercaderia. Els pagesos la criden, fentla cantar y ballar y convidanla a beure. Vol-drien embriagarla. Ella's resisteix a beure més y la menassen. Llavors entra l'Eudalt y la defensa de la brutalitat dels presents, acabant fent una capta entre'ls reunits, el producte de la qual entrega a Titayna, que marxa contenta y agrada, després de prometre-li que l'amor enjoiaria la seva vida.

Marxen els pagesos també a seguir al mercat, quedant-ne uns quants que juguen. Ne el Nyerris y se fica en el joc, guanyant els diners de tots amb les seves trumpes. L'Eudalt les hi descobreix, el desafía a jugar y guanya fins a l'última malla del guineu. Llavors aquest, pera restabular-se de la perduda, projecta robar la masia de l'Eudalt. Crida a Titayna y li mana que s'entenda

TITAYNA

Lo meu passati Quina vergonyal

EUDALT

Parlat

TITAYNA

Vaig naixer no sé abont
la mare deixà'l món
quan era ja bonica,
y'l pare'm va emportà
tot temps d'assi d'allà
seguint hostals y fires.
Y en mitg de mala gent
pegantme crudelment
me feia ballà y riure.

Jo'm deia, 'ls ulls en plora
qui fos pobreta flor
que grana allà ont arrelal
Un jorn que's va embriagà,
pegantme's va tornà
sa cara tota negra.
Y al dar-me'l cop darrer
un giravol va fer
y mort va caure en terra.

(No pot seguir de tant plorar)

EUDALT

Aquí alga a l'infern!

TITAYNA

Ah, no: calleuvas.

Des l'hagi pardonat!

EUDALT

Y despres? Digas.

TITAYNA

Despres... Com ho puc dir! La seva colla
va ballar de contenta, y va... jugarsen
a cara e creu. Y'ls dos darrers, com tigras
l'un sobre l'altre's van llicensar, per terra
rodolant en la pols que's encubrial
Y despres... No ho vull veure!

(Se tapant els ulls amb les mans com si encara
no ho vege.)

De la boira

l'un va corrir. A l'altre li rajava
la sang borbollejantli coll eforal
Y una mà ardent, de sang tota enganosa,
va encepasse a la meval (Pansa) Y visc encara!

(Can am moria en una cadira, anegant la
cara entre'ls brassos sobre la taula.)

EL POBLE CATALÀ

TITAYNA

17/01/1.912 portada

de vespre l'esperí, pera ferla anar a demanar aculliment a una casa de pagés, sense dirli quina, y obrirli an ell la porta a plena nit, quan els de la casa dormin. Titayna se rebela contra la vilesa del seu amant; però aquest la domina amb les seves menasses y així acaba el primer acte.

El segon passa a la masia de l'Eudalt la nit del mateix dia. L'Eudalt acaba de vendre la vaca y el vedell y al mateix punt d'alsarse la cortina el comprador se'ls emporta. Sol a la masia, l'Eudalt sent enyoransa de coses que no pot definir. Els ulls de la gitana que ha defensat a la fira relleixen damunt dels seus ulls. Y truquen a la porta y entra Titayna a tomballons, empesa pel Nyerris que l'ha feta entrar d'una trompada, quedantse ell fora.

Titayna demana aculliment per aquella nit. Però, quan reconeix a l'Eudalt queda sanglada. L'home que'l Nyerris vol robar y matar, es el que l'ha defensada de la brutalitat pagesa. L'Eudalt li mostra la seva cambra y li dona la bona nit. Mes ella el detura y li diu que es una mala dona y li explica la seva vida, fins que la compassió encén l'amor naixent en el cor de l'Eudalt y la gratitud fa de pont a la passió en el cor de Titayna. Llavors se sent el cant del Nyerris y aquest truca a la porta. Titayna no voldria que l'Eudalt obrís. Però aquest, gelós del rival pressentit, asbatana la porta forana. Entra el Nyerris, qui trobant a l'Eudalt llevat y veient desfeta la seva combinació, vol endursen a Titayna, no sense abans haver fet saber a l'hereu quin havia sigut el paper de la dona en la traïdoria de demanar que la recullís per la nit.

Mes Titayna, revoltada definitivament, demana a l'Eudalt que l'ampari. El Nyerris s'abalansa damunt del seu rival amb un ganivet a la mà. Els dos homes lluiten y Titayna, agafant el ganivet del pis de damunt la taula, el clava a l'esquena del gitano. Mort aquest, fineix l'obra amb unes paraules d'amor, per les quals Eudalt fa de Titayna la companyera de la seva vida.

Tal es a grans línies l'argument. A continuació honrem les nostres planes amb un fragment de la lletra, desitjant al poeta y al músic pera aquesta vetlla el triomf que mereixen l'un y l'altre.

QUADRO SEGON

ESCENA SEGONA

EUDALT

Tu, tu una mala dona? No, Titayna; tu tens bon cor, que ho he conegut al vòuret a l'hostal a la tarda. Y jo vui dirte que he sentit per ta vida fonda pena com mai per ningú més tanta he sentida.

TITAYNA

Ai, pobreta de mi!

EUDALT, amb decisió.

Titayna, escolta: còntan lo teu passat; jo vui saberlo.

EUDALT

Oh quín esglai! (Pausa) Y l'home aquest? (Ella respon tantíssols amb un gemec. Ell la agafa amb feresa pel bras.)

Titayna!

Y l'home aquest? Aixeca'ls ulls! Vai Mirant! (Ella no'l mira avergonyida. L'Eudalt li va a pagar, y s'atura amb desesperació.)

Y com mon cor s'ha desbotat! (Resolt.) Conféssoho: es que tu te l'estimes aquest home!

TITAYNA, amb feresa.

No, no; jo'l mataria! (Trista y poruga.) Mes no goso.

EUDALT

Ah! L malvat, lo rui, que't trobes presa en ses grapes de diable, y't xucla tota com la serp al colom.

TITAYNA, amb desesperació,

Y es per la vida; sense un demà de llibertat, per corre pel món sense girarme amb por entera trobantme amb los ulls d'ell l...

EUDALT

Y esser ditrosa sentint amor de vera amor. (Entusiasmantse.)

TITAYNA, també amb entusiasma.

Tranquila dintre una llar de bones gentes.

EUDALT

Que t'aimin tant com tu an ells, de cor a cor...

TITAYNA

Y gosin amb vostre goig y riguen vostre riure.

EUDALT, resolt.

Titayna, est es? Jo mataré aquest home.

TITAYNA

No; no; jamai! Mes penca oblidada, qu'ell feixin de traïdor.

EUDALT

No a mi. Tes penes aquí han entrat y han remogut ma vida, y sento afanya de darte la ventura, Y si fugir te plau, jo sempre't seguiré, que haig de ser ton esclau y mai més te perdré.

TITAYNA

Eudalt!

EUDALT, molt amorós.

Miram als ulls, Titayna meval T'estimo; no'm vols tú?

TITAYNA, baixet, molt fusta.

Ai, jo t'estimo! (S'abraçan amb molt amor.)

EL: POBLE: CATALA

TITAYNA

18/01/1.912

Teatres y Concerts

LICEU: Estrena de *Titayna*

Poques paraules avui. «Titayna» ha sigut un éxit sorollós. En Morera ha triomfat per complet y el públic ha acollit la nova producció del seu músic predilecte, amb entusiasmes ovacions al músic y a l'eminent dramaturg don Angel Guimerá, autor del llibret.

L'obra es ferma, construïda tota ella amb seguretat, y l'orquestra, tractada magníficament, treu hermoses sonoritats y bells efectes.

Sobressurt en ella, el cor del primer acte, y el preludi, duet y final del segon quadro.

Els artistes fenthi un gran paper, tant la Berlendi «Titayna», com la senyora Costa; tant els senyors Krimer y Badini, com el senyor Giral.

L'orquestra ajustadíssima. El mestre Mascheroni, el qual ha posat l'obra, ha sigut aclamat pel seu pulcre treball.

En Morera y en Guimerá han sigut ovacionats amb delirant entusiasme, sobre tot al final, en que la grandiositat de l'inspiració don Morera, tant com lo tràgic de la situació dramàtica, compregueren al públic y li comunicaren una emoció intensíssima. El teló s'aixecá quatre vegades en el primer quadro y moltes més al final de l'obra.

Pera en Morera y en Guimerá fou la mit d'ahir, mit de victoria. Y també ho fou pera l'art catalá que triomfá en les persones lides de sos més preclars concenadors.

En la vincenta edició, el nostre crític, don Agustí Pereña, parlará amb la detenció que se mereix de la nova ópera catalana.

EL: POBLE: CATALA

TITAYNA

19/01/1.912

GRAN TEATRE DEL LICEU

TITAYNA

Les noves que avensá ahir EL POBLE CATALA, puc confirmarles rodonament en un tot avui; l'obra nova den Morera, ha sigut un éxit y vaig a ferne un estudi lo més detallat possible, a fi d'explicar clarament al meu llegidor les bellesses que aquésta producció den Morera, enclou.

No hi ha que discutir, ni remotament, la valua den Morera; es aquest el músic que més adeptes té, perquè la seva obra s'es anat bastint al contacte continu amb el poble amb aquest poble del qual n'ha tret unes boniques cançons populars que formen part de «Titayna», d'aquest poble que troba com en Morera l'atrau amb la seva música, perquè forma part d'ell mateix, perquè la sent y viu.

«Titayna» es una prova palesa de lo que dic Y el públic entrá de ple en el desenrotlla d'aquella y quedá comprés a l'arribar al desenllás de l'obra, ont pinzellades de magistral volada, omplen el marc en que's mouen els artistes, ont hom sent apropiarse a passes de gegant una tragedia que l'orquestra senyala, engunyosa, prenyada d'un misteri que se pressent, fins, que arriba, esclatant amb poderosa forsa.

Es ferma l'obra den Morera. Ja al començar s'hi noten nous viaranyis en la construcció; el temps de ballet es robust y d'un caient popular y interessantíssim. Y el músic el desenrotlla sobria, però inteligentment.

El quartet de soprans, es just de color, així com també'l duet de contralt y tenor. Les respostes d'ell estan molt ben afiançades y donen una clara impressió de lo que vol l'autor del llibre.

Els chors són plens, d'unes dificultats grosses, y es aquest un dels indrets, ont s'hi veu la mà den Morera, aquell segell especial que marca'l seu esser.

L'entrada de «Titayna» es una página de forsa bellesa. El cant, de caient gitano, ens revela l'exterior d'aquella dona, lo que incita al poble, lo que fa servir ella, pera atraurel y moure les seves passions luxurioses. Quanta diferencia hi ha, entre aquest aspecte y l'altre que pren «Titayna» en el segon quadro, en el seu duet amb l'Eudalb, quan li conta la seva vida.

«Vaig nàixer no sé nont:
la mare deixá'l món
quan era jo bonica.»

En aquí es la seva anima, que parla, no n té necessitat d'entusiasmar a un auditori d'hommes que daleixen de voluptuositat vegetal; es an ell, a l'Eudalb, a qui ho conta, y en Morera ha vestit aquesta página amb la pura «Cansó dels aucells»; per qué puar a buscar altra cosa, quan tan bé ho dau aquest cant popular, quan tant se compeetra amb la lletra? Y heusaquí el doble aspecte de «Titayna», dona, y el músic ha sabut trobar el modo de ferlos ressortir forsa, aquests diferents aspectes del personatge. Y aixó sols, es pera mi un gran qué.

Mes, m'he separat una mica del curs que seguia; parlava dels chors y als chors torno.

Aquesta altra página es hermosa, y d'una fortitut esclatant.

L'entrada d'Eudalb al defensar a «Titayna» de l'escomesa d'aquells homes ubriacs de desitg, es molt encertada, així com també, les paraules que an ell endressa, que reposen sobre un tema, que destrena'l metall, molt ben trobat.

Les veus, queden casi sempre en absoluta independència y l'oient pot sentir en la orquestra, com se glosen, molts dels motius que van apareixent extremitg d'un teixit de

EL POBLE CATALÀ

TITAYNA

19/01/1.912

florida orquestració, devent atorgar que hi ha moments, en que en Morera ens demostra el seu perfecte domini del contrapunt; s'hi troben en l'obra pinzellades magnífiques. Al parlar al poble, parlament que acompanya la orquestra amb un seguit d'acords ràpids, en forma de progressió, tantost ascendent com descendent, saltant per intervals irregulars, es d'una forta robustesa. Aquest mateix treball se sent després, en altre lloc, molt apropiat també a la lletra.

El cantant en «Titayna» hi troba grosses dificultats. Les veus són tractades amb molta desenvolupura y sense plànyerles. No obstant, els intèrprets anaven forsa segurs, lo qual demostra'l gran estudi que de l'obra n'havien fet.

L'escena del joc, tenint per fons una bonica sardana, es agradable, com també'l chor de jugadors que s'allunyen burlantse den «Nyerris».

El monòleg d'aquest es forsa vibrant, y el duet amb «Titayna» es d'una forsa dramàtica remarcable, acabant aquest primer quadro amb les paraules de «Titayna» planyent se de la seva dissort, molt encertades.

L'interludi vinent, pertanyia a altra obra den Morera, y el públic el rebé amb aplaudiments. No vull discutir, si hauria sigut millor, que'ns dongués cosa nova en lloc de cosa coneguda ja, però no obstant y mirantho baix el punt de vista tècnic, no desdiu a aquest interludi, encara que sigui d'altra época den Morera, amb el resté de l'obra.

D'aquest segon quadro, lo millor es el duet y al final, que atrencaren sorollosos ovacions.

Les petites paraules d'«Eudalt»,

Sembla un'altra la masia.

Quina tristesa més gran!

són d'una forta sentimentalitat, d'un punyent dolor inesperat.

L'obra, en resum, es d'una gran valua y en Morera, ha conquerit amb ella, nous llores als molts que ja porta guanyats. La meua més coral y sincera enhorabona, que faig extensiva a l'eminent dramaturg l'Angel Guimerà, autor del llibret.

Els intèrprets, molt bé. La senyora Berlendi «Titayna», doná forsa relleu y molta vida al personatge, diguent tota la seva part amb gran amor.

La senyora Costa, en l'hostalera, estigué molt encertada.

El senyor Krismér «Eudalt», tingué ocasió de lluir les seves facultats, encarnant el personatge molt remarcablement bé.

El senyor Badini «Nyerris», molt bé; molt just, contribuí poderosament a l'arrodoniment conjunt.

En Giral, enquadradíssim en tota l'obra, mereix també's meus elogis.

Els chors, tambalejant, potser un altre dia aniran més segurs.

L'orquestra impecable, baix la batuta del mestre Mascheroni, el qual posá tola la seva atenció en que l'obra obtingués un bell conjunt, com així fou, aclamantlo el públic junt amb els autors.

Al final del primer quadro el públic ovacioná als autors, però quan l'entusiasme's desbordá fou al final de l'obra; ont les ovacions prengueren un caràcter emocionant.

Novament, endresso el meu elogi al mestre Morera, per la seva obra nova, la qual revela la poixansa y la valua d'aquest, y ens fa esperar pera més endavant altres coses de més gran importancia, encara.

AGUSTI PERENA

NOTA. El Públic de dalt, ple. El d'abaix no hi era. Potser fou que anaren al concert de l'Orfeo Catalá. Quina coincidencia! Tot just el dia de l'estrena d'una obra den Morera, heusaquí que l'Orfeo Catalá accepta'l donar un concert. Es casual, veritat?

A. P. S.

EL PROGRESO

Diario autonomista de Unión Republicana

TITAYNA

ANY VII 21/01/1.912 portada

En el Liceo

“TITAYNA”

De Gulmerá y Morera, en artístico maridaje, podía esperar el público un fruto vigoroso y exquisito, y de ahí la expectación que el anuncio de «Titayna» promovió en los círculos artísticos de Barcelona.

¿Le correspondió el éxito de la ópera á lo que de esos autores se esperaba?

El libro de don Angel Gulmerá lleva la marca del genio creador del gran dramaturgo, y ya que las cortas dimensiones del cuadro en muchas ocasiones le cohiban, lo que en el asunto ha tenido que concentrarse tal vez lo haya hecho ganar en intensidad, como ocurrió en la escena final, realmente hermosa y que ha ofrecido al músico ocasión excepcional de poner de manifiesto todo su talento.

En cuanto á la partitura, no quedará «Titayna» entre las obras definitivas del maestro Morera, con todo y labor en ella trozos que pueden parangonarse con los más brillantes que el maestro catalán ha escrito, como toda la página final de que antes hemos hablado, que con justicia produjo el entusiasmo en el público.

Como es nuestro objeto dar tan sólo una impresión y no detenernos en una crítica que por muchas razones resultaría ovejosa, y además, llegaría tarde, pues exigencias de confección del periódico no nos ha permitido publicarla antes nos limitamos, tras de lo consignado, á aplaudir, como lo hizo el público, al músico y al poeta, los cuales, aparte el mérito intrínseco de su producción, son acreedores á los más alentadores plácemes por el elevado afán de ensanchar el campo de acción á la música española, que se ahoga y consume en las estrecheces del *género chico*.

Por lo que á la interpretación de «Titayna» respecta sólo encomios merece en primer lugar la señora Berlandi, que con su talento y notables condiciones de artista y cantante puestos al servicio de la obra contribuyó decididamente á su buen suceso, conquistando en buena lid muchos y muy entusiásticos aplausos.

Otro tanto puede decirse del tenor señor Krismer, que desempeñó su papel con verdadero *amore*, siendo acogida su artística labor con manifestaciones de agrado y simpatía por el selecto público.

Tampoco es posible regatear al señor Badini un triunfo conquistado muy legítimamente en la interpretación de su parte.

Muy bien asimismo la señora Kosta y el señor Giral.

Excelente la dirección del maestro Mascheroni, el cual con los señores Gulmerá y Morera salió al palco escénico, á recibir las muestras de satisfacción del público.

RUBATINO

LA PUBLICITAT

TITAYNA

17/01/1.912 portada

EL ESTRENO DE HOY

TITAYNA

El acontecimiento musical de esta noche será el estreno de la ópera del maestro Enrique Morera "Titayna". Tendrá el siguiente reparto:

Titayna, señorita Berlerich; Hostalera, señora Costa; Eudaldo, señor Krammer; Nyerría, señor Barón; Antón, señor Giralt; Tomás, señor Ricart.

La acción se desarrolla en el pueblo de Pedrafoguera.

La obra del maestro Guimerà es un drama pasional de los que hoy están en uso, donde el compositor ha encontrado anchuroso campo para el desarrollo de su inspiración y de su técnica musical.

Se divide en dos cuadros.

El primer cuadro pasa en la hostería, en día de mercado. Las mozas preparan las largas mesas, recibiendo instrucciones de la posadera que está prendada de Eudaldo, aun cuando la mujer le debía en odio y éste la rechaza.

Viene la gente del mercado. Empezaba el barullo, la escena movida, los gritos. Y se presenta Titayna, la gitana, que vende amuletos y baratijas. Se le hace bailar, se le hace beber y se le insulta, cuando se presenta Eudaldo y la defiende.

Se entregan las mozas después del juego. Eudaldo gana todos los dineros al gitano Nyerría, y éste lleno de rabia para vengarse obliga a Titayna a pedir durante la noche hospitalidad en casa de Eudaldo, para poderle robar y matar.

Y aquí empieza el cuadro segundo.

Titayna entra en casa de Eudaldo. Este le hace explicar su vida de gitana. Vive sujeta al hombre que le es celoso.

Llama el Nyerría, esperando que Titayna abra. Esta se oprime. Eudaldo abre y el gitano se presenta.

Luchan los dos hombres.

Titayna ciava un cuchillo por la espalda al Nyerría.

Eudaldo y Titayna se abrazan.

Hé aquí una escena de la obra:

Cuadro según

ESCENA II

Eudalt y Titayna

Eudalt, ab decidit

Titayna, escolta:

edantam lo teu passat, jo vuy saberlo.

Titayna

Lo meu passat! Quinya vergonyat

Eudalt

Parlat

Titayna

Vaig naixer no sé abont:

la mare deixá'l mon

quan era ja bonica,

y'l pare'm va emportá

tot temps d'assí d'allá

seguint hostals y fires.

Y en mitj de mala gent

pegantme crudelment

me feya balla'y riure.

Jo'm deya, ls ulls en pior:

qui fos pobreta flor

que grana allá hont arrelat

Un jorn que's va embriagá,

pegantme's va torná

sa cara tota negra.

Y al dar-me'l cop darrer

un giravet va fer

y mort va caure en terra.

(No pot seguir de tan plorar)

Eudalt

Aixís veig al faró!

Titayna

Ah, no: calléuvos.

Deu l'hagi perdonat!

Eudalt

Y després? Digas.

Titayna

Després... Cóm ho puch dir! la seva colla

va ballar de contenta, y va... jugarsem

á cara ó creu. Y'ls dos darrers, com tigres

l'un sobre l'altre's van llensar, per terra

rodolant en la pols que'ls encubria!

Y després... No ho vull veure!

(Se tapará'ls ulls ab las mans com si encara ho vegés).

De la boya

l'un va sortir. A l'altre li rajava

la sang borbolejantli coll enfora!

Y una mà ardent, de sang tota enganxosa,

va arrapar-se á la meua! (Pausa). Y visch encare!

(Cau com morta en una cadira, amagant la cara entre'ls brassos sobre la taula).

Gran Teatro del Liceo

El estreno de "Titayna"

Un constipado rebelde me retiene hoy en cama, privándome del gusto y de la obligación de asistir al estreno de «Titayna», ópera de mis distinguidos amigos Angel Guimera y Enrique Morera.

Afortunadamente, ayer asistí al ensayo general (r) de la obra, que si se estrenara en París, a pesar de su dramaticidad, entraria de lleno en la calificación de ópera única, por su estilo y por su manera de estar estructurada.

Guimera ha ofrecido al maestro compositor, ancho campo para traducir y desarrollar musicalmente diversidad de situaciones.

Desde el animado preludio y coro subsiguiente, hasta el tragico final, Morera se ha sabido hacer perfecto cargo de los diferentes estados por que pasan los personajes y acudiendo al vertilísimo campo de la música catalana popular, ha encontrado motivos sobrados para lineer y robustecer los diferentes y variados estados por que estos pasan, dando así gran relieve al «raconto» de la protagonista y al terceto final.

La animación y burla del mesón en día de mercado, es una acuarela de colores vivos y de franca pincelada. Del duo cómico burla que ofrece el libro entre el tenor y la contralto, en música podrá sacar mejor partido, pero recordando el momento de Morera para emplear su pluma en escenas burla con cambio, cual como Bizet, ha aprovechado toda la sonoridad del metal, para robustecer los momentos trágicos del terceto. Ya que Bizet se nos ha escurrido por la punta de la pluma, nos recordó el estilo scherzos de «Carmen», un delicioso quinteto hacia el final del primer cuadro.

Si no recordamos mal, el magnífico intermedio ya fue tocado en este teatro hace pocos años, el día de la función en honor de los autores de «Emporium».

Creo que esta noche se repetirá, pues es digno de esta honra.

Todo lo que Morera ha puesto de propia cosecha, está bastante inspirado, corriendo con envidiable facilidad.

En cuanto á la instrumentación de la obra, demuestra una vez más el dominio absoluto que Morera tiene de este difícil arte y la fibra de su inquebrantable temperamento.

En algunos momentos, el estilo, sólo el estilo, recuerda procedimientos del gran arte moderno.

De todos modos, la obra de Morera quedará, y con un poco de buena voluntad, puede formar parte del gran repertorio lírico-dramático moderno, de las que dan la vuelta al mundo.

Fuera una injusticia que esta obra estuviera estancada y navegara por esos mares speritos de los Giordanos y Cileas.

Fortuna, y no pequeña, es la ejecución que debe haber cabido á la obra por parte del terceto á cuyo cargo ha corrido la interpretación de los personajes.

Lidia Berlendi, la Mignon de inolvidable memoria, debe encarnar perfectamente la protagonista que se aviene á sus excelentes medios, y á su genial temperamento.

Al celebrado tenor Krámer, la parte le coge de lleno en el registro agudo de su hermosa tesitura, y el notable barítono señor Badini, puede sacar gran partido de su parte de gitano.

habiendo ayer quedado el libreto en nuestra redacción, allí se han quedado los nombres de los personajes, de los cuáles sólo recuerdo el de la protagonista, por ser el título de la ópera á la cual le auguro un éxito extraordinario.

A más del ensayo de «Titayna», presenciámos el de «caballería rústicana», donde la señora D'Onelli, con su patente voz de soprano dramática, sacó gran partido de la Santuzza, en la cual, dice tres emocionantes.

Para nos probó en el Turiddu, la flexibilidad de su voz, pues pocos tiempos brillan en tan distinto repertorio, como ha cantado este notable tenor, en la que va de temporada.

Esta es mi franca opinión que puede ser corregida y aumentada, al verse las otras á la luz de las candelillas y del teatro iluminado, máxime cuando se emite, sentado en la cama, á la luz vaciante de una buía.

La obra de Morera y Guimera obtuvo un franco éxito. Al final del primer cuadro, estallaron los aplausos, obligando á salir por dos veces á los autores al palco escénico. Como que algunos descontentos intentaron sisear, se repitió de nuevo la ovación.

Se oyó con gusto el «raconto» del segundo cuadro, cantado admirablemente por la señora Berlendi.

Al finalizar la obra se repitieron las emociones, saliendo infinidad de veces los autores y artistas al escenario.

J. M. Pascual

RENAIXEMENT

ADHERIT A L'UNIO CATALANISTA

SURT ELS DIJOUS

VOLEM

La llengua catalana ab caràcter oficial per totes nostres relacions inclús ab el Poder Central.

Corts Catalanes, per estatuir la legislació civil y per el règim interna de la Nacionalitat Catalana y pera ser arbitres de nostra administració.

Que siguin catalans quants a Catalunya desempenyin càrrecs públics.

Fixar contribucions é impostos per contribuir als gastos generals del Estat en la proporció que correspongui a Catalunya.

Supressió de quintes ó lleves y facultat de poder contribuir a la formació del Exèrcit del Estat Espanyol per medi de voluntaris ó diners.

Essent Nacionalista l'acció que al nostre poble realisa l'Unió Catalanista, tenen el dret y el dever de cooperarhi tots els catalans moguts per les aspiracions del nacionalisme català, qualsevulga que siga llur pensar y sentir en matèries religioses, polítiques ó socials.

TITAYNA

ANY III N 62 18/01/1.912

Música

Liceu

Darrerament s'ha posat en escena en aquest teatre l'antiga òpera de Donizetti *Don Pasquale*, obra tant distanciada del gust corrent, que sols pot ferla agradable una interpretació perfecta; no essent la obtinguda en el Liceu, res d'extraordinari.

Els artistes treballaren ab fé dintre'ls seus papers (que ja es prou), fentse aplaudir, especialment la senyoreta De Hidalgo per l'acert y bon gust ab que interpretà el paper de *Norina*, fuint una vegada més la gran agilitat de veu que posseïx, guanyantse les simpaties del públic pel seu delicat treball.

Dirigi l'obra'l mestre Dall'Acqua, escoltantse, en general, ab marcada indiferència.

Per ahir nit estava anunciada l'estrena de la òpera de l'Enric Morera y de l'Angel Guimerà *Tytayna*; de la que'n parlarem la pròxima setmana.

C. BATLLE.

RENAIXEMENT

ADHERIT A L'UNIO CATALANISTA

SURT ELS DIJOUS

VOLÈM

La llengua catalana ab caràcter oficial per totes nostres relacions inclús ab el Poder Central.

Corts Catalanes, per estatuir la llegalitat civil y per el règim intern de la Nacionalitat Catalana y pera ser arbitres de nostra administració.

Que siguin catalans quants a Catalunya desempeñin càrrecs públics.

Fixar contribucions é impostos per contribuir als gastos generals del Estat en la proporció que correspongui a Catalunya.

Supressió de quintes ó lleves y facultat de poder contribuir a la formació del Exèrcit del Estat Espanyol per medi de voluntaris ó diners.

Essent Nacionalista l'accló que a nostra poble realisa l'Unió Catalanista, tenen el dret y al dever de cooperarhi tots els catalans moruts per les aspiracions del nacionalisme català, qualsevulga que stga liur pensar y sentir en matèries religioses, polítiques ó socials.

TITAYNA

ANY III N 63 25/01/1.912

Un assumpte completament nou en l'escena lírica, es el que hi ha portat l'Angel Guimerà en son llibret *Titayna*, en el qual s'hi descapdella tot un drama ab gran rapidesa, plé de color y viu de sentiment, y en molta varietat de situacions, propi per posar a prova les aptituds del músic que vulgui atrevirshi.

No'm ficaré ab el mérit literari que'l llibre pugui tenir, mes sí que com a drama líric hi han les escenes de conjunt, de les que citaré la dels jugadors del primer quadro, en que'l compositor hi té de trobar molts entrebancs pera sortirne airós.

El mestre Morera, fentse càrrec del veritable sentit del llibre, ha escrit la seva partitura com penetrantsen per complert, logrant que la música y la lletra guardessin sempre justa relació.

Aixís, doncs, tot el primer quadro que's desenrotlla en un ambient ben popular (sens qu'aixó vulgui dir catalanesc, ja que l'acció de l'obra pot esdevenir a qualsevol país), la música hi guarda sempre la flaire de nostres cançons, resultantne una nova escola que ab cap altre pot confondre.

El tema que serveix de preludi y que alterna ab el bonic quartet de soprans, de la primera escena, es d'una frescor y senzillesa que captiva.

Sobressurt del primer quadro, pel seu caràcter, els chors. Tots ja sabem la manera com en Morera sab tractarlos, pera aixó encara que de grosses dificultats, guarden sempre aquella franquesa de ritme que'ls caracterisa; llástima que'ls chors del Liceu, de la manera qu'ho interpretaren, ens privaren de fruirne totes ses belleses.

En l'escena de Titayna ab el poble, quan aquest la escomet obligantla a la dansa, y les protestes per part d'ella, hi han pinzellades d'un naturalisme comprenedor, destacantshi'l tema de l'Eudalt, qui vé a defensarla, iniciat pel metall ab molt acert.

Es també notable, sens dubte una de les pàgines més brillants de la partitura, quan en Nyerris, furios, incita a Titayna pera robar, imposantli per la forsa contra les negatives d'ella. El fort accent dramàtic d'aquesta escena, la última del primer quadro, serveix al mestre Morera pera demostrar els molts medis ab que compta pera treure de l'orquestra 'ls efectes desitjats.

Després d'un hermós intermedi ja conegut, en el que s'hi sent la seva inspirada armonisació de la cansó *Sant Ramon Nonat*, entrèm al segon quadro en que l'acció del drama pren ja una major forsa, la que va en augment fins arribar al tràgic fi d'en Nyerris, a qui dona mort Titayna, sa companya.

En tot ell, l'orquestra hi adquireix un ample desenrotllament; la narració que fa Titayna de la seva vida a l'Eudalt glosant l'hermosa melodia del *Cant dels Aucells*, es d'un fort sentimentalisme; l'entrada d'en Nyerris en el moment més apassionat del duet y l'última escena que segueix a n'aquesta, són d'una forsa d'expressió verament sentida qu'imposa al auditori.

RENAIXEMENT

ADHERIT A L'UNIO CATALANISTA

SURT ELS DIJOUS

VOLÈM

La llengua catalana ab caràcter oficial per totes nostres relacions inclús ab el Poder Central.

Corts Catalanes, per estatuir la legislació civil y per el règim intern de la Nacionalitat Catalana y pera ser àrbitres de nostra administració.

Que siguin catalans quants a Catalunya desempenyin càrrecs públics.

Fixar contribucions é impostos per contribuir als gastos generals del Estat en la proporció que correspongui a Catalunya.

Supressió de quintes ó lleves y facultat de poder contribuir a la formació del Exèrcit del Estat Espanyol per medi de voluntaris ó diners.

Essent Nacionalista l'acció que a nostra poble realisa l'Unió Catalanista, tenen el dret y el dever de cooperarhi tots els catalans moruts per les aspiracions del nacionalisme català, qualssevulga que siga llur pensar y sentir en matèries religioses, polítiques ó socials.

TITAYNA

ANY III N 63 25/02/1.912

En conjunt, no tenim d'ésser nosaltres qui hem de dir el valor de l'obra, ella mateixa 'ns el dirà ab el temps; són de tothom reconeguts els mèrits excepcionals del mestre Morera perquè tinguèm de ferne, doncs, cap nou elogi; l'èxit obtingut la nit de l'estrena sigué grandíols, el públic aclamà als autors y interpretadors ab entusiasmisme, siguent, en fi, un nou pas per l'assoliment del nostre teatre líric nacional.

Tant l'interpretació com la presentació de la obra fou ben cuidada. Tothom demostrà haver estudiat ab entusiasmisme, especialment el mestre Mascheroni, mereixedor del més gran elogi, qui ab son concientsut treball, contribuí poderosament al èxit del conjunt.

La senyora Berlendi donà molt relleu en la protagonista, treballant ab fé; també estigué forsa acertada la senyora Kosta en l'*Hostalera*.

El senyor Krismer (*Eudalt*) feu gala de les seves facultats, ajustantse forsa en el personatge, igual que'l senyor Badini en el gitanesc paper de *Nyertis*. Bé'l senyor Giral y demés.

L'orquestra sonant sempre justa, seguint fidelment les indicacions del mestre; no aixís els chors que, com he dit, resultaren bastant confosos.

El públic de dalt molt nombrós, el de baix escassejava, donant una nova prova de les *simpaties* que sent pels nostres artistes.

Precedí a la representació de *Titayna* la de la òpera d'en Mascagni *Cavalleria Rusticana*, qu'obtingué una mitjana interpretació, lluinthi la soprán senyora D'Ornelli, les facultats de la seva bonica veu.

Dirigi l'obra'l mestre Dall'Acqua.

C. BATLLE.

Revista Musical Catalana

Butlletí de l'ORFEO CATALÀ

Titayna

Any IX nº 97

Titaina

Drama líric en dos quadros, de l'Angel Guimerà, música de l'Enric Morera, estrenat en el Gran Teatre del Liceu, de Barcelona, la nit del 17 de janer de 1912.

UAN, l'estiu passat, arribà de l'Argentina el mestre Morera, omplint d'esperances els cors dels catalans, tot seguit s'inicià l'idea, per completar l'homenatge popular que estava organitzant-se, de recomanar a l'empresa del Liceu que posés en escena, la propera temporada, l'òpera *Titaina*, que l'esmentat mestre conservava encara inedita.

Tots els filarmonics barcelonins apoiaren l'idea amb entusiasme; i la nova empresa del Gran Teatre, recordant, sens dubte, l'exit excel·lent que en el mateix

Revista Musical Catalana

Butlletí de l'ORFEÛ CATALÀ

Titayna

Any IX nº 97

4

REVISTA MUSICAL CATALANA

escenari havia obtingut ja en Morera amb les seves obres precedents, *Emporium* i *Bruniselda*, no 's féu pas sorda a la petició general.

L'obra flamant del poeta Guimerà i del mestre E. Morera fou, doncs, inclosa en el cartell del nostre primer colisseu com unica novetat de la temporada d'hivern, realitzant-se la seva estrena cap a les darreries d'aquella.

¿Correspongué l'exit de *Titaina* a les esperances que 'ls noms dels autors havien fet concebre? No, realment, si hem de guardar fidelitat a l'història; perquè, si bé es cert que l'obra fou aplaudida cada nit, alcançant els autors i llurs interpretadors, a cada representació, els honors del prosceni, no 'u es menys que aquestes manifestacions mancaren d'aquella espontaneïtat xardorosa que fa vibrar tota una sala.

¿Significa això un retrocés en la carrera artística d'en Morera? No 'u creiem pas nosaltres. La partitura de *Titaina* podrà tenir menys valor que les anteriors del mateix mestre (s'han de tenir en compte les proporcions, i el gènere a que pertany); però, donat son caracter particular, no es pas menys estimable. Més bé creiem que 'l que ha perjudicat bon xic an en Morera ha sigut el llibre, de tant escassa originalitat, que no s'avé pas gaire amb la fama de l'autor de *Terra baixa* i *Mar i cel*. I, en el fet d'haver-lo musicat, ¿com permetre que 's cantés a casa nostra en una llengua diferent de la original, lo qual resta al llibre son major encís?

Ademés, hem de regoneixer que l'obra no estava en son lloc apropiat: l'escenari del Liceu li venia massa gran. Dubtem molt que 'l mestre Morera pensés en aquella gran sala quan va compondre i instrumentar *Titaina*. La nova partitura del mestre català sembla seguir, més aviat, la tradició d'aquelles xamoses obretes que 'ns donà en el Principal durant la regència d'en Graner, si bé evolucionant, en tota sa segona meitat, envers un to més dramàtic i operístic.

Vegem ara, abans de completar la nostra apreciació sobre la música, l'argument de l'obra en qüestió:

Es al matí d'un diumenge de mercat, pel mes de maig, en el poble de Pedrafoguera. Les moços de l'hostal, tot feinejant, murmuren de la mestressa, viuda d'alguns anys que preté casar-se amb l'hereu Eudald. Aquest, prou que l'escolta; més a la fi la desenganya, que altres són les seves il·lusions. Invadeixen l'escena, tot de sobte, pagesos i pageses, que s'apropa l'hora de dinar. En mig de la gatzara s'ou la veu de la Titaina, hermosa gitaneta que 's guanya la vida cantant i venent «anells i tombagues — que donen sort». La seva presència es molt festejada, invitant-la tot-hom a beure després de cantada una cançó. Bullen les sangs, i s'enardeix la gent prenent fer perdre la serenitat de la Titaina. Acorralada aquesta, arriba a bell punt l'Eudald per fer cara al poble; i no solament obliga que respectin la gitana, sinó que, commovent els cors, recull per a ella una bona almoïna. La Titaina agraeix amb tota l'ànima l'acció

Revista Musical Catalana

Butlletí de l'ORFEÓ CATALÀ

Titayna

Any IX nº 97

BUTLLETÍ DE L'ORFEÓ CATALÀ

5

noble de l'Eudald, i li augura bells jorns d'amor. Desapareguda aquella, resta 'l jove hereu un xic preocupat de la sort de la gitana, que va pel món perduda. Uns jugadors, que allí prop disputen, distreuen l'Eudald de ses cabories. En Nyerris, que no es altre que 'l company de la gitana, se permet fer algunes trampes en el jòc, que l'Eudald descobreix; i en un sant-i-amén guanya aquest, an el gitano, tots els diners que havia acaparat amb ses males arts. En Nyerris promet venjar-se, i a dit fi obliga la Titaina que vagi, la mateixa nit, a acollir-se a la casa que ell li indicarà per obrir-li de traïdor la porta. Baix la menaça d'en Nyerris, la pobre Titaina no té més remei que rendir-se.

El segon quadro 'ns transporta a l'interior de la masia de l'Eudald. Aquest acaba de pactar la venda de la vaca i del vedell que guardava, i ple d'anyorança resta sol, mentre que al lluny va perdent-se 'l trinc de l'esquella de la vaca, que 'l comprador s'enduu taral'larejant. De sobte se sent trucar a la porta, la qual, oberta, deixa pas a la Titaina, que entra a tomballons. Ambdós personatges se regoneixen sorpresos. La Titaina vol fugir, però la reté l'Eudald assenyalant-li la porta de la cambra on pot passar la nit, mentre que ell se dirigeix a la seva. La Titaina dubta encara, asserenant-se al sentir creixer la simpàtia per l'Eudald, qui vol conèixer son passat : passat trist i miserable, que, a l'evocar-lo, ofega a la Titaina en plors. Crescuda entre mala gent, son pare se l'enduia d'ací d'allà seguint hostals i fires, quan vingué un dia que, ple d'ira, la sang li pujà al cap, i mort va caure en terra. El fatal destí l'entregà llavors a un home a qui hagué de seguir pel món... L'Eudald s'horroritza de la sort de la Titaina, i voldria conèixer l'home que li roba l'amor que sent creixer en son pit... Lliure la Titaina, que feliços serien, tots dos! La veu d'en Nyerris se sent a fóra. Palideix la gitana, i l'Eudald ho endevina tot. Resolut, obre la porta, i apareix en Nyerris rient follament. Dubta l'Eudald, fins que la Titaina li suplica que la defensi d'aquell home avorrible. Els dos rivals s'abraonen, i, a punt en Nyerris de ferir l'Eudald, s'abalança la Titaina cap al primer, i li clava a l'esquena 'l ganivet que agafà de sobre la taula. Desaparegut l'obstacle, els dos enamorats s'abracen, prometent-se amor etern.

Com poden veure 'ls nostres llegidors, l'acció concebuda pel Sr. Guimerà, si bé desenrotllada amb traça, no ofereix pas gran novetat : les situacions principals porten el record d'altres obres conegudes; i com que 'ls characters, tot just esboçats, manquen de fermesa i relleu, per això deiem que, fóra la rica expressió del llenguatge, apenes resta valor al llibre.

Ja compremem lo difícil que es condensar una acció dramàtica en un sol acte; però justament, la representació de *Titaina*, ens la donaren precedida d'un drama model de vida, d'acció ràpida i d'intensitat expressiva, la *Cavalleria rusticana*, d'en Verga, que tant poderosament ajudà a l'èxit gran de la partitura d'en Mascagni. I, el mateix Guimerà, qno es, per ventura, autor d'un quadro tant just, tant sobri i d'un tant bell lirisme com *La Reina vella*

Revista Musical Catalana

Butlletí de l'ORFEÒ CATALÀ

Titayna

Any IX nº 97

6

REVISTA MUSICAL CATALANA

Que en Morera es destre en l'art del teatre, res ho prova millor que el partit que ha sabut treure del llibre en qüestió. L'interès del primer quadro podem ben dir que és dèu enterament a la música. Sense oferir aquell un color local determinat (n'hi hauria prou amb canviar els vestits per creure-ns lluny de Catalunya), en Morera consegueix, amb sa inspiració, sempre jove, omplir l'escena d'ambient catalanesc. L'acte comença amb un motiu ritmat de ballet, que reapareixerà més endavant en les escenes de més gatzara, instrumentat d'una manera sobria, però amb molt de caràcter. Un xic baladí és el tema del primer cor; més, a l'aparèixer l'Eudald, l'estil del músic pren tot un altre vol: el duet d'aquell i l'hostalera, impregnat del més bell sabor popular, és una pàgina exquisidíssima, que hauria de sentir-se cantada en català per gaudir-ne tot el pregon sentiment. El motiu de l'introducció sona de nou per acompanyar la bulliciosa escena del dinar, creixent altra vegada l'interès musical a l'intervenir la Titaina en l'acció. El caràcter d'aquest personatge, el mestre Morera ens l'ofereix baix un aspecte una mica exòtic, ben admissible si ens atenem a la degenerada família a que pertany la protagonista del drama. Així el seu orientalisme no desentona pas del tot en mig de l'ambient preponderant del quadro, molt menys quan tant dignament ens es presentat; i, acceptada la seva propietat en el lloc, cal regoneixer les dues cançons que la Titaina canta en aquest primer quadro com de lo més feliç que enclou la partitura. L'intervenció de l'Eudald peca potser de pobresa d'invenció; més l'interès creix tot seguit amb la peroració del mateix: inspirada melòdia que acompanyen les trompes amb llur sonoritat velada, produint un efecte dels més formosos. Un altre fragment dels que amb més gust s'escolten és el número orquestral que acompanya l'escena del jòc, subratllant a la vegada, en sa modulació al *menor*, l'estat anímic de l'Eudald. Encara que el seu ritme persistent fa pensar en la sardana, no dubtem gens, nosaltres, en qualificar dita peça, per sa fina esperitositat, de veritable *scherzo* simfònic. Després de l'escena violenta d'en Nyerris i la Titaina, el quadro acaba amb una nota verament sentida i emocionant: són uns quants compassos de l'orquestra expressant la desolació de la Titaina amb una justesa tant cabal, que deixen l'auditori fortament impressionat. Llastima que aquesta impressió, que tant bé disposa l'oient per al quadro segon, quedi de cop destruïda per l'intermedi orquestral que segueix, el caràcter del qual gens s'adiu amb la situació del drama. Per altra part, dit intermedi, extret de *Les Monges de Sant Aïman*, ens era de sobres conegut per les repetides audicions que se n'han donat aquí; si bé això no li treu el mèrit, ans al contrari, com que an el públic li agrada sempre escoltar de nou lo que ja en altra ocasió ha aplaudit, veus-aquí com el *bis* de l'intermedi, conegut per *La Festa*, s'imposava cada nit.

Finida la nota rustega, torna a aparèixer la sentimental. Tota la primera escena del segon quadro, embargada del trist anyorament de l'Eudald, és d'una poesia intensa. Com a color i sobria expressió, res deixa que desitjar. És un de tants moments en els quals en Morera sab

Revista Musical Catalana

Butlletí de l'ORFEO CATALÀ

Titayna

Any IX nº 97

BUTLLETÍ DE L'ORFEO CATALÀ

7

despertar, amb plena sinceritat, l'emoció més fonda. Podriem dir d'ells, com dels paisatges de l'Urgell, que, encara que tots s'assemblin, mai deixen d'impressionar, sempre van directament al cor. En l'escena següent arribem al punt culminant del drama. Es un llampegueig de frases, entre les quals sobresurten dos moments lírics de gran expansió: el recit de la Titaina i la confessió amorosa de l'Eudald. Per al primer fragment en Morera emplea la popularíssima cançó *El Cant dels aucells*, tonada d'un agre tant catalanesc, que no deixa de sorprendre en boca de la Titaina després d'haver-li sentit, en el primer quadro, aires tant oposats de sentiment. Creiem, no obstant, que, si l'autor hagués fet una adaptació més lliure de dita cançó, l'efecte resultaria menys xocant. Presentada en la versió més espiritual que'n coneixem, costa bon xic d'admetre-la en semblant situació.

Al dramatitzar-se l'acció, l'estil creix en vigor; més perd, en canvi, aquella facil espontaneïtat d'abans, sofrint-ne fins l'originalitat de les idees. Evidentment, la nota dramàtica no es pas el fort d'en Morera: li escau millor la sentimental, l'ingenua, la pintoresca. Es cert, també, que les escenes finals de *Titaina*, escrites amb aquell estil concís i cantellut que caracteritza el llenguatge d'en Guimerà, no ajuden gaire l'inspiració del music, el qual sempre està en perill d'entrebancar-se. No obstant, en Morera, com bon mestre, s'ha defensat bé; i l'obra, encara que no deixa el convenciment d'una concepció forta i madurada, se fa aplaudir amb justícia.

De totes maneres, recordant les objeccions que hem fet al principi referents a les condicions en que s'ha donat a conèixer *Titaina*, hem de repetir que no es el Liceu el teatre que més li escau per lluir sos merits. Faci-s la prova en lloc més adequat, i canti-s en la llengua original; que l'èxit de l'obra ha d'esser, infal·liblement, molt més gros i palpitant.

Els artistes Sres. Berlendi i Kosta, i Srs. Krismer, Badini i Giralt, que tingueren a llur carrec el desempeny de les parts principals de *Titaina*, se distingiren força en llurs papers; sobre tot la Sra. Berlendi en la protagonista de l'obra, que interpretà amb coneixement cabal del personatge i amb un sagell artístic que l'honra molt, i el Sr. Krismer, qui, en la part d'Eudald, pogué aquilatar sos merits de cantant expert i fer gala de la seva veu vibrant. El Sr. Giralt caracteritzà bé el tipo de pagès acomodad, vestint-lo amb molt més gust i propietat que l'artista referit abans.

Un aplaudiment no menys sincer i xardorós mereix el mestre Mascheroni (qui havia dirigit ja també, l'any 1906, l'estrena d'*Emporium*) pel treball polit que obtingué de l'orquestra, i per la solidesa del conjunt.

La cooperació de tots ells haurà satisfet, sens dubte, tant als autors com al public mateix, el qual ho demostrà prou amb sos repetits aplaudiments.

JOAN SALVAT

LA TRIBUNA

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN
 Barcelona al mes. 1 Ptas.
 Provincias trimestre. 450
 Extranjero. 10—

DIARIO INDEPENDIENTE

Redacción, Administración e Imprenta: Boquería, 37, 39 y 41

Información general-Literatura-Ciencias-Artes-Sports-Teatros-Modas

Número: 5 céntimos

TITAYNA

ANY X 18/01/1.912 pàg. 2

Estreno de "Titayna," en el Liceo

El anuncio del estreno de la nueva ópera de Morera en el primero de nuestros coliseos, había provocado gran expectación en los círculos musicales de Barcelona y por ello asistió numerosísimo público, entre el que predominaban los inteligentes.

La obra alcanzó un éxito, pues al final de los dos cuadros de que consta, autores e intérpretes tuvieron que salir á escena varias veces para satisfacer el deseo del público.

Hé aquí el argumento de la obra:

Cuadro primero.—La acción se desarrolla en la hostería del pueblo de Pedrafoguera. En una mañana de un domingo de mercado del mes de mayo, las doncellas de servicio disponen las mesas y se burlan de la hospedera que está enamorada de Eudalt, demasiado joven para ella. Llega Eudalt, quien no hace caso de los piropos que le echa la hospedera y con sus desdenes la hace llorar y se va. Se llena la casa de gente y se oye á lo lejos la voz de la gitana Titayna anunciando las tumbagas, y al poco rato se presenta en escena. Le preguntan por su amante el gitano Nyerris y contesta que le aborrece. Sigue anunciando el género que vende, al que atribuye virtudes, y acaba pidiendo de beber. Los presentes le ofrecen vino á condición de que baile. Baila y canta la canción del porrón y bebe. Los concurrentes pretenden que beba más con la intención de embriagarla: ella se defiende mostrando horror á la borrachera, y cuando la obstinación de aquéllos llega á su colmo, aparece Eudalt, quien quitando el porrón de las manos de Titayna dirige duros apóstrofes á los demás por su acción. Titayna agradece á Eudalt lo que acaba de hacer. Este invita á todos á que en desagravio de lo hecho, dejen una limosna para la gitana, lo que hacen depositando su óbolo en la barretina de

Eudalt. Esto conmueve á Titayna. Se va, como asimismo muchos de los que han acabado de comer, dejando al descubierto un grupo de jugadores, al que se añade Nyerris, amante de Titayna: hombre de mala catadura que domina á la protagonista sólo por el miedo que la infunde. Nyerris gana con sus malas artes el dinero de los demás jugadores, pero Eudalt que desde otra mesa estaba observando, le reta al juego también y Nyerris pierde cuanto había ganado, más lo que llevaba encima. Nyerris desesperado, queda sólo en escena. Aparece Titayna y Nyerris la propone que vaya por la noche á una casita de la llanura á pedir alojamiento para dormir, pretextando que se ha perdido, y cuando crea que el amo está durmiendo, le abra la puerta para poder robar. Aunque no lo ha dicho, Nyerris sabe que es la casa de Eudalt. La gitana Titayna se niega á obedecer á Nyerris, pero son tales las amenazas de éste, que al fin transige.

Cuadro segundo.—La escena representa el interior de la casa de Eudalt. Empieza con la venta de dos cabezas de ganado que hace Eudalt. Una vez alejado el comprador, aparece Titayna á pedir hospitalidad para la noche, pero se encuentra con que es la casa del hombre á quien está reconocida. Titayna cuenta su historia y los motivos que tiene para aborrecer á Nyerris; al oírla Eudalt expresarse con tanta sinceridad, la declara su amor. Vienen á turbarla los gritos de Nyerris, irritado porque Titayna no ha dejado la puerta abierta. Al fin le abren la puerta y entra Nyerris feroz, pero como á las pocas palabras da á entender sus intenciones perversas, Eudalt se pone á la defensiva. Los dos entablan pelea, y Titayna coge un cuchillo que hay en una mesa próxima y lo hunde en el cuerpo de Nyerris, dejándole muerto. Libre Titayna se lanza en brazos de Eudalt, pronunciando frases de amor, con lo que queda terminado el drama.

LA TRIBUNA

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN
 Barcelona al mes. 3 Ptas.
 Provincias trimestre . . . 450
 Extranjero 10 —

DIARIO INDEPENDIENTE

Redacción, Administración e Imprenta: Boquería, 37, 39 y 41

Información general—Literatura—Ciencias—Artes—Sports—Teatros—Modas

Número: 5 céntimos

TITAYNA

ANY X 20/01/1.912 pàg. 4

“TITAYNA,”

«Titayna», la tercera ópera del maestro Morera, se nos presentaba recomendada por el maestro Guimerá, el autor del poema, dos hombres simpáticos y populares.

«Titayna», drama, era ya conocido de tiempo y discutido, y dejando aparte la rudeza de su versificación, que no suena ahora, traducida al italiano, se discutía el buen gusto de la obra no porque se tratase de gitanos ni porque de su vida se presentara sólo una gitanería, muy fea y escabrosa, ni aun por lo de la «loa al porró», porque sobre ser muchos los que creen que los gitanos no beben á «galel» sino á «morro», no tienen aquel vaso por indecoroso, sino por aquella extremada rudeza de nuestra gente de campo, según el señor Guimerá, capaz de bromas tan pesadas como la de emborrachar gitanas y quererlas apalear por no querer darles gusto. Y en fin sobre si daba al músico ocasiones bastantes para la composición musical.

Cierto que de drama hay muy poca cosa: una escena con ninguna preparación, y en ese drama no hay protagonista, porque es Titayna quien mata personaje de tan falso carácter como el payés Eudaldo, y la víctima es el vulgarísimo Nyerris. ¡Una gitana sumisa y amedrentada por un gitano! Si sólo lo contrario es cierto, señor Guimerá. Se conoce que nuestro gran poeta no ha pasado de «La Gitanilla» y de «Esmeralda». Pero en las obras líricas se ha dado muchas veces el caso de que el músico supla al poeta, y bien se podía dar ahora en el maestro Morera, que no era un hombre nuevo, esto es, un experimentado.

Debo decir, desde luego, que los dos maestros no se han compenetrado, pero esta divergencia se puede concordar fácilmente en provecho grande de la obra, con la sola alteración de media docena de versos, para variar el concepto fundamental de la creación lírica, que es una equivocación si se mantiene que la acción pasa en un día de mercado del pueblo de Pedrafoguera, que estará por los altos valles del Pirineo catalán, á juzgar por la arquitectura de sus casas, y que es un acierto si lo suponemos en el día de la fiesta

mayor ó en fiesta señalada del pueblo ó del calendario católico, porque yo aún no he visto mercados celebrados al compás de la sardana, y si sardaneamos en todo el primer cuadro, lo peor es que también bailamos en el intermedio, ¡qué debe preparar el drama!

Piensen un momento en esto los dos laureados maestros autores de «Titayna». El concepto falso de la situación trasciende al público y le lleva á detestar lo que precisamente es más de su gusto y lo que hay de más genial en la obra del señor Morera, sus sardanas, género de música en las que se ha hecho una reputación envidiable por lo indiscutible, nuestro músico.

Vean sino con un ejemplo lo que decimos. Nada tan incongruente como la escena del juego, jugando al canet al compás de una sardana que se toca, y hemos de suponer que se baila en la orquesta, porque en la escena no baila nadie ni á la vista ni fuera de la vista. Pues bien, hágase decir al coro al despejar la escena: «ahora vamos á bailar una sardana», y estará la bella sardana del maestro Morera en su puesto, porque se bailará dentro ese inofensivo baile, mientras bailarán en escena el superofensivo baile del juego los viciosos payeses, prólogo de la tragedia ó drama que hay en «Titayna».

No todas las incongruencias que hay en «Titayna» son tan fáciles de corregir.

Imposible acertar una explicación del que podía ser coro ó cuarteto de las «Mossas del Hostal» tal cual lo ha tratado el maestro Morera, porque es bien cierto que el maestro Guimerá hubo de imaginárselo dialogado, nunca unisino como lo trata el maestro Morera. Véanse las dos siguientes cuartetos de las ocho que cantan:

«A mí, qui m'agrada
 es l'hereu Eudalt.
 —Y á mí!—Y á mí!—A totes!
 Qu'il pogués cupsar!

Jo'm penso que's troba
 de mí enamorat.
 Jo ab ell fugiría
 si'm volgués robar.»

El diálogo es, pues, manifiesto, y no vale decir que, como todas «las mosas», piensan lo mismo y desean lo mismo, esto es «cupsar», «agafar», para mayor claridad, al «hereu», pueden decirlo en la misma tonada, porque hay indiscutible individualización, y aquí el músico con su unisino perjudica al poeta, porque le suprime una escena jovial, jovialidad de que tan necesitado está el cuadro primero para conseguir el efecto del contraste trágico que se presenta lleno de terrores á su final.

Aquí para concordar los dos maestros, no veo yo más salida que escribir de nuevo el cuarteto, lo que no creo que sea capaz de hacerlo el maestro, no por no querer dar razón á la crítica, que bien acertará alguna vez, sino porque su estética musical es muy otra de la que yo creía definitivamente establecida.

S. Y M.

LA VANGUARDIA

DIARIO INDEPENDIENTE

TITAYNA

06/11/1.911

pàg. 4

Noticias de espectáculos

En el teatro Principal se darán esta semana las últimas representaciones de la obra de Sudermann: «Magda». En dicho teatro se prepara para la próxima semana una función de obras del autor don José Feliu y Codina, para solemnizar el grandioso éxito alcanzado en París con la obra: «María del Carmen».

Formarán el programa las producciones en un acto: «Un pis al Ensanche», «Del ou al sou...», «A ca la sonàmbula» y «El mestre de minyons».

GRAN TEATRO DEL LICEO. — La genial artista señora Berlendi con interés digno de todo encomio y secundando las intenciones de la empresa de este teatro, ha aceptado la parte de protagonista de la ópera *Titayna* del maestro Morera, con lo que asegura la perfecta ejecución de esta obra en lo que respecta á su personaje.

El arte musical catalán agradecerá seguramente á la famosa diva, contribuya con sus talentos al mayor éxito de la última obra de nuestro ilustre compositor.

LA VANGUARDIA

DIARIO INDEPENDIENTE

TITAYNA

16/01/1.912 pàg.2

Promete tener excepcional importancia el banquete que valiosos elementos de esta ciudad organizan en honor del señor Alberto I. Cache, cónsul general de la Argentina.

El gran número de adhesiones que la comisión organizadora ha recibido, acusa que el acto se verá extraordinariamente concurrido.

A pesar de haberse fijado mañana para celebrarlo, los organizadores han decidido aplazar hasta el viernes, día 19, el homenaje, á fin de evitar que coincida con el estreno de la ópera *Titayna*, cuyo autor, el maestro Morera,

goza de grandes simpatías entre los argentinos.

Las inscripciones al banquete pueden efectuarse en la Maison Doree, antes del susodicho día 19.

LA VANGUARDIA

DIARIO INDEPENDIENTE

TITAYNA

18/01/1.1912 pàg.10

GRAN TEATRO DEL LICEO

"TITAYNA"

Titayna aunque sólo tenga un acto, es suficiente para señalar cuanto ha adelantado el maestro Morera en su carrera de autor dramático. El libro, como drama de Guimerà, ofrece escenas de un interés excepcional: energía en el lenguaje cuando aquélla conviene á la situación, oposición de caracteres, etc., etc. y esto ha debido tenerlo en cuenta el músico para salir airoso de su cometido. Ha seguido paso á paso los incidentes del drama con más ó menos inspiración, que esto no depende de la voluntad, pero adaptándose á las condiciones del mismo.

Esa solución de continuidad que se observa en las obras musicales contemporáneas, lleva aparejada el peligro de que el conjunto resulte confuso si no hay una gran inspiración al hacer uso de los elementos que tiene á mano el compositor, cosa que no existía con tanta fuerza en el sistema antiguo, puesto que el recitativo con todos sus defectos ofrecía la ventaja de servir de descanso entre pieza y pieza. Suprimida modernamente esta clase de recitado, el compositor se ve obligado á obtener por otros medios más nobles, pero más comprometidos, esa claridad indispensable para que el público no salga fatigado de la representación.

En *Titayna* se ve resuelto el problema de felicísima manera: las escenas de más relieve se destacan unas de otras, cual sucedería si las oyésemos en una representación hablada. Eso por sí sólo, ya constituiría un triunfo para el autor, si la obra no poseyera otras cualidades.

Para la construcción de la música, Morera se ha valido de la canción popular unas veces, y otras, de su propia cosecha, haciendo gala de sus conocimientos orquestales y de armonía.

Titayna apenas tiene preludeo: se ve que el autor reserva sus energías para más adelante, cuando la representación ofrezca algún interés descriptivo ó dramático, que son los aspectos que más sobresalen en la obra. En cuanto al primero no pueden dejar de citarse las escenas que tienen lugar en el primer cuadro, cuando la posada se ve invadida por la gente que acude á la hora de comer, cuya algarabía contrasta extraordinariamente con el temperamento dominante en las escenas anteriores. La música representa en aquel momento un papel brillante. Los coros y la orquesta trabajan á porfía. La aparición de *Titayna* es otra de las páginas más notables de la partitura: la música va siguiendo los incidentes que trae consigo la presencia de la protagonista. Invitada á cantar y á bailar canta la inspirada canción del porrón, cuya letra es como sigue:

Cayent del cel lo dimoni
un banya 's va trencar;
los homes la foradaren
y 'l primer porró va estar.
Tú que filas, filanera
fils d'argent ab fils de Hi,
miram com filo y refllo
raigs de sol ab raigs de vi.
Enamorat de la terra
sospira'l sol fent camí
y 'ls sospirs cauhen y arrelan
y 'ls sospirs se tornan vi.
Si'ns mirém lo sol y yo
ell y jo abaixém la cara;
y'ns mirém y remirém
jo y ell si'l porró'ns ampara.

La lucha que sostiene *Titayna* contra los que la obligan á beber á la fuerza para darse el gustazo de verla borracha y la defensa que hace de ella Eudalt es una página también interesante. Luego la orquesta toma nuevos matices, cuando Eudalt invita á los que se burlaban de la protagonista á que entreguen una limosna para la infeliz gitana: entonces la sonoridad de la orquesta cambia por completo: es un momento emocionante que difícilmente se ha de olvidar. Sus inspiradas notas llegan al alma.

La escena del juego ofrece la particularidad de dejar oír en segundo término la orquesta glosando una *sardana* mientras entre los jugadores se cruzan palabras propias de la situación. Como elemento de unión para el conjunto está muy bien este trabajo y da á entender que el autor es conocedor de la escena.

No obstante, fué discutido entre los inteligentes el hecho de que una *sardana*, el baile candoroso por excelencia, sirviera para dar ambiente musical á una escena que representa el peor azote de la gente del campo.

El final de la escena del juego y el detalle burlesco de cuando los jugadores dejan solo á Nyerris, fueron muy elogiados.

La desesperación de Nyerris y casi toda la música que sigue hasta la terminación de la obra está impregnada del más subido color dramático. La acción va decididamente al desenlace. Los propósitos de Nyerris de asaltar la casa de Eudalt; la intervención que en su plan pretende hacer á la protagonista, obligada por el miedo; la lucha entre Eudalt y Nyerris y la muerte de éste, están descritos musicalmente con todo el arte de que ha podido echar mano el autor.

Al hallarse *Titayna* en casa de Eudalt, siéntese otra mujer, y en un momento de expansión cuenta su historia, cantando una deliciósísima melodía inspirada en la popular canción *dels aucells* de cuya hermosa letra copiamos las siguientes estrofas:

Vaig naixer no sé ahont:
la mare deixá'l mon
quan era jo bonica,
y'l pare'm va emportá
tot temps d'assí d'allá
seguit hostals y firas.
Y en mitj de mala gent
pegantme crudelment
me feya ballá y riure.
Jo'm deya, 'ls ull: n plor:
i qui fos pobreta flor
que grana allá hont arrela!
Un jorn que's va embriagá,
pegantme's va torná
sa cara tota negra.
Y al dar-me'l cop darrer
un giravol va fer
y mort va caure en terra.

Este fragmento forma parte del «duo» que canta *Titayna* con Eudalt, pieza que produjo gran efecto en el público.

La verdad es que lo cantaron muy bien, tanto la señora Berlendi como el señor Krismer.

La señora Berlendi interpretó toda la parte del protagonista con una buena voluntad de la que halláramos pocos ejemplos. Estuvo admirable en las escenas culminantes, haciéndose acreedora á las ovaciones que le tributó el público.

El tenor señor Krismer mereció una ovación en el «duo» del último cuadro, que, como hemos dicho, cantó muy bien. En el primer cuadro no estuvo mal, pero en algunos momentos abusó de la nota sentimental.

El papel de gitano Nyerris tuvo un buen intérprete en el baritono señor Badini.

Los coros y la orquesta estuvieron muy acertados, gracias al interés que se ha tomado por la obra el maestro Mascheroni. Gran parte del trabajo de «*Titayna*» se apoya en la orquesta, y el director, teniendo esto en cuenta, ha procurado que resultara todo lo lucida posible la misión á ella confiada.

Fueron llamados con entusiasmo los autores de la letra y de la música, señores Guimerà y Morera, al terminarse cada uno de los dos cuadros en que se divide la ópera. Después del segundo tuvieron que presentarse los autores con los intérpretes y el maestro Mascheroni, un sin fin de veces.

A todos les enviamos nuestra felicitación más efusiva.

M. RODRÍGUEZ ALCÁNTARA

LA VANGUARDIA

DIARIO INDEPENDIENTE

TITAYNA

03/02/1.929 pàg.22

GRAN TEATRO DEL LICEO

Hoy 17 de propiedad y abono a tardes, ULTIMA FUNCION DE TARDE, a las 4 y media. Segunda representación de la ópera en 3 actos, del inmortal Wagner, TRISTAN E ISEO, por los eminentes artistas Sras. HAFGREN, KINDERMANN; señores MELCHIOR, JANSSEN, ANDRESEN. Maestro SCHILLENGS — Mañana lunes, función 47 de propiedad y abono correspondiente al abono a sábados. Función homenaje a los autores de la ópera EMPORIUM, don Eduardo MARQUINA y el Mtro. MORERA. Despedida de los célebres artistas Srta. ESCRIBANO; Sres. SALAZAR, NOTO y VELA. Ultima representación de la ópera EMPORIUM. Intermedio musical de la ópera del inmortal patriarca de las letras Angel Guimerá, música de Mtro. Morera. TITAYNA.—Martes: TRISTAN E ISEO.—Miércoles serata d'onore y despedida de la eminente artista Sra. ZINETTI y del célebre maestra PADOVANI. Única representación de la ópera ORFEO.—Se despacha en contaduría.

"Titayna" al Liceu

Probablement avuy, dimarts, s'estrenarà l'òpera "Titayna" del mestre Morera. El llibre es dea Guimerà, y en donem un resum per la deguda preparació.

Titayna, la protagonista, orfa y de vida bohèmica, segueix la ventura per mercats y pobles, junt ab un home de mala vida, que la rebé y domina desde la mort de son pare.

Arriba al hostal de Pedrafoguera just al moment en que pugoses, homes y dones, entaulats, donen compte d'un dinar de mercat: ofereix, a qui les vulgui comprar, anells que donen sort. Però, més que per això la noya's veu sollicitada arreu pera que cantés y ballés. Accedeix Titayna a cambi d'una girada de vi. Però, després, li demanen més cançons y balls, fentse cruel exigencia la d'aquella multitud, que arriba fins a l'amenaça.

Salva a Titayna d'aquesta situació el jove Eudalt, modest propietari, qui sentint compassió per la desdichada gitana priva, ab la seva actitud, que li posm la ma damunt. Fa més, encara, l'Eudalt: mogut per una passió que comença a germinar, capta per ella, demanant als mateixos que parx abans volien maltractarla. Titayna comprèn el seu gran cor y marca agràcia.

Entretant uns quants, posats a l'ombra, juguen en una taula a part lo que potser els ha costat de suar setmanes seguides. S'escau a entrar en Nyerris, el gitano opressor de Titayna, y observant els que juguen, li mou la cobdicia aquella plata y els proposa ésser de la colla; per males arts tot el diner passa a la seva butxaca, lo qual, vist per l'Eudalt, al temps que ho descobreix li proposa joch mano á mano pera castigarlo, deixantlo en blanc en tres tirades.

En Nyerris no li porta al moll al Eudalt aquell estalaborn, y resta rabiós y avorronyit per la burla dels demés, però en el fons pensa venjarsen. Diu a Titayna que en sent nit truíqui a la Masia (que es la de l'Eudalt) y imgeixi demanarli aculliment fins a la matinada pera que obri la porta quan cregui que tothom dorm; després ell farà que torni el diner perdut. Titayna's nega a n'aquesta combinació criminal: ella's glateix pera ésser bona, sobretot desde que l'Eudalt li ha deixat entreveure un amor al que no estava acostumada. Mes l'impert que en Nyerris exerceix damunt de ella la obliga a consentirhi.

L'Eudalt acaba de veure la vana y el vedell, y sent com una soletat a la Masia, mana d'anyorança per les besnes que li feyen companyia. De sobtes truquen y al obrir entra en desordre la Titayna empusa pel manament den Nyerris.

De grat la reb l'Eudalt; mes, al recomdirl, Titayna vol marxar de totes passades pera salvarlo dels projectes, que cobreja el malvat gitano. L'Eudalt li nega la sortida y vol saber la seva vida, fa la explicar y sent pietat, y per fi amor intens per la desgraciada qui oherment vol correspondrel; mes en Nyerris avisa desde fóra cansat d'esperar, y allavors dubta Eudalt de la sinceritat de Titayna, més, encara, quan aquesta vol fugir pera estalviarli el perill de aquell mal ànima.

L'Eudalt obre la porta, y llavors en Nyerris, sobtat, irònic, li diu que la seva bona estrella l'ha lliurat de restituir el diner guanyat y d'altra cosa pitjor: el cap; y sent signe a Titayna li mana que'l segueixi. Ella intenta ferho ab visible contrarietat de l'Eudalt, quan de sobte, corrent, se li penja al coll y demana que la salvi de les urpes d'aquell home. L'Eudalt aixís ho fa bregant contra el braç armat den Nyerris, que, per fi, cau desplomant ferit a l'espatlla per la Titayna.

Aquest es l'argument sobre'l qual ha basat el drama en Guimerà pera posarli música en Morera, podent aventar de les impressions rebudes un èxit pera abdiós autors.

El desig d'aquests y de la mateixa Empresa, era de que s'hagués posat l'obra ab l'original català; a n'aquest fi van ferse gestions pera lograr el concurs de la Gay, mes llavors aquesta artista's trobava en contracta ab América y no fou possible.

Ens fem càrrec de les grosses dificultats que devia dur l'obligar a artistes italians cantar en altre idioma; no tothom es estudia y benivolent com la Passini y la Giudice, y fins sentho, may la pens pog resultar com eixida de la terra. Per això cal escullir artistes que en altres aires se posen, però avuy no cal culpax a ningú d'aquesta deficiencia; el mal no's té curar.

M. ORULLA.

Estrena de "Titayna"

Quan en Morera marxà a l'Amèrica portava aquesta obra, si no acabada, molt avançada. Y allí la treballà, deixant-la del tot llesta. Era la seva intenció haver-la donada pera la sèrie o temporada d'òpera que organirà al teatre de l'Avenida de Buenos Aires, y no sabem ab quins fins la reservà.

En la època que jo vaig ésser allí se'n parlava y ab elogi; quants amichs en la intimitat l'havien escoltada, francament l'alabaven. Jo vaig poguer tenir aquest plaer un xich abans de tornar a Barcelona y en condicions d'ànim a propòsit pera fruitre tot l'aire catalanesch que portava. Allí, en aquell elegant quarto d'estudi del mestre, en l'ampia via de Mayo, al cap-vespre d'un dia hivernench d'octubre, mentres la pluja batia els vidres y la humitat voltava el defòra, jo'm sentia confortat y animós davant la enèrgica figura den Morera qui, sentat davant del piano, en aquella saleta d'art, executava tot un poema de recordansa catalana. No me la farà may més «Titayna» la impressió d'aquell cap-vespre; no perque l'obra'm desmereixi avuy, ans al contrari, son mèrit, aumentat en la escena, creix y aixampla l'interès; però aquestes coses cal judicarlhes quan vos parlen de la patria a mils kilòmetres d'ella, y en Morera m'hi parlava en llengua y lírica.

Al pendre comiat del benivolgut mestre, tot agraintli la distinció de que per ell havia sigut objecte, recordo haverli dit que cap de les seves obres potser duya com aquesta el segell més pronunciat de nostra terra, y que, ja que no l'estrenà, esperava un dia aplaudirla a Barcelona quan hagués fet via pel món. Poch pensàvem allavors, ni ell ni jo, que'l Liceu li descobrís per primera volta la cortina, ni que sots ella poguéssim gaudir al propi autor retornat a sa llar pera no absentarse. Es, donchs, avuy doble'l goig, car tenim al home y sa obra.

En Guimerà, escribint el llibre en poques escenes vibrés, ja que un sol acte donava poch camp pera trama y desenrotllo. Logrà, certament, un interès en la petita novela, però no s'hi veu el quadre vivent de la regió, car els principals personatges que la informen no son reals en nostra terra, o al menys poch freqüents en la condició que en Guimerà els posa; potser en altre trajecte, armonisantlo ab el que vestia el baríton ons agradaria més. En fi que l'obra den Guimerà, pel nostre entendre, es un drama ben resolt, però res més; pot ser de totarreu y serà bonich.

En Morera hi posà pochs compassos de música abans d'aixecarse la cortina, moguts y de gust camperol, que resurten varies vegades en les veus, tractats en la orquestra en cayent contrapuntístich que donen idea de la facilitat ab que'l mestre sab manejarla. Li segueix després un quartet de soprans, bé en situació, y un dúu de mezzasopràn y tenor. Hi ha que dir en favor

d'aquesta obra, que en general les veus son treballades ab independència de la orquestra, segons s'estila en l'art modern, y aquesta condició es en el primer quadre hont més s'afiança; y es també per això que en una primera audició el públich no pot assaborirhi tot el desenrotllo melòdic, car molta part li semblen recits. Aixís, en el dúu mentat, hi ha cosa bellíssima que calia el cantant y que diuen certs instruments perdentse pera qui no escolta ab atenció.

El lligam ab que uneix el diàlich dels chors en la escena quinta es valent y propi. Els procediments den Morera, qui victoriosament hi escriu una pàgina que faria tonto'lar a qualsevol músich; y seguint la intenció del libre presenta a Titayna ab una cançó delicada, de cayent orientalesch. Citarem del primer quadre encara la darrera escena com a notable pera entrar en el segon hont en Morera assenta la bondat exterior de la obra.

Y diem exterior perque aixís com en el primer hem vist sempre planejant veus y orquestra unitise en un mateix raser, el segon, al temps que creix en intensitat dramàtica, presenta clara la melodia y, en crescendo, esclata el dúu final, ample y brillant, pera arribar fins al lloch més apartat de la galeria. Es un brau terme l'acabament d'aquesta obra: iniciat per la sopràn ab el recit de sa vida, poch a poch creix, intervinimhi el tenor, desdoblegantse més tart ab la entrada del baríton pera resoldres valent ab el tema primitiu. Es el punt emotiu el que'l públich tot ha de comprendre y que'l fereix de debò; es la pensada del compositor d'experiencia.

Hem dit que en Morera, segons acostuma, segueix en aquesta obra la proustració també moderna, però més homogenia que en altres. Es inspirada, fóra la cançó de Titayna, en aires absolutament catalans, trobantshi integra armonisada la cançó popular dels aucells y de Sant Ramon, aixís com un fragment de les monges de Sant Aimant.

Aquestes dues darreres les posa en Morera en un interludi del primer al segon quadre y, encara que bellíssimes, fan l'efecte d'aprofitadures. Ell tenia altre medi d'omplir aquell buit sense repetir-se; li sobraven elements pera haver fet altra cosa original y ons dol perque'l públich li recorda.

L'obra tota anà ensajada y la Berliendí digué ab fermesa y ben posseïda sa part; en Krismer entengué y cantà sincerament el personatge, aixís com en Badini, la Kosta, en Giralt, y demés que interpretaren l'obra. En Mascheroni, ab ferma batina, digué segur el conjunt, y tots, ab en Morera y en Guimerà, tingueren de sorir infinitat de vegades a recullir les ovacions que al final el públich els tributà.

En Morera pot quedar satisfet del èxit d'ahir.

Abans se posà «La Cavalleria rusticana», per les senyores d'Ornelli, Porini, y senyora Perea y Badina. La totalitat ag anà gaire ensajada. —H.

REVISTA MUSICAL

Año IV

Bilbao, Febrero 1912

Núm. 2

Y paso á dar cuenta de la nueva producción de Enrique Morera, *Titayna*, ópera en un acto y dos cuadros, letra de Angel Guimerá, estrenada el 17 de Enero en el Gran Teatro del Liceo, bajo la dirección de Mascheroni é interpretada por la señora Bertendi y los señores Krizmer, Bodini y Giralt.

Ante todo conste el desencanto general producido por el hecho de haber sido cantada esta obra en italiano. Los votos expresados en mi anterior correspondencia para que fuese pronto un hecho la adopción del catalán en nuestra escena lírica, se han visto defraudados en esta ocasión con grave ofensa á la dignidad del arte y al sentido común. No hay que ocultar que la obra queda algo malparada con tal disfraz. El argumento por sí no pasa de ser en el fondo uno de tantos *faits divers* con su terminación brutal. El estilo nervudo de Guimerá debe, sin duda, prestar al asunto mayor interés: desleído en italiano, poca cosa queda. Queda la música, me dirán. Sí, la música queda, pero en no muy buenas condiciones. Es tan difícil juzgarla imparcialmente, prescindiendo de las barrabasadas que acabo de apuntar! Tratemos, no obstante, de dar una ligera idea del aspecto general de la partitura. Ante todo salta á la vista que el músico ha escrito espontáneamente lo que le dictaba una fácil inspiración, sin ideas preconcebidas, sin la pretensión de producir una obra transcendente. En esto su buen instinto le guió: una música meditada y elaborada, como la de los dos primeros actos de *Emporium*, no hacía aquí al caso. La obra se mantiene dentro del ambiente de la ópereta, y á mí entender aún hubiera ganado si se hubiese adoptado francamente el sistema de alternancia de números musicales y fragmentos hablados.

Colocados desde este punto de vista y considerada *Titayna*, no como un paso adelante en la carrera del músico, sino como un gustoso *intermezzo*, sólo cabe elogiar la frescura y fluidez melódicas, la travesura rítmica, en una palabra la animación musical que dá realce á las diversas escenas de la obra, así como el sabor catalán que en muchas de ellas campea. En el primer cuadro predominan los episodios pintorescos; el segundo está hábilmente construído: apenas comenzado, es invadida la música por un gran sentimiento poético, y poco á poco vá infiltrándose la fuerza dramática, hasta que surge el desenlace. La gradación revela la mano experta del artista que sabe lo que es el teatro.

La ejecución de *Titayna* fué bastante buena y muy grande el éxito en las primeras representaciones; éste hubiera sido más daradero de no haber sido la obra desfigurada,

como dije más arriba, y de haberse representado en un escenario más proporcionado.

Terminó ya la temporada de ópera, siendo la nota saliente de los últimos días, además de *Titayna*, unas excelentes representaciones de aquel *capolavoro* de la comedia musical, que há por nombre *El Barbero de Sevilla*, con una Rosina gentil y de voz agilísima, Elvira de Hidalgo, y con un Figaro genial, el barítono Stracciari.

V. M. DE GIBERT.

REVUE MUSICALE

S. I. M.

Honorée d'une souscription du Ministère de l'Instruction Publique et des Beaux-Arts

BARCELONE. — *Théâtre du Liceo: Titayna*. Opéra en un acte et deux tableaux. Poème d'Angel Guimerà, musique d'Eurie Morera. Représentée pour la première fois, à Barcelone, la nuit du 17 janvier 1912.

Il est évident que Morera n'a pas prétendu faire, avec *Titayna*, une œuvre transcendante. L'idée qu'il s'est formée, en l'écrivant, a été plutôt, il nous semble, de faire, tout bonnement, une production très simple, très claire et volontiers *nationale*. Sa première erreur a été donc, sans doute (et l'on nous permettra, il faut le croire, que nous nous exprimions en toute franchise), de la donner au Liceo. Dans ce cadre très vaste — trop vaste, — de notre grand théâtre, l'œuvre a paru déplacée. Telle qu'on l'avait annoncée, on s'attendait à entendre quelque chose d'importance — une œuvre ferme, riche, de longue haleine, — et l'on s'apprêtait, mais oui, à bien applaudir et à s'incliner même, très bas, devant l'œuvre nouvelle. Mais voici qu'on s'est trouvé, tout à coup, non sans surprise, devant une... oserai-je le dire, devant une sorte d'œuvrette... Un sonnet, nous le savons, peut bien valoir un long poème... Tel n'est pas le cas. Il est évident, néanmoins, que dans un autre milieu et annoncée comme elle aurait dû l'être, non pas comme un opéra ou comme un drame musical — car elle a été annoncée sous ces deux formes, — mais, plutôt, comme une *Zarzuela grande* — et si elle ne l'est pas elle pourrait facilement le devenir, — il est évident, disons-nous, que dans ce cas elle eût été mieux reçue... C'est sous cet aspect qu'il faut la juger.

F. LLINRAT.

EDICION DE LA MANANA

LA CORRESPONDENCIA DE ESPAÑA

TITAYNA

Any LXIII

Núm 19.699

18-01-1912

PÀG 7

BARCELONA. (Miércoles, noche.) Con éxito excelente se ha estrenado en el Gran Teatro del Liceo la ópera en un acto Titayna, original del maestro Morera, con libro del Sr. Guimerà.

Los autores han salido al palco escénico al final de los dos cuadros de que consta la obra, siendo muy aplaudidos.

LA CORRESPONDENCIA DE ESPAÑA

TITAYNA

Año LXIII

Núm 19.699

18-01-1912

PÁG 4

LA NUEVA OPERA DE GUIMERA

Estreno de "Titayna",

BARCELONA. (Miércoles, noche.) Con éxito excelente se ha estrenado en el Gran Teatro del Liceo la ópera en un acto *Titayna*, original del maestro Morera, con libro del Sr. Guimerá.

Los autores han salido al palco escénico al final de los dos cuadros de que consta la obra, siendo muy aplaudidos.

*

Este drama lírico es de argumento conciso, intenso, de pintoresca animación en ciertas escenas, de unos oportunos toques de humorismo en otros y una vibrante fuerza trágica, especialmente al final.

La música es completa, rica en color y en donosura popular en determinados momentos y de gran fuerza y elevación lírica en las escenas culminantes.

El asunto se distribuye en dos cuadros: el primero se desarrolla en el patio de un mesón y el segundo en una masía de la montaña.

Empieza el drama con unas pintorescas escenas de mercado; en el mesón las mozas disponen las mesas, mientras la mesonera canta el amor que siente por Eudaldo, el hereu más rico y apuesto de la comarca, objeto de la codicia de todas las muchachas. Eudaldo rechaza aquel amor, pues la mesonera cuenta muchos más años que él, en una escena llena de humorismo que el músico decora con un motivo popular.

Entran los labradores procedentes del mercado, y después Titayna, la garrida gitana que recorre pueblos y campos cantando, bailando, diciendo la buenaventura y haciendo raterías, obligada por Nyerris, su amante y tirano, al que ella sufre por miedo, aunque con repugnancia.

Baila Titayna y los del mesón la incitan á beber, y cuando excitados por su negativa quieren obligarla y están á punto de maltratarla, aparece Eudaldo, quien les increpa, afecándoles su proceder y su cobardía; no contento con ello, les excita á que remedien la suerte de la infeliz, haciendo una cuestión, cuyo importe entrega á la gitana, la cual marcha contenta y agradecida, pronosticando á su defensor que el amor haría su vida feliz.

Aparece Nyerris, el tirano de Titayna, quien se pone á jugar con los que se hallan en el mesón y lleva trazas de ganarles los cuartos que han recaudado en la feria. Pero de nuevo interviene Eudaldo; descubre que el gitano hace trampas, y le desafía al juego. La suerte le es propicia y gana á Nyerris la última peseta.

El gitano medita su venganza y quiere hacer instrumento de ella á Titayna. Esta ha de entrar, como pidiendo hospitalidad, en la granja de Eudaldo, y aprovechando su sueño, abrir la puerta á su amante. Titayna, aun ignorando que la víctima del robo ha de ser Eudaldo, se rebela: un robo, un crimen, le repugna; pero, habituada á ser instrumento dócil de su señor, cede.

El segundo cuadro nos traslada al interior de la masía de Eudaldo. Titayna, con arreglo á lo convenido, pide ser acogida por aquella noche; cuando reconoce en Eudaldo á su salvador de aquella tarde, se horroriza de sí misma, quiere huir, pero Eudaldo le cierra el paso; en un diálogo apasionado concluyen por confesarse su amor, olvidándose del plan del gitano.

Cuando éste penetra en la habitación, los sorprende abrazados. Nyerris saca la navaja, luchan los dos hombres, y Titayna es quien decide la contienda.

Coge un cuchillo de cocina que hay sobre la mesa y lo clava en el costado de su tirano. Muere éste, y termina la obra con unas frases de amor, en las cuales Eudaldo hace á la gitana promesa de ser el compañero de su vida.

Más detalles.

Como telegrafíe, la ópera «Titayna», estrenada anoche, ha sido un gran éxito.

El primer cuadro fué muy aplaudido. Está basado en motivos populares.

También gustaron mucho un «intermezzo» y el dúo final de la obra.

LA ÉPOCA

ÚLTIMOS TELEGRAMAS Y NOTICIAS DE LA TARDE

TITAYNA

Any LXIV

Núm 21.988

18-01-1912

PÀG 2

BARCELONA

Una nueva ópera de Morera.—La huelga de cocheros.—Incendio en Olot.

BARCELONA 17.—Con éxito muy satisfactorio se estrenó anoche en el gran teatro del Liceo la ópera en un acto *Titayna*, original del maestro Morera, con libro del Sr. Guimerá.

Los autores salieron al palco escénico al final de los dos cuadros de que consta la obra, siendo muy aplaudidos.

EL GLOBO

DIARIO LIBERAL DE LA TARDE

TITAYNA Any XXXVIII Núm 12.565 18-01-1912 PÀG 1

En el Liceo se estrenó anoche la ópera
«Titaynas», original de Guimerà y el maes-
tro Morera.

La Ilustración Artística

TITAYNA

ANY XXXI

NÚM 1569

22/01/1.912

TITAYNA, DRAMA LÍRICO DE GUIMERÁ Y MORERA

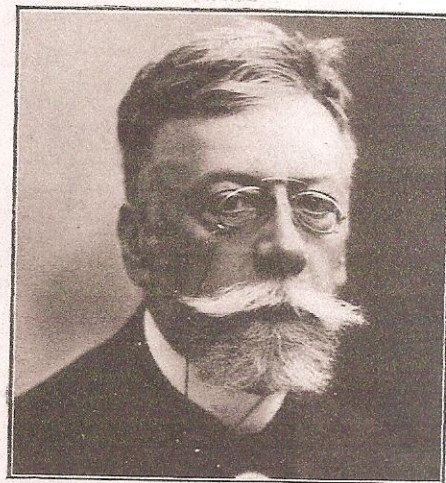
Con éxito grande, franco, espontáneo, se ha estrenado en nuestro Gran Teatro del Liceo *Titayna*, drama lírico en dos cuadros, letra de Angel Guimerá y música del maestro Morera.

abra á él la puerta. Titayna se resiste á tal felonía, pero cede al fin ante las terribles amenazas de su opresor.

Cuadro segundo. - Titayna es acogida en casa de Eudaldo, pero al reconocer á éste, quiere huir para salvarle de los malos propósitos de Nyerris. El mozo, después de negarse á

TITAYNA, DRAMA LÍRICO EN DOS CUADROS, LETRA DE GUIMERÁ, MÚSICA DE MORERA,

ESTRENADO CON GRAN ÉXITO EN EL TEATRO DEL LICEO DE ESTA CIUDAD

Los autores y los principales intérpretes

LIVIA BERLENDI (*Titayna*) (fotografía de Varischi y Artico); el maestro ENRIQUE MORERA (fotografía de Areñas); BEATRIZ COSTA (*Hostelera*) (fotografía de Varischi y Artico) JOSÉ KRISMER (*Eudaldo*) (fotografía de Ermini); el poeta ANGEL GUIMERÁ (fotografía de A. y F. Fernández, dits Napoleón); ERNESTO BADINI (*Nyerris*) (fot. de Zuretti Fiorini)

El asunto desarrollado por el poeta es de un vigor dramático extraordinario, tanto más intenso cuanto que las cortas dimensiones del poema hacen que la acción se desenvuelva sin gradaciones y que las pasiones se manifiesten en toda la violencia propia de los personajes rudos que en aquella intervención. Pero en medio de esta rudeza, hay también la nota verdaderamente sentimental representada por los amores de Titayna y Eudaldo, y hasta la nota cómica hábilmente dispuesta como pequeño incidente y constituida por el amor que hacia el joven Eudaldo siente la hostelera, mujer entrada en años.

El argumento es realmente interesante; helo aquí explicado en breves términos.

Cuadro primero. - En la posada de Pedrafoguera, las mozas disponen las mesas para la comida de las gentes que han acudido al mercado y se burlan de la hostelera, que á pesar de su edad ha puesto los ojos en el mozo Eudaldo, quien rechaza en tono de burla las proposiciones de boda que aquella le hace. Llegan los *pajeses* y mientras están comiendo entra Titayna, ofreciéndoles sartijas que traen suerte; pero ellos, haciendo poco caso de la mercancía, la incitan á cantar y á bailar y tratan de emborracharla, á pesar de su resistencia, lo que impide la llegada de Eudaldo, que afea su proceder y que, movido por una piedad que tiene algo ya de amor, hace una colecta entre aquellas gentes, entregando el producto de la misma á Titayna. Esta llora conmovida por aquella acción y predice á Eudaldo que será rico en amor. Los concurrentes á la posada van retirándose y quedan sólo unos pocos jugando, cuando entra Nyerris, el gitano que tiene bajo su yugo brutal á Titayna, y usando de malas artes despluma á todos los jugadores. Eudaldo, que ha descubierto las trampas de Nyerris, le invita á jugar y le gana, á su vez, todo cuanto tiene. El gitano, ansioso de venganza, exige de Titayna que aquella noche pida albergue en la casita que él le designará, sin decirle, empero, que es la de Eudaldo, y cuando el amo duerma le

ello, hace relatar á la gitana su vida y siente hacia la muchacha piedad y amor. En esto entra Nyerris, que pretende llevarse por fuerza á Titayna; Eudaldo se opone y entre los dos entáblase terrible lucha, á la que pone fin Titayna matando al gitano. «Quédate aquí,» dice Eudaldo á Titayna. «¿Para siempre?» pregunta ésta. «Para siempre,» contesta aquél.

Y así termina el drama.

La música del ilustre maestro Morera se amolda admirablemente á las diferentes situaciones del poema. De carácter popular en las primeras escenas, va adquiriendo fuerza dramática á medida que la acción avanza, se eleva á gran altura en la segunda mitad del primer cuadro, especialmente en el dúo de Nyerris y Titayna, y en el segundo, en el gran dúo de Titayna y Eudaldo y en el terceto con que la obra concluye, la inspiración se desborda en acentos apasionados que subyugan. La instrumentación, ajustada á los cánones del drama lírico moderno, confirma una vez más el dominio que de la técnica musical tiene el maestro Morera.

En la interpretación distinguiéronse de un modo principal la soprano Sr. Berlendi (*Titayna*), la mezzosoprano señora Costa (*Hostelera*), el tenor Sr. Krismer (*Eudaldo*) y el barítono Sr. Badini (*Nyerris*). Los coros y la orquesta cumplieron como buenos y el *maestro*. Para todos hubo aplausos.

Morera y Guimerá fueron llamados á la escena repetidas veces, tributándoles el público ovaciones entusiastas.

EL IMPARCIAL

DIARIO LIBERAL

TITAYNA

Any XLVI

Núm 16.123

19-01-1912

PÀG 2

Anoche se estrenó en el Liceo la ópera «Titaina», letra de Guimerá, música del maestro Morera. El éxito fué brillante.

Hubo muchas llamadas á escena.

El Liberal

TITAYNA

Any XXXIV

Núm 11.764

19-01-1912

PÀG 1

En el teatro del Liceo se estrenó anoche la ópera «Titaina», con letra de Guimerà y música del maestro Morera. Obtavo un gran éxito y los autores fueron aplaudidísimos y llamados á escena muchas veces.

El Liberal

TITAYNA

Any XXXIV

Núm 11.771

26-01-1912

PÀG 2

DE BARCELONA

TEATROS

En general, la situación económica de los teatros continúa siendo tan precaria como tres meses atrás. Los mata la batatura del cinematógrafo, corruptor del gusto y de las buenas costumbres.

Larra, en Eldorado, trabaja en medio de la indiferencia del público. He oído decir que en este teatro, más de una noche se ha levantado la cortina sin que en la sala haya habido un solo espectador, por lo que los actores, en lugar de representar la obra anunciada en el cartel, se han puesto a hablar del tiempo ó á jugar á las cartas.

El teatro Soriano está cerrado, sin que sus propietarios se atrevan á abrirlo.

La compañía acrobática del Tivoli ha quebrado, siendo sustituida por una de zarzuela, en la que figuran los hermanos Fernández, Antonio Arrieta y Pura Montoro.

El teatro Gran Vía, visto que en él todas las compañías hacían agua, su propietario lo ha demolido, y en sus solares va á levantar una gran casa. Inaugurándolo en 1888 Calvo y Vico, y en estos últimos veintitrés años de azarosa existencia, sólo alguna vez ha conseguido levantar cabeza.

Parroño se defiende en el Español, cultivando el melodrama, en competencia con los cómicos.

Novelades ha tenido una pésima temporada de zarzuela, y el Liceo pierde dinero, no siendo fácil que lo recupere con la ópera «Titayna», de Morera.

La empresa del Principal no sabe qué hacer ya para atraerse al público. Incluso ha faltado al juramento de no representar obras en castellano. Esta claudicación tiene desesperados á los catalanistas, que se han concertado para no volver á pisar el teatro del Sr. Franqueza y retirar el saludo á Margarita Xirgu, cada día con mayores deseos de largarse de Barcelona.

Como se ve, la «cábal» teatral es de consideración, y á este paso se impone el cierre, casi total, de los teatros barceloneses.

De la catástrofe no se han salvado más que dos: el Arnau y el Romea. El primero, por la Raquel Meller, y el segundo, por Ricardo Calvo.

Durante seis meses consecutivos, la Meller, ella sola, ha llenado, lo que se dice materialmente llenado, dos veces al día el teatro Arnau. Sus «couplets» se han hecho populares, tanto ó más que los de «La corte de Faraón», el «Don Procopio», de la Formarina, y el vals de los besos de «El condé de Luxemburgo».

Calvo, por su parte, en cuatro meses ha hecho ganar 80.000 pesetas á la empresa de Romea, cultivando, con preferencia á otros géneros, las obras de nuestros clásicos, el drama romántico y el teatro de Echegaray. Calvo no se acuerda una sola noche sin haber oído repetidas y delirantes ovaciones. El público de Barcelona está loco con este joven y eminente artista. Si él se prestara, lo llevaría en hombros al hotel un día sí y otro también. Hasta el 13 de Enero compartió con Calvo los aplausos de los concurrentes al Romea la bellísima y notable primera actriz Lola Velázquez. Esta, ingrata, nos ha dejado cuando más la queríamos, cuando tenía un público nuevo, que no la regateaba pruebas de afecto. De este afecto fueron buenas demostraciones la noche de su beneficio y la de su despedida. En una y otra ocasión, el teatro estuvo á rebosar, y en la primera recibió docenas de regalos, de mucho valor alguno de ellos. Se vió obligada á dignificar la palabra á sus admiradores y á jurar que volvería el próximo Octubre.

Esto es triunfar.

En sustitución de Lola Velázquez ha venido la simpática y hermosa Rafaela Abadía.

Debutó con «El gran galatés», y su primera aparición en el palco escénico fué saludada con una salva de aplausos, que yo atribuí á cortesía, á su gentil figura, á su juventud y á su elegancia, pues era desconocida de nuestro público.

Entró con buen pie, pues á pesar de la afectación con que declama, descubriendo su trabajo y sus grandes cualidades de artista, no hizo más que llegar y vencer, siendo de ello prueba plena los cariñosos aplausos que recibe todas las noches.

Y basta, por hoy, de teatros.

Adolfo Marsillach.

MUNDO GRÁFICO

TITAYNA

Any II

Núm 13

24-01-1912

PÀG 15

Con gran éxito se acaba de estrenar en el Liceo de Barcelona la ópera en un acto *Titayna*, del maestro Morera, compuesta sobre un libro del insigne Guimerá. La crítica barcelonesa elogió unánimemente la obra, considerándola como un gran paso dado por el compositor catalán en su carrera. Muchos son sus méritos atribuidos a *Titayna*, siendo el principal de ellos que el músico, siguiendo los verdaderos derroteros del arte lírico dramático ha utilizado una principal fuente de inspiración: el canto y las danzas populares. Las páginas sobresalientes de la partitura son las de carácter sinfónico, acreditando en ellas una vez más el maestro Morera su gran dominio de la técnica.

EMILIO MORERA
Ilustre maestro compositor autor de la ópera *Titayna*, estrenada recientemente con extraordinario éxito en el Gran Teatro del Liceo, de Barcelona.

Escena final de la ópera "Titayna", del maestro Morera, estrenada en el Gran Teatro del Liceo, de Barcelona

El martes próximo pasado dióse en nuestro primer coliseo la primera representación de la ópera en un acto del maestro Morera, *Titayna*, argumento del eximio dramaturgo don Angel Guimerá. Presidió á esta representación, *Caballero Rusticón*, del maestro señor Mascagni, que alcanzó una hermosa interpretación por parte de los intérpretes, sobre todo fué esmeradísima la labor de las señoras D'Ornelli y Perini, que cantaron su respectivo papel con verdadero arte y vehemente expresión dramática, habiendo alcanzado ambas muchísimos aplausos. Muy bien la señora Gasull y sobre todo nuestro más sincero parabián al tenor señor Perea y al señor Badini, porque su labor concienzuda dió lugar á que el público los prodigara justos aplausos. *Titayna*, del maestro Morera, es sencillamente una obra de gran sabor catalán, alguna reminiscencia, quizá semi-oriental, se vislumbra en ella, pero el nervio de la misma es sólido y hay en la partitura manifestaciones de técnica armónica y contrapuntística, de mano maestra.

La entrada de la obra es de valor positivo: el motivo juguetón y sumamente regional que lo integra, está tratado con una envoltura admirable, y su orquestación resulta de verdadera novedad. No tenemos espacio para seguir el análisis de toda la partitura; podemos señalar solamente páginas de gran inspiración melódica, como es la canción de la gitana en el primer cuadro, el coro de entrada de la obra (que saldrá mejor en otras audiciones), toda la parte del tenor y del bajo, fragmentos inspiradísimos del barítono y de la Ostessa, verdadero trabazón y tejido armónico en los pasajes más culminantes de la obra, instrumentación magistral en muchos momentos y correcta siempre. Cierto que en la obra hay vulgaridades, pero éstas pueden contarse, y además esto no quita mérito real á la partitura, pues el carácter de la misma exige que en ciertos momentos quedo grabada alguna nota de vulgar forma melódica, y por lo tanto el acierto en colocar ésta, acrecienta el mérito del compositor, porque parecidas reminiscencias, semejanzas de motivos, son pecados veniales en los que han incurrido todos los autores conocidos, porque Beethoven tiene reminiscencias de Mozart, Haydn las tiene de Haendel, Rossini de Beethoven, y así sucesivamente, si analizásemos, veríamos que todos los autores han sucumbido á una idea de la que no han podido substraerse.

En cuanto á los intérpretes de *Titayna*, es necesario reconocer que la comprometida labor de la señora Berlendi fué de una conciencia pulquérrima. Es una artista que sabe sentir bien del todo: su voz es de un timbre hermosísimo, y su escuela de canto de una perfección técnica admirable. Posee talento excepcional y da un gran relieve dramático á los personajes que interpreta; por esto en *Titayna* su labor adquiere un interés excepcional, y hace de su parte una verdadera creación. Dijo la canción del primer cuadro con toda la intención artística que puede poseer una artista genial, y en toda la obra estuvo á la misma altura, habiendo recibido continuados aplausos durante su primera representación, aplausos que aun orecerán en las representaciones sucesivas, pues no dudamos de que Barcelona toda oirá la nueva obra del maestro Morera. Muy bien la señora Kosta en el papel de Ostessa, que cantó con sumo arte; correcto y justo el tenor señor Krámer con su espléndida voz; inimitable el señor Badini en su difícil papel de Nyeris, que exige un cuidado extremo, y siempre atentos y correctos los señores Girál y Ricart, que no discreparon un solo momento en sus comprometidas entradas. Contribuyeron al éxito las señoras Gasull, Balcells, Casas y Molins, por su lustreza y

afinación. Los coros bien y la orquesta brillante y segura en manos del maestro Mascheroni, que domina por completo la obra, habiendo evidenciado efectos de conjunto que le valieron una ovación, sobre todo en la introducción del primer cuadro y en la del segundo, de un ambiente catalán delicioso. Para todos hubo aplausos y llamadas á la escena, á la que salieron á recibir las muestras espontáneas de entusiasmo del público, que fué numerosísimo, los autores señores Guimerá y Morera y los intérpretes con el maestro señor Mascheroni, á cuyo conjunto, dejando aparte el valor de la obra, corresponde el éxito franco y brillante que ha obtenido.

"Las Noticias"

19-I-1912

EL PAIS

Diario republicano

TITAYNA

Any XXV

Núm 8.874

17-10-1911

PÀG 3

Barcelona

Para la próxima temporada de ópera en el Liceo hay escriturados ya varios notables artistas, algunos no conocidos del público catalán.

Para el cargo de director de orquesta ha sido contratado el distinguido maestro D. Eduardo Mascheroni.

La eminente diva señora de Hidalgo, ha sido escriturada por un mes. Cantará el «Barbiere de Siviglia», con el baritono Sr. Stracciari, el tenor Sr. Anselmi y el bajo Sr. Nicoletti.

Sin duda alguna, es una buena adquisición la de Anselmi, teniendo en cuenta las simpatías con que cuenta entre el público barcelonés.

Los mismos artistas cantarán, también, el «Rigoletto» y el «Tanhauser».

Figurarán en ella «elenco», además, la señora Berlendi, soprano lírica, y la señora Kaffal. Por lo que se refiere á esta última, no es muy segura la noticia.

Llamarán, indudablemente, la atención los tenores Sres. Krisner y Pintucci. Este estrenó, hace dos años, la «Madame Buterfly», habiendo representado, varias veces, el «Faust» con extraordinario éxito.

La señora Burchi cantará la «Walkyria» y la «Gioconda». Acompañará á esta artista en la primera de las citadas óperas el tenor catalán Sr. Reventós, el cual tomará parte, también, en el «Tanhauser».

Por lo que se refiere al repertorio, alternarán las obras de Wagner, con las clásicas italianas, representándose además del «Barbiere» el «Don Pascuale».

Será un acontecimiento la representación del «Manon», de Massenet, y «La Tosca», cantadas por el tenor Anselmi.

El Sr. Krisner cantará, entre otras óperas, el «Rigoletto».

El Sr. Pintucci ha sido escriturado para toda la temporada. La inauguración de la temporada se efectuará con la «Damnacione de Faust».

El baritono Nani cantará esta ópera y «Tosca» con Anselmi, y «La Gioconda», con la Burchi.

Es muy probable que se estrene la ópera «Titayna», letra de Guimerá y música de Morera.

Por las referencias que tenemos de ella, podemos asegurar que se trata de una labor realmente gigantesca.

Dice «La Tribuna»:

«Curiosa paradoja

Esta noche se representa en el Romea el drama de Santiago Rusiñol, «El místico», y en el teatro Principal el drama de Eugenio Sellés, «Icara». Este hecho encierra, lectores, una singular paradoja; porque mientras en el Principal (teatro catalán), se estrena una obra castellana traducida al catalán, en el Romea (que ha dejado de ser teatro catalán), se pone en escena una obra catalana traducida al castellano.

Muy curioso, ¿no es cierto?

Y va que hemos citado el drama «Icara», no estará de más añadir que si se estrena en catalán, es porque D. Eugenio Sellés cree que la protagonista de dicha obra sólo puede ser representada por una actriz de la talla de la Sra. Xirgu ó de la Sra. Guerrero, y habiendo tenido ciertas diferencias con esta última, á la

genial actriz catalana le ha correspondido la gloria de estrenar en catalán una obra inédita de un autor castellano ilustre que siente, como sentimos nosotros, una gran admiración por nuestra ya famosa actriz.»

EL PAIS

Diario republicano

TITAYNA

Any XXV

Núm 8.876

19-10-1911

PÀG 1

Cataluña, ciudad grande...

(DE NUESTRO REDACTOR CORRESPONSAL)

El catalanismo, desde su constitución, sintióse dominado por la manía persecutoria. Hoy, casi sin fuerzas y sin aliento, experimenta el mismo horror por sus imaginarios perseguidores; y lo prueba el hecho de que, como antes, ven nuestros tronados catalanistas ataques á Cataluña, que no existen más que en la imaginación de los mismos, modalidades del centralismo, que no sólo son falsas, sino también ilógicas; y, siendo cosa injusta y antisocial el centralismo, lo hacen bueno á nuestros ojos.

«El Poble Catalán» se desespera, se horripila, se rebela contra cielo y tierra, por el asunto relativo á la centralización de las notarias; y dice al principio de un artículo furibundo: «¡Un nuevo insulto á Cataluña!» Sin duda alguna, los señores del margen, habian llegado á creer que el centralismo representa, no un malestar regional, sino un malestar puramente catalanista.

El Gobierno insulta á Cataluña al centralizar las notarias, y nada más que á Cataluña. Este es el criterio de los románticos discípulos del doctor Robert. Ni Valencia, ni Galicia, ni Vasconia, ni Andalucía, países de gran intensidad regionalista, son tierras de España. Deben de pertenecer á una nación distinta, por donde quizá no pasó el Cid más que en sombras.

¡Triste condición la de esos hombres mezquinos que huyen de las grandezas nacionales y se encierran en un huerto parsiano con mucha tierra y pocas flores.

Y de ese modo han pensado varias veces remover las capas de España é imponer, en toda ella, la voluntad de Cataluña, borrando páginas enteras de nuestra historia y hundiendo nuestro porvenir.

Otro detalle. Uno de estos días se representará en el teatro Principal de Barcelona una comedia de Eugenio Sellés, «Icaro», traducida al catalán: y, en el mismo periódico

antes referido, se ha dicho que era lamentabilísimo que en un teatro catalán, es decir, en donde se representan producciones catalanas, se traduzcan también obras... del extranjero (!).

Aparta de esto, un sin fin de «microcefalismos» (¡vaya por la palabrita!) urdidos por los últimos catalanistas, hacen más terrible la desunión entre las fuerzas liberales.

Y es que esos señores, amantes de Wilfredo el Velloso y ridículos mantenedores de la memoria de Casanova, esos señores del «trusto» barcelonista que expiden patentes de sabios y de artistas, hacen alarde de su expansión intelectual y política precisamente en las épocas de mayor confusión, porque, de ese modo, les es más fácil actuar con bombo y platillos, sin que se advierta su atroz desconcierto, y preservarse, por consiguiente, de los cubos de agua y de las protestas justísimas de los ciudadanos que jamás estuvieron conformes con las armonías de «Els Segadors» ni con el «trágala» de las sardanas.

Para esos luchadores de capillita, nada es aceptable si no ha brotado de tierra catalana y ha adquirido un sello especial que le diferencie de lo del resto de España. Cualquier muchacho que, aun escribiendo con los pies, haya comenzado á llamarse literato, poeta, pintor ó periodista, al lado de cualquier camarilla catalanista, sobre todo si esta camarilla tiene algún periódico á su disposición, al cabo de pocos meses es ilustre, eminente y esclarecido. Y ¡guay del que se atreva á tocarle la punta de los zapatos! Pero ocurre que el muchacho elevado á personalidad queda sugestionado con triunfo tan inmediato y se atreve con las barbas de cualquiera autoridad política, literaria ó artística, hasta que le dan un disgusto, le pegan ó le escarmentan por otros medios, más ó menos duros, y el muchacho tiene que entrar á servir en una tienda de mercería. El genio pasó á mercero. ¡Oh, muecas de la fatalidad!

Cuando priva la época de los homenajes, hay homenajes para todos los gustos: Se busca una víctima, se inicia la idea en un periódico y después de un gran banquete y de un rosario de brindis, se proyecta siempre una descomunal empresa. En el último banquete que se dió á Iglesias, salían los comensales convencidos de que se iba á reorganizar prontamente el teatro catalán. Eilo, como es natural, fué agua de corrajas, á pesar de haberse tomado todos la idea en serio, menos D. Santiago Rusiñel.

Hoy preparamos un homenaje á Morera. Gran maestro es Morera, pero, ¿por qué ha de rendirle Barcelona un tributo de admiración tan pronto? Esta es la manera de malograr los genios y de entorpecer grandes y poderosas voluntades. Pero es inútil todo cuanto se diga. En España, el primer músico es Morera; el primer dramaturgo, Ignacio Iglesias, y el primer periodista, Pedro Corominas. Y el que niegue estas verdades, claras como el sol, insulta á Cataluña.

Arturo MORI

Barcelona, 16-16-011.

EL PAIS

Diario republicano

TITAYNA

Any XXVI

Núm 8.971

22-01-1912

PÀG 1

CRONICA DE BARCELONA

El maestro Morera y su ópera "Titayna"

(DE NUESTRO REDACTOR CORRESPONSAL)

Hablar mal de Morera, del estudioso músico catalán, es una irreverencia; pero hablar demasiado bien es una tontería. Tan grande le han querido hacer sus amigos, ó los que fingien serlo, por un *parti pris* político, que algún día le pondrán en ridículo.

Morera es un localista de primera fuerza, y sus obras tendrían mayor aceptación, dentro y fuera de Cataluña, si no se hubiera habituado, lamentablemente, á cultivar con exageración el *joklore*. Recopilar canciones populares es labor de espíritu culto y cuidadoso de la tradición de su tierra, pero no puede ser ella la base de grandes notoriedades, ni definir el carácter artístico de un escritor ó de un músico, sobre todo si esta labor se cultiva con exclusión de todas las demás.

Aquellas obras del maestro Morera, en las que éste ha puesto toda su alma, están cimentadas sobre una ó sobre varias canciones populares. Por esto, sus óperas, representadas en América, no obtuvieron el éxito que el músico esperaba, porque el sólo ambiente de los cantos catalanes no podía en modo alguno interesar á un público ajeno completamente á ellos.

Por esto tuvo que volver á sus patrios lares el maestro Morera, porque previó que todos sus trabajos habían de resultar estériles en el país de los cerebros cosmopolitas.

Con la misma base de las óperas anteriores del maestro Morera (*Emporium* es la más independiente, musicalmente hablando), ha hecho aquél su *Titayna*, que se ha estrenado hace dos días en el Liceo. Guimerá escribió un libro para Morera con el entusiasmo y el cariño con que pare siempre sus obras al ilustre maestro de la dramaturgia catalana. Y Morera, echando mano de sus canciones, orquestales naturalmente, plasmó sobre el poema un *leit motiv* ligerísimo, que, ondulando espléndidamente en las escenas puramente regionales, fracasa en los momentos de intensidad dramática.

Ello explica y pone de relieve las condiciones en que se encuentra el maestro Morera para llevar á cabo grandes empresas artísticas. Mucha intuición, por lo que respecta al *jok-lorismo* catalán, una delicadeza especial para hacer que lleguen al oído los acordes sencillos de la poesía bucólica, una flexibilidad genial en la transformación de *squeffos* acordes; pero una carencia absoluta de asimilación de cantos no catalanes, una indiferencia, no sé si ingenua ó estudiada, hacia los asuntos basados en otras manifestaciones de la vida nacional.

Morera tiene empeño en ser únicamente un músico catalán, exclusivamente catalán, y por este camino tendrá un fin de desengaños, como los han tenido esos poetas locales que, encerrados entre los peos de las montañas catalanas, han visto huir su

celebridad en alas del viento, que es universal.

¿Por qué ha de permitir el maestro Morera que haya quien ponga en duda su capacidad artística, por el hecho de presentar aquí siempre sus obras con el mismo sello *jok-lórico* y local?

Teniendo ahora el maestro Morera un cargo importante en el Ayuntamiento que le permite dedicarse cómodamente, sin dificultades de bohemio, á sus estudios musicales, está obligado á trabajar con mayor brillantez que hasta ahora y á despojarse de hábitos viejos que podrían malograr su fama de técnico excelente y modernizador.

Arturo MORI

Barcelona, 19-1-912.

EL SIGLO FUTURO

DIARIO CATÓLICO

TITAYNA

Any VI

Núm 2.162

18-01-1912

PÀG 2

BARCELONA 18.—La princesa Beatriz ha visitado el Palacio de la Música catalana, donde dió un concierto el Orfeón catalán.

Se ha estrenado en el Liceo una ópera en un acto y dos cuadros, titulada *Titayna*; el autor del libro es el Sr. Guimerá y de la música el Sr. Morera.